

LUFTLED

NORSK LUFTMILITÆRT TIDSSKRIFT // NORWEGIAN AIR POWER JOURNAL

NR. 2 JUNI 2023

TEMA:
**SITUASJONS-
FORSTÅELSE**

- Sikkerhetsfaglig råd
- Sammensatte trusler
- Persepsjon, forståelse og framsyn

MULTI-MISSION PERFORMANCE

AW149

Military helicopters need to be mission-ready in the most demanding environments. The mission is the focus, the helicopter the means to accomplish it. The AW149 is a latest-generation medium multi-role military helicopter designed for the demands of the battlefield with high survivability thanks to system technologies, protection equipment and weapons; coupled with unparalleled safety features and agile performance. A highly effective multi-mission platform, including lift, combat support and attack, with a large, rapidly reconfigurable cabin to accommodate a range of role equipment and weapon systems with as well as troops; but compact enough for confined area, hostile environment operations.

leonardo.com

 LEONARDO
ACCELERATING TECHNOLOGY EVOLUTION

- DET ER VÅR TID. DET ER VÅRT ANSVAR

Forsvarskommisjonen og forsvarsjefen tegner et dystert situasjonsbilde og det foreslås en betydelig satsning på Forsvaret i årene framover. Det er behov for enkelte helt nye kapabiliteter, men kanskje viktigst; økt volum og forbedret kapasitet på strukturelementer som allerede er anskaffet. Samlet betyr dette store investeringer særlig innenfor det maritime, inkludert maritim luftmakt. Det foreslås også en markant oppbygging av Hæren. Alle synes å være enige om at det skal investeres kraftig i luftvern og etter Russlands brutale fremferd i Ukraina er det vanskelig å ikke argumentere for det. P-8 og F-35 er strategiske investeringer hvor det må mer ressurser til for å få ut det fulle potensialet.

Vår situasjonsforståelse danner grunnlaget for beslutninger og handlinger, og baseres på et bredt sett av innsamlet informasjon satt sammen til et så helhetlig bilde som mulig. Investeringer i kapasiteter og kompetanse som bidrar til en solid situasjonsforståelse er derfor sentralt. Ingenting er viktigere enn å forstå hva som skjer. Om vi ikke forstår verden rundt oss og situasjonen i våre nærområder, vil vi ikke kunne møte truslene verken i tide eller på rett måte.

Den beste garantien for å forstå samtiden og situasjonen er velutdannede og erfarne offiserer og befal med tung fagmilitær og sikkerhetspolitisk kompetanse. Forsvaret må derfor prioritere utdanning og kompetanse, og trenden med å kutte i utdanningen må reverseres. I tillegg må det komme tiltak som fører til at dyktige

ledere blir værende i tjeneste og bygger solid erfaring. Det er behov for ledere som ser det store bildet, forstår Forsvarets rolle og oppgaver, og forstår den sikkerhetspolitiske rammen. Forsvarets ledere har et stort ansvar å sørge for tydelig kommunikasjon med det politiske lederskapet som skal ta de største og alvorligste beslutningene for oss alle.

Neville Chamberlain kom tilbake til London 1938 etter møtet med Hitler-Tyskland og erklærte «Peace for our time», og George W. Bush ga ordre om angrep på Irak fordi USA trodde Saddam Hussein var i besittelse av masseødeleggelsesvåpen. Den vestlige verden forstod åpenbart ikke Putins vilje til å bruke brutal makt før det var for sent. Med andre ord: all verdens tilgang til informasjon gir nødvendigvis ikke god situasjonsforståelse, eller gode beslutninger.

Tilbake i Norge i vår tid så skal det utformes en ny langtidsplan for forsvarssektoren gjennom høsten og vinteren. Sjelden har en regjering mottatt en så grundig og omfangsrik bakgrunnsdokumentasjon som beskriver nåtidens alvorlige situasjon og i tillegg godt underbygde råd for hvordan vi skal møte utfordringene. Hvilken situasjonsforståelse Stortinget har når beslutningen fattes i juni 2024 vil være avgjørende for utviklingen av Forsvaret. Det hviler et stort ansvar på våre militære og politiske ledere.

Knut Storbergets situasjonsforståelse ble tydelig kommunisert ved fremleggelsen av kommisjonsrapporten da han sa: - det er vår tid. Det er vårt ansvar.

«Den beste garantien for å forstå samtiden og situasjonen er velutdannede og erfarne offiserer og befal med tung fagmilitær og sikkerhetspolitisk kompetanse»

SVEIN HOLTAN
Redaktør LUFTLED

LUFTLED

UTGIS AV LUFTMILITÆRT SAMFUND (LMS)

Luftmilitært Samfund
BK 9 Rygge flystasjon
Flyplassveien 300
1590 Rygge

E-POST: luftmils@online.no
TLF: 992 08 711
WEBSITE: www.luftmils.no

Forfatteren er ansvarlig for innholdet. Redaksjonen forbeholder seg retten til å forkorte innlegget.

REDAKTØR: Svein Holtan
svein.holtan@gmail.com

FORSIDE: President Bush gir tommel opp og erklærer "oppdrag utført" i Irak fra hangarskipet USS Abraham Lincoln 1 mai 2003 (AP Photo/J. Scott Applewhite)

WEBSITE: www.luftled.info
DESIGN, TRYKK OG DISTRIBUSJON: konsis.no

NESTE UTGAVE:
Desember 2023
Deadline materiell:
medio november 2023

© All gjengivelse fra magasinet skal krediteres LUFTLED.

03

LEDER

Svein Holtan

08

**NASJONAL SIKKERHET KREVER GOD
SITUASJONSFORSTÅELSE**

Sofie Nystrom

SITUASJONSFORSTÅELSE

Den britiske utenriksministeren Neville Chamberlain erklærte «Peace of our time» etter møte med Hitler-Tyskland i 1938.

Foto: Shawshots / Alamy Stock Photo

12

**NORGES SIKKERHETSPOLITISKE
UTFORDRINGER I NORDOMRÅDENE**

Andreas Østhagen

16

PERSEPSJON, FORSTÅELSE OG FRAMSYN

Daniel Berg Eriksen

20

**SITUASJONSFORSTÅELSE VED
SAMMENSETTE TRUSLER**

Stein Malerud og Alf Christian Hennum

24

I SPEILROMMET

Harald Høiback

28

PREDIKSJON I BESLUTNINGER

Ole A. Lindaas

32

**FIKSJONSSCENARIER SOM METODE FOR
SITUASJONSFORSTÅELSE**

Ørjan Nordhus Karlsson

36

LEDERSKAP I LANGVARIGE KRISER

Bjørn T. Bakken og Gerry Larsson

40

**ØVELSE FOR INTEGRERT LUFT- OG
MISSILFORSVAR**

Per Steinar Trøite

44

KALD KRIGSENTER I SOLA SJØ

Jan-Petter Helgesen

46

NYTT FRA LUFTFORSVARET

54

LEDER LMS

Ole Jan Holtsdalen

55

NEWSLETTER

57

LMS FORENINGSNYTT

SPEAR

NETWORK-ENABLED,
MULTI-MISSION,
SURFACE-ATTACK SYSTEM.

SPEAR is a unique multi-purpose medium-to-long-range strike weapon family for modern combat aircraft. Defeats challenging surface targets such as mobile long-range air defence systems and naval vessels at over-the-horizon ranges in all weathers and in highly contested environments. Internal power and propulsion for maximum range, mission flexibility, seeker, electronic warfare and networking performance.

SITUASJONS- FORSTÅELSE

Ved Forsvarets operative hovedkvarter (FOH) på Reitan utenfor Bodø samles mye data til et overordnet situasjonsbilde som grunnlag for Forsvarets operasjoner. Statsminister Jonas Gahr Støre besøkte FOH 29 mars 2023 og ble vist rundt av sjef FOH generalløytnant Yngve Odlo. At de militære lederne og de politiske beslutningstakerne har en omforent situasjonsforståelse er avgjørende for rettidige og gode beslutninger. Mer komplisert er det når trusselbildet er sammensatt og flere sektorer involveres.

Foto: Torbjørn Kjosvold/Forsvaret

▲ **Situasjonsforståelse** utgjør et sentralt element i sikkerhetsfaglig råd og anses som helt avgjørende for at norske beslutningstagere med ansvar for nasjonal sikkerhet kan ta gode og rettidige beslutninger.

Foto: NSM

NASJONAL SIKKERHET KREVER GOD SITUASJONSFORSTÅELSE

Å forstå omverdenen og de forhold som påvirker nasjonale sikkerhetsinteresser vil være avgjørende for Norges forsvarsevne og samfunnets motstandskraft gjennom hele krisespennet.

TEKST:
DIREKTØR
SOFIE NYSTRØM,
NASJONAL SIKKERHETS-
MYNDIGHET (NSM)

9. mai i år leverte NSM sikkerhetsfaglig råd til både justis- og beredskapsministeren og forsvarsministeren. Rådet tar for seg de viktigste sikkerhetsutfordringene frem mot 2030 og hvordan Norge kan stå best mulig rustet til å møte disse. Rådet beskriver sikkerhetstrender for de neste årene, utdyper sikkerhetsutfordringene Norge står overfor og deler NSMs anbefalinger for å oppnå et forsvarlig sikkerhetsnivå.

Situasjonsforståelse utgjør et sentralt element i sikkerhetsfaglig råd og anses som helt avgjørende for at norske beslutningstagere med ansvar for nasjonal sikkerhet kan ta gode og rettidige beslutninger. Her er det avdekket store gap mellom den nåværende status og den evnen innen situasjonsforståelse som Norge bør ha i 2030. Et strategisk sikkerhetsmål for Norge bør være at norske myndigheter har en omforent situasjonsforståelse av trussel- og risikobildet. Dette er et av tolv

strategiske sikkerhetsmål utpekt i sikkerhetsdaglig råd som samlet gir en tydelig retning på arbeidet for nasjonal sikkerhet mot 2030.

Situasjonsforståelse er ikke et teoretisk begrep, men en grunnleggende forutsetning for utøvelse av sikkerhetsarbeidet på alle nivåer i offentlige og private virksomheter. Dette gjelder i fred, krise og krig. Gode, rettidige beslutninger om tiltak som responderer på sikkerhets-truende hendelser med betydning for flere sektorer, kan vanskelig fattes uten en omforent situasjonsforståelse på tvers av sektorene. Det er derfor en klar sammenheng mellom situasjonsforståelse og responsevne.

SITUASJONSFORSTÅELSE I KONTEKST AV NASJONAL SIKKERHET

Å etablere en felles forståelse i hele myndighetsapparatet for alle aspekter ved nasjonal sikkerhet er en krevende, om ikke umulig, oppgave. Det bør likevel

være et mål at statlige, regionale og kommunale myndigheter har en omforent situasjonsforståelse av det helhetlige risikobildet. Det er vanskelig å utvikle en helhetlig og behovsstyrt politikk eller forvaltning av sikkerhetsarbeidet for nasjonale verdier og kritiske samfunnsfunksjoner uten denne.

I en nasjonal sikkerhetskontekst betyr situasjonsforståelse først og fremst at myndighetene

- 1) har tilstrekkelig kunnskap om det gjeldende trusselbildet mot Norge,
- 2) vet hvilke nasjonale verdier som må beskyttes
- 3) og hvilke sårbarheter som kan utnyttes av trusselaktører.

Videre betinger det inngående kjennskap til styrker og svakheter i departements- og etatsstrukturen, inkludert tverrsektorielle avhengigheter og samordningsutfordringer.

I det etterfølgende utdypes hva disse elementene betyr og hvordan både myndigheter og virksomheters evne til situasjonsforståelse kan forbedres.

ET TRUSSELBILDE I STADIG ENDRING

Den sikkerhetspolitiske situasjonen er i kraftig endring og utfordrer på mange vis den rofestede situasjonsforståelse etter mange år i dyp fred. Russlands brudd med Vesten er det tydeligste eksempel på at trusselbildet har endret seg vesentlig. Kinas langsiktige geopolitiske ambisjoner et annet. På mange måter er det en verdikamp som utspiller seg. Demokratier er under press. De er utsatt for dynamiske og sammensatte trusler som ligger under terskelen for væpnet konflikt, men som likevel utfordrer oss.

Styrkeforholdet mellom stater vil defineres vel så mye av forsprang innen teknologi, strategiske oppkjøp, eierskap, forsyningslinjer, forskning og utvikling. Stater som leder an i teknologikappløpet får et forsprang. Hvor Norge og andre demokratiske land og allierte ligger i denne utviklingen, kan få langsiktige konsekvenser for Norges nasjonale sikkerhet.

Fremmede staters og trusselaktørers bruk av digital informasjonsteknologi kan komme til å utvikle seg raskere enn åpne demokratiers evne til å beskytte seg. Autoritære regimer vil kunne utnytte informasjonsteknologi på måter som rammer demokratier med åpne informasjonsmiljøer hardest.

Fornytt situasjonsforståelse krever at vi i Norge forholder oss til omverdenen på en ny måte, inkludert samholdet med Norges allierte og samarbeidet mellom landene. Det er behov for en felles og mer trusselbasert «føre var»-tilnærming for å hindre at uønskede aktører får fotfeste i Norge. Det er derfor behov for å utfylle og videreutvikle det nasjonale sikkerhetsarbeidet med en modell for et defensivt sikkerhetskonsept.

Konseptet tar utgangspunkt i at all sikkerhetstruende aktivitet utøves gjennom et eller flere domener, enten cyber, personell, fysisk, økonomisk, kognitiv eller domenet for romvirksomhet. For å forhindre at sikkerhetstruende aktivitet påfører verdier skade, må det etableres sikkerhetstiltak i de aktuelle domene som håndterer truslene. Det defensive sikkerhetskonseptet legger vekt på å forstå truslene og ha en helhetlig tilnærming til hvilke tiltak som bør iverksettes gjennom eller på tvers av de ulike domene.

Sikringstiltak må speile truslene for å være effektive. Verdier kan være omfattende sikret, men dersom sikkerhetstiltakene ikke er målrettet og tilpasset de aktuelle truslene, kan tiltakene være utilstrekkelige. Trusselaktørene retter ikke nødvendigvis aktivitetene direkte mot verdiene de ønsker å ramme. Sikkerhetstiltak må derfor vurderes fortløpende og ses samlet på tvers av domener for å møte sammensatt virkemiddelbruk.

VERDIER MED BETYDNING FOR NASJONAL SIKKERHET

God situasjonsforståelse forutsetter at en vet hvilke nasjonale verdier som må beskyttes. Nasjonal sikkerhet blir i henhold til sikkerhetsloven understøttet av grunnleggende nasjonale funksjoner. Dette er tjenester, produksjon og andre former for virksomhet som er av en slik betydning at et helt eller delvis bortfall av funksjonene vil få konsekvenser for statens evne til å ivareta nasjonale sikkerhetsinteresser. Departementene har ansvaret for å identifisere grunnleggende nasjonale funksjoner og utpeke underliggende verdier som skjermingsverdige.

Arbeidet har ikke gått så raskt som forventet etter innføringen av ny sikkerhetslov i 2019 og NSM har i risikorapporter fra de siste årene beskrevet manglende verdikartlegging som en sikkerhetsutfordring. I slike sammenhenger er det snakk om manglende kartlegging av skjermingsverdige verdier, som skal beskyttes etter sikkerhetslovens krav.

Det vil alltid finnes verdier i samfunnet som bør kategoriseres som skjermingsverdige, men som ennå ikke er identifisert. Utover dette finnes det også verdier som reelt sett kan ha betydning for nasjonal sikkerhet – ofte på lang sikt – men som verken bør eller skal kategoriseres som skjermingsverdige etter sikkerhetsloven. Eksempler på slike verdier kan være pressefrihet, mediemangfold og kulturarv.

Trusselaktører kan være interessert i å ramme eller utnytte slike verdier for å skade nasjonale sikkerhetsinteresser, direkte eller indirekte. Disse verdiene bør beskyttes på andre måter enn gjennom sikkerhetsloven. God situasjonsforståelse og sikkerhetsbevissthet i befolkning, virksomheter og hos myndigheter er også nødvendig for at disse verdiene er tilstrekkelig beskyttet.

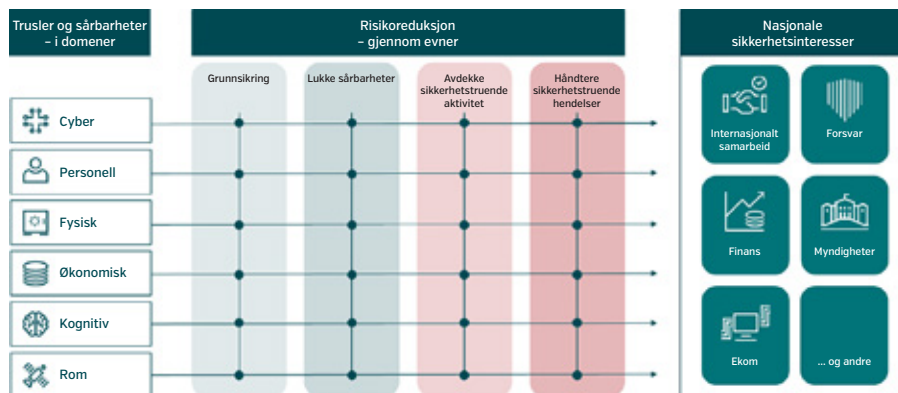
Både verdier som etter sikkerhetsloven er skjermingsverdige og andre verdier med betydning for nasjonal sikkerhet må inngå i oversikten til sentrale myndigheter. Disse må ses i sammenheng med ukjente skjermingsverdige verdier som ennå ikke er identifisert eller utpekt. Mellom disse kategoriene kan det også være uidentifiserte verdikjeder. Dersom disse ikke blir tatt hensyn til har myndighetene en ufullstendig situasjonsforståelse som kan føre til at skjermingsverdige verdier ikke er tilstrekkelig beskyttet.

SÅRBARHETER OG SIKKERHETS-UTFORDRINGER SOM FØLGE AV MANGELFULL SITUASJONS-FORSTÅELSE

Manglende struktur, kompetanse og systemer for å oppnå tilstrekkelig situasjonsforståelse hos aktører med ansvar for nasjonal sikkerhet er i seg selv en sårbarhet og medfører sikkerhetsutfordringer. I sikkerhetsfaglig råd pekes det spesielt på at

- *Myndighetene har mangelfull situasjonsforståelse*

Rapportering om sikkerhetsstatus på skjermingsverdige verdier og kritiske samfunnsfunksjoner er én av flere kilder i et

▲ Figur: Modell for et defensivt sikkerhetskonsept.

«Situasjonsforståelse er ikke et teoretisk begrep, men en grunnleggende forutsetning for utøvelse av sikkerhetsarbeidet på alle nivåer i offentlige og private virksomheter»

helhetlig situasjonsbilde for nasjonal sikkerhet og skjer i flere forskjellige løp, men er ikke tilstrekkelig dekkende i alle sektorer.

Fragmentert rapportering fører til et mangelfullt nasjonalt situasjonsbilde. Samlet sett betyr det at forebyggende sikkerhetsarbeid på alle nivå blir utilstrekkelig, og at myndighetenes responsevne risikerer å være reaktiv og fragmentert.

En ufullstendig situasjonsforståelse kan også forhindre myndighetene fra å formidle et dekkende trussel- og risikobilde til befolkningen. Det kan svekke årvåkenhet og motstandskraft.

• *Virksomheter har ikke tilstrekkelig tilgang til trussel- og sikkerhetsinformasjon*

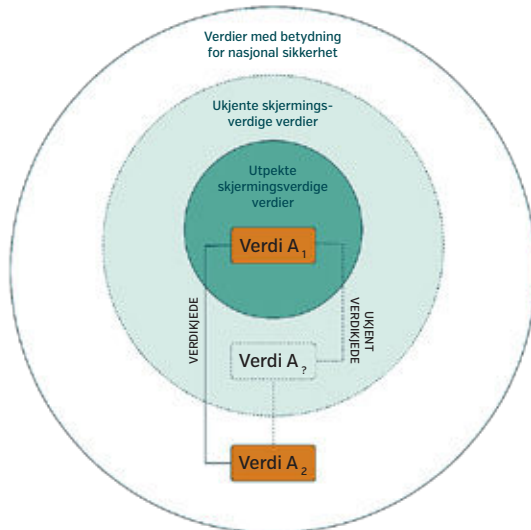
Det er et uutnyttet potensial i deling av datagrunnlag og sikkerhetsinformasjon mellom virksomheter og myndigheter. Mange bransjespesifikke fora og samordningskanaler for å dele informasjon til ulike virksomheter og sektorer er ad-hoc-preget og mangler systematikk og kontinuitet. Det er også flere virksomheter, både offentlige etater og private bedrifter, som ikke er tilknyttet slik informasjonsdeling.

En virksomhet som ikke forstår trusselbildet eller at de er et mål for en trusselaktør, har heller ingen insentiv til å avsette tilstrekkelige ressurser til å beskytte verdier og redusere sårbarhetene. Dermed har virksomheten ikke mulighet til å speile trusselen med effektive tiltak.

Tilgang til relevant trussel- og sikkerhetsinformasjon er avgjørende for virksomheters sikkerhetsarbeid og regelmessig oppdatering av risikovurderinger.

Flere sektorer og virksomheter mangler både kompetanse og ressurser som er nødvendig for å kunne oversette trusselinformasjonen slik at den blir forstått og brukt i risikovurderinger.

«Det er avdekket store gap mellom den nåværende status og evnen innen situasjonsforståelse som Norge bør ha i 2030»

▲ **Figur:** Tre ulike kategorier av verdier med betydning for nasjonal sikkerhet.

• *Lav innrapportering av hendelser bidrar til mangelfullt situasjonsbilde*

Undersøkelser viser at det er betydelig underrapportering av sikkerhetstruende hendelser som virksomhetene utsettes for. Årsaker til manglende rapportering kan være at hendelser kun blir varslet internt, at de ikke blir ansett som varslingsverdige, av omdømmehensyn eller at hendelsene ikke blir avdekket i det hele tatt.

Når enkelthendelser ikke blir rapportert, får verken NSM eller andre myndigheter informasjon til å danne et helhetlig situasjonsbilde.

TVERRSEKTORIELLE UTFORDRINGER BEGRENSER SITUASJONSFORSTÅELEN OG RESPONSEVNE

Det farligste form for beslutningstaking er den som skjer på sviktende grunnlag når relevante faktorer for nasjonal sikkerhet ikke er innhentet eller vurdert, eller når beslutningstageren feilaktig tror en har oversikt over et krevende sakskompleks. Det siste kan fort bli tilfelle gjennom utøvelse av sektorprinsippet som er en sentral del av norsk forvaltningspraksis. Prinsippet bidrar til at sektorene har den nødvendige friheten til å utføre oppgavene sine, og plasserer konstitusjonelt ansvar hos den enkelte statsråd. Noen områder krever imidlertid tverrsektoriell styring – felles innsats og samhandling på tvers av sektorer. Det stiller store krav til situasjonsforståelse på tvers av sektorer.

I sikkerhetsfaglig råd beskrives tverrsektorielle utfordringer som en sentral årsak til manglende sikring av verdier som understøtter grunnleggende nasjonale funksjoner. Noen grunnleggende nasjonale funksjoner er tverrsektorielle, og ansvaret for disse er delt mellom flere departementer. I andre tilfeller forvalter virksomheter i én sektor verdier av betydning for grunnleggende nasjonale funksjoner i en annen.

Manglende situasjonsforståelse og kartlegging av verdier får konsekvenser gjennom hele verdikjeden. Det medfører risiko for at verdier som blir forvaltet på tvers av sektorer ikke blir identifisert, eller at det oppleves som uklart hvem som har ansvaret.

NSMS ANBEFALINGER FOR STYRKET SITUASJONSFORSTÅELSE

Sikkerhetsfaglig råd har et helhetlig perspektiv og det er et mål at rapporten som helhet skal bidra til økt oppmerksomhet og situasjonsforståelse for både myndigheter, virksomheter og befolkningen. Rådet er skrevet for en krevende sikkerhetspolitisk tid som sannsynligvis vil vedvare, og hvor Norge daglig treffes av sammensatte virkemidler gjennom ett eller flere domener.

NSMs anbefalinger i sikkerhetsfaglig råd dekker flere sikkerhetsområder og er viktige for en helhetlig situasjonsforståelse av den nasjonale sikkerhetstilstanden. Enkelte anbefalinger vil imidlertid kunne styrke evnen til situasjonsforståelsen direkte, også på kort sikt. ■

Anbefalinger for å skape omforent situasjonsforståelse

EN NASJONAL SIKKERHETSSTRATEGI FOR NORGE BØR UTARBEIDES

Regjeringen bør utarbeide en helhetlig og sektor-overgripende sikkerhetsstrategi. Formålet er å forbedre den tverrsektorielle styringen av nasjonalt sikkerhetsarbeid. Strategien må utdypes gjennom sektorspesifikke strategier, langtidspaner eller priorite ringsdokumenter.

Strategien bør legge føringer for et defensivt sikkerhetskonsept som møter sammensatte trusler.

En nasjonal sikkerhetsstrategi legger til rette for sikkerhetsarbeid i fredstid og grunnlaget for forsvars- og totalforsvarskonsepter i krise og krig.

ET SIVILT-MILITÆRT SITUASJONSSENTER BØR OPPRETTES PÅ STRATEGISK NIVÅ

Senteret skal sikre politisk ledelse tilstrekkelig kunnskap om situasjonen og tilgang på helhetlig og rettidig beslutningsstøtte. Det bør plasseres i umiddelbar nærhet til regjeringen. En strategisk plan- og analysefunksjon knyttet til senteret skal utarbeide handlingsalternativer for å håndtere sikkerhetstruende aktivitet. Senteret må ha tilgang til rettidig trussel- og risikoinformasjon og situasjonsbilder fra både forsvarssektoren og sivile sektorer.

STRUKTURER FOR SAMHANDLING, INFORMASJONSUTVEKSLING OG RAPPORTERING BØR STYRKES I HVER SEKTOR

Formålet er å øke situasjonsforståelsen i alle sektorer og bygge grunnlag for sektorvise situasjonsbilder. Eksisterende samarbeidskanaler mellom NSM og sektorene bør videreutvikles. Dette kan gjøres ved å videreutvikle konseptet med sektorvise responsmiljø, som jobber med digital sikkerhet. Både private og offentlige virksomheter må være en del av disse strukturene. Gjensidig informasjonsutveksling mellom virksomheter og EOS-tjenestene bidrar til å bygge situasjonsforståelse i virksomheter og hos myndigheter.

Regelmessig rapportering om sikkerhetstilstanden til verdier med betydning for nasjonal sikkerhet danner grunnlag for sektorvise situasjonsbilder. Denne sikkerhetstilstanden bør rapporteres regelmessig til sektordepartementet og NSM, slik at det blir etablert en helhetlig oversikt. Oversikten for sikkerhetstilstand bidrar inn i et felles situasjons- og risikobilde for nasjonal sikkerhet.

For å styrke situasjonsforståelsen i alle sektorer er det avgjørende med distribusjon og tilgjengelig-gjøring av relevant trussel- og sikkerhetsinformasjon.

EOS-tjenestene må i større grad tilpasse gradert trussel- og sikkerhetsinformasjon til et ugradert nivå. Informasjonen må formidles rettidig til virksomheter som har bruk for dette.

Myndighetene må legge til rette for at alle virksomheter som har behov for sikkerhetsgradert informasjon, har tilgang til graderte samhandlingsløsninger og lokaler for gradert tale. Styrket samhandling, situasjonsforståelse og kommunikasjonsevne mellom virksomheter og myndigheter øker styringsevnen.

STRUKTURER FOR SAMHANDLING OM NASJONAL SIKKERHET BØR STYRKES PÅ REGIONALT OG KOMMUNALT NIVÅ

Formålet er å øke situasjonsforståelsen regionalt og lokalt. Myndigheter med ansvar for nasjonal sikkerhet og beredskap bør samarbeide om å videreutvikle samhandlingsstrukturer for sikkerhet på regionalt og kommunalt nivå.

Strukturene bør sikre at aktørene får tilstrekkelig tilgang på relevant trussel- og sikkerhetsinformasjon. Økt situasjonsforståelse på disse nivåene styrker evnen til å avdekke sikkerhetstruende aktivitet og dermed bidra til et helhetlig nasjonalt situasjonsbilde. Nasjonal sikkerhet må tydeliggjøres i instruksjoner som gjelder kommunalt og regionalt nivå.

Last ned sikkerhetsfaglig råd fra nsm.no: nsm.no/sikkerhetsfagligraad

▲ **Der vi har en større rolle å spille**, er i å avskrekke Russland i nord og signalisere at vi – sammen med våre allierte – både har kontroll på, og er i stand til å håndtere, en eventuell militær opptrapping med tyngdepunkt i Nordflåten. Norsk F-35 fyller fuel fra en amerikansk KC-135 Stratotanker under øvelse Arctic Challenge i juni 2023.
Foto: Master Sergeant Andrew Sinclair, USAF.

NORGES SIKKERHETSPOLITISKE UTFORDRINGER I NORDOMRÅDENE

KONFLIKTESKALERING OG ALLIERT OPPMERKSOMHET

For Norge endrer den russiske angrepskrigen i Ukraina det nasjonale handlingsrommet i spennet mellom USA og andre vestlige stormakter på den ene siden, og Russland på den andre. Samtidig er Norges sikkerhetspolitiske utfordringer i nord relativt like det de var før 2022, selv om en rekke spørsmål knyttet til nordiske NATO-medlemskap og Russlands hybride virkemidler har blitt mer fremtredende.

TEKST: ANDREAS ØSTHAGEN (PHD), SENIOR RESEARCH FELLOWFRIDTJOF NANSEN INSTITUTE

Norge er heller ikke handlingslammet, og kan – basert på agenda-setting, alliert koordinering og tydelige utenrikspolitiske standpunkter – ta større kontroll over den sikkerhetspolitiske situasjonen i nordområdene. Denne artikkelen peker på noen sentrale utfordringer som Norge må håndtere i sikkerhets- og utenrikspolitikken i årene som kommer. Formålet er å påpeke sentrale problemstillinger i dag som fortjener ytterligere søkelys og diskusjon, og viktigheten av å ha en svært god og omforent situasjonsforståelse slik at Norge håndterer utfordringene med rett virkemiddel til rett tid.

I. HVORDAN UNNGÅ ESKALERING OG ØKT SPENNING?

Spenningen i nordområdene er knyttet til alt fra kabelkutting utenfor Svalbard til nærgående russisk øvelsesaktivitet.¹ Selv om avskrekking er et helt sentralt element i å håndtere Russland i nord, og dermed også for

norsk sikkerhetspolitikk generelt, er ikke avskrekking *målet* i seg selv. Målet er stabilitet, ro og fred i nordområdene. Avskrekking er *ett* av verktøyene som kan brukes for å oppnå dette målet. Regjeringen har kalt nordområdene «Norge viktigste fredsprosjekt»,² og dette har ikke blitt mindre sentralt etter Russlands krigføring i Ukraina – selv om måten dette kan oppnås på nok har endret seg. I lys av 2022 kan vi sette spørsmålsteget ved hvor stor påvirkning Norge egentlig kan ha den ene eller andre veien for å bevare nordområdene som lavspenningsområde. Samtidig har behovet for spenningsreducerende tiltak aldri vært større i nyere tid.

De ulike måtene konflikten kan utfolde seg på krever ulike tiltak som baserer seg på ulike sikkerhetspolitiske dynamikker. Her skiller jeg grovt mellom tre typer: (1) avskrekking for å unngå en storskala konflikt mellom NATO og Russland; (2) kontroll og koordinert tilstedeværelse for å avdekke småskala tilsiktede hendelser i nordområdene som ikke har til formål å lede til konflikt med Vesten; og (3) mulighet til å de-eskalere og/eller avverge utilsiktede hendelser som kan lede til økt spenning og i verste fall konflikt.

1. ALLIERT OPPMERKSOMHET NORDOVER OG AVSKREKING

Det er relativt lite Norge kan gjøre for å påvirke de sikkerhetspolitiske dynamikkene i andre deler av verden som igjen, i ytterste forstand, kan medføre at våre nordområder blir en del av en stormaktskrig.³ Norge kan engasjere seg i militære operasjoner i land med grense mot Russland for å støtte opp under NATO og territorielt forsvar i utsatte land lengre sør, som eksemplifisert med Norges styrker i Litauen siden 2017. Der vi derimot har en større rolle å spille, er i å avskrekke Russland i nord og signalisere at vi – sammen med våre allierte – både har kontroll på, og er i stand til å håndtere, en eventuell militær opptrapping med tyngdepunkt i Nordflåten. Dette er noe ulikt fra å skulle håndtere småskala tilsiktede hendelser i det samme området som har et annet formål (se mer under neste punkt).

I etterkant av Russlands fullskala invasjon av Ukraina i 2022 ble det norske behovet for å avskrekke Russland i nord akutt. Men allerede fra 2006 intensiverte Norge sine tradisjonelle forsøk på å trekke alliert oppmerksomhet nordover, for derigjennom å få støtte til å håndtere et Russland med stormaktambisjoner og gradvis mer aggressiv politikk. Med Russlands krigføring i Øst-Ukraina og annektering av Krim i 2014 fikk territorielt forsvar også i Norge ny relevans, og Norge tilbød å være vertskap for den største NATO-øvelsen på fire tiår – Trident Juncture i 2018.

Norge har fått gehør for betydningen av Nord-Atlanteren og nordområdene i NATOs strategiske tenkning. Dette har samtidig

kommet som konsekvens av den økte egeninteressen andre land har i å engasjere seg i nordområdene. Allierte både øver i, og uttaler seg i økende grad om norske nordområder. I Norge er den forsvars- og sikkerhetspolitiske debatten relativt omforent når det gjelder behovet for styrking av det norske forsvaret med spesielt hensyn på kapasiteter i nord.⁴ Samtidig er årsaken til behovet for avskrekking og kontroll i nordområdene ikke alltid godt forklart eller forstått, verken i den norske offentligheten eller blant allierte. Spesielt internasjonalt er utfordringen fortsatt å forklare at det *ikke* er et kappløp om ressurser eller en territorialkonflikt i Arktis/nordområdene,⁵ samtidig som det *er* fare for russisk aggresjon – selv om faren er mindre enn lengre sør i Europa og Kaukasus.

2. FORUTSIGBARHET OG NORDISK SAMARBEID

For å håndtere tilsiktede hendelser av hybrid karakter trengs det evne til å oppdage og avdekke disse. Her er nordområdene i en særstilling blant annet fordi russiske aktører har adgang til fiske-, forsknings- og næringsaktivitet både i Barentshavet og på Svalbard. Bevisbyrden for ulovlig virksomhet fra for eksempel russiske fartøyer i norske farvann (inkludert området rundt Svalbard) bæres av norske myndigheter. Norske og allierte kapasiteter for overvåking og respons – basert på oppdatert situasjonsforståelse, i tillegg til alliert samordning av denne informasjonen, er nøkkelen i å håndtere denne typen trusler.

Samtidig har det vært en bærebjelke i norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk at militær aktivitet i nord ikke skal skape ytterligere spenning. Det økte søkelyset på samordning av alliert aktivitet i norske nordområder har sammenheng med dette. I kjølvannet av amerikansk og britisk marines såkalte «maritime security operations» i Barentshavet i nærheten av Nordflåtens hovedkvarter våren 2020, oppstod det en debatt om effekten av alliert aktivitet i våre nær- og nordområder, med hensyn på «balansegangen» (avskrekking og beroligelse)⁶ og hva som er hensiktsmessig alliert aktivitet i nærheten av russiske styrker.⁷

Dette dreier seg om hvor stort handlingsrom Norge har mellom stormaktene.⁸ Spørsmålet har ikke blitt mindre aktuelt etter den russiske invasjonen av Ukraina i 2022. De sikkerhetspolitiske dynamikkene som definerer spenningsnivået i nordområdene er ikke skapt av Norge eller på grunn av handlinger i de samme områdene, men de kan forsterkes eller videreutvikles i nord. Her er det ikke umiddelbare motsetninger mellom norske og allierte interesser.⁹ Det handler heller om i hvor stor grad allierte er samkjørte – da spesielt «de store» (USA, Storbritannia, Frankrike) som viser tilstedeværelse i nord utenom NATO- og Norge-ledede militærøvelser.

En ytterligere dimensjon av dette er Finland og Sveriges beslutning om å slutte seg til NATO, som forsterker skillelinjene mellom Vesten og Russland i nordområdene og Arktis.¹⁰ Vi kan forvente fortsatt omfattende militær aktivitet i nordområdene ettersom både Russland og NATO, signaliserer vilje og evne til å operere i regionen for å beskytte vitale interesser. For Russland er dette knyttet til forsvaret av den russiske andreslagsevnen som ligger i Nordflåten strategiske undervannsbåter; for NATO og Norge er de viktigste bekymringene nordiske territorier i nordområdene og kontroll over GIUK-gapet og forsyningslinjer i Nord-Atlanteren.

Denne utviklingen ville vært aktuell selv om Finland og Sverige ikke hadde blitt med i NATO; jo større spenningen er mellom NATO og Russland, desto mer relevant blir nordområdene med tanke på avskrekking, overvåkning og eventuell nektelse av russisk tilgang til Atlanterhavet. Disse trendene blir ytterligere forsterket av at Russland vil være nødt til å forholde seg til den nye 1340 km lange NATO-grensen med Finland. Samtidig kan finsk og svensk NATO-medlemskap også ha en stabiliserende effekt, og frata Russland en oppfattelse av en gråsoner som kan være gjenstand for mulige sikkerhetsutfordringer. Nordisk samordning under NATO-paraplyen vil kunne være et ledd i nettopp dette økte behovet for koordinering og overvåkning som regjeringen beskrev høsten 2022.¹¹

3. KONTAKT MED RUSSLAND

De to forrige delene har beskrevet dynamikkene og situasjonen knyttet til å avskrekke og avdekke russisk

«Jo større spenningen er mellom NATO og Russland, desto mer relevant blir nordområdene med tanke på avskrekking, overvåkning og eventuell nektelse av russisk tilgang til Atlanterhavet»

▼ **En bærebjelke** i norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk er at militær aktivitet i nord ikke skal skape ytterligere spenning. Det økte søkelyset på samordning av alliert aktivitet i norske nordområder har sammenheng med dette. I kjølvannet av amerikansk og britisk marines såkalte «maritime security operations» i Barentshavet i nærheten av Nordflåten hovedkvarter våren 2020, oppstod det en debatt om effekten av alliert aktivitet i våre nær- og nordområder, med hensyn på «balansegangen» (avskrekking og beroligelse). US Navy Arleigh Burke klasse missil destroyer utenfor Tromsø i mai 2023. Klar for øvelse Formidable Shield. Foto: USNavy

aggresjon i nordområdene. For å håndtere *utilsikket* eskalering som kan innebære en militær eller politisk dimensjon trengs det derimot andre tiltak enn de som er beskrevet over. Da er kontaktpunkt mellom Norge og Russland på både sivil og militært nivå nødvendig, samtidig som formaliserte avtaler og/eller regelverk ofte er et alternativ i fravær av tillit.

Mekanismer som INCSEA-avtalen¹² mellom Norge og Russland, og «nøddinjen» på Skype mellom Forsvarets operative hovedkvarter og den russiske Nordflåten er ment å skulle redusere eskaleringspotensialet i utilsiktede hendelser som beskrevet.¹³ Her spiller også Kystvaktens samarbeid og dialog med russisk kystvakt over flere tiår inn: Det er lettere å håndtere en sint russisk fisker når du har et avklart forhold til den russiske statlige motparten.¹⁴

Dette er også den neglisjerte dimensjonen i debatten om norsk-russisk fiskerisamarbeid, russiske fiskefartøy og havneanløp.¹⁵ Om fiskerisamarbeidet skulle bryte sammen og Norge ønsker å nekte russiske fiskere adgang til norske farvann, vil omfanget av situasjoner hvor utilsikket eskalering kan forekomme i interaksjon mellom Kystvakten og russiske fiskefartøy øke – spesielt i farvannet rundt Svalbard hvor Russland ikke anerkjenner norsk jurisdiksjon (se fotnote 17).

I takt med økt militær aktivitet og konfliktfare i nordområdene også før 2022 ble det påpekt at bedre kommunikasjon, retningslinjer, og til og med dialog med Russland var nødvendig for å begrense konfliktfaren ytterligere.¹⁶ Såkalt «track-two» dialog har blant annet blitt brukt i Sørøst-Asia for å håndtere økende grad av spenning mellom Kina og andre land i

Sør-Kinahavet.¹⁷ I 2023 ser det derimot utenkelig ut å skulle engasjere Russland i konstruktiv dialog, ettersom tillit er fraværende og Russland fortsetter med kamp-handlinger og menneskerettighetsbrudd i Ukraina.

Samtidig er det viktig å påpeke at Norge ikke kan unngå å forholde seg til Russland i en nordområdekontekst, spesielt på områder som atomsikkerhet, ressursforvaltning, klima- og miljøforskning, og kontakt over grensen Finnmark/Murmansk. Kontaktflater på lavere nivå for å unngå utilsiktet konflikt eller eskalering har ikke bare en praktisk verdi her og nå, men kan også være med på å legge grunnlaget for den dagen vi må revitalisere dialogen med Russland i nord.

II. KONKLUSJON

Diskusjonen over kan oppsummeres i noen punkter. For det første vil Arktis – spesielt de europeiske delene og de norske nordområdene – sannsynligvis stå høyere på sikkerhetspolitiske agendaer i fremtiden. Russiske sårbarheter, sensitiviteter og militære investeringer vil sentrere seg om Kolahalvøya, Barentshavet og den 1538 km lange NATO-Russland-grensen i Fennoskandia. Som resultat vil oppmerksomheten fra, og tilstedeværelsen av, NATO-land i nordområdene sannsynligvis forbli høy i årene som kommer.

For det andre er det usannsynlig at Russland kommer til å initiere direkte konflikt med NATO-land i Arktis eller nordområdene. Foruten konflikt som oppstår andre steder er bekymringer for konflikteskalering knyttet til to dimensjoner: (1) mulige uhell og utilsiktede hendelser på grunn av økt militær aktivitet i regionen eller risikotaking fra russiske private aktører; og (2) tiltenkte handlinger og eskalering (dvs. hybride operasjoner) som forblir under terskelen for direkte konflikt eller hvor russiske myndigheter i Moskva vil ønske å opprettholde en form for «troverdigg» fornektelse.

Når det gjelder sistnevnte bekymring er det maritime domenet spesielt relevant og utfordrende i nordområdesammenheng på grunn av den uklare rollen til russiske fiske- og forskningsflottøy, og de iboende utfordringene med overvåking og kontroll til sjøs. Gitt Russlands tilsynelatende vilje til å ta risiko og engasjere seg i konflikteskalering, må småskalhendelser som involverer den russiske staten sees i et nytt lys. Her er behovet for korrekt situasjonsforståelse sentralt, både for Forsvaret og for norske myndigheter. Selv om potensialet for konflikt i nordområdene i seg selv er begrenset, er det temaer hvor uenighet mellom Norge og Russland utgjør en sårbarhet. ■

▲ Hangarskipet Gerald Ford seiler inn Oslofjorden i mai 2023.

Foto: US NAVY

«Gitt Russlands tilsynelatende vilje til å ta risiko og engasjere seg i konflikteskalering, må småskalhendelser som involverer den russiske staten sees i et nytt lys. Her er behovet for korrekt situasjonsforståelse sentralt»

¹ Benjamin Fredriksen mfl., «Kabelmysteriene», NRK, 26. juni 2022, <https://www.nrk.no/nordland/xl/russiske-tralere-krysser-kabler-i-vesteralen-og-svalbard-for-brudd-1.16007084#intro-authors--expand>; Thomas Nilsen, «Russia steps up military posturing in the Arctic ahead of NATO's nuclear drill», *Barents Observer*, 16. oktober 2022, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2022/10/russia-escalates-arctic-military-poser-ahead-natos-nuclear-drill>.

² Norwegian Government, «Hurdalsplattformen: For en regjering utgått fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet» (Hurdal, 2021), <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hurdalsplattformen/id2877252/>.

³ Se for eksempel Njord Wegge, red., *Sikkerhetspolitikk og militærmakt i Arktis* (Oslo: Cappelen Damm, 2023).

⁴ Forsvarskommissjonen av 2021, «NOU 2023: 14. Forsvarskommissjonen av 2021 — Forsvar for fred og frihet» (Oslo, 2023). Når ikke SV lengre vil melde seg ut av NATO gjenstår det i all hovedsak bare opposisjon fra Rødt.

⁵ Arild Moe, Andreas Østhagen, og Svein Vigeland Rottem, «Aftenposten bommer om konfliktfaren i Arktis», *Aftenposten*, 19. mai 2022, <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/3E5Lq/aftenposten-bommer-om-konfliktfaren-i-arktis>.

⁶ Ingeborg Bjur, «Norsk sikkerhetspolitikk er en 'balanse mellom avskrekking og beroligelse'. Men vet noen hva det betyr?», *Aftenposten*, 28. februar 2021, <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/6zXbR3/norsk-sikkerhetspolitikk-er-en-balanse-mellom-avskrekking-og-beroligelse-men-vet-noen-hva-det-betyr>.

⁷ Heier, *En randstat på avveie? Norges vei inn i den nye kalde krigen, 2014–2021*.

⁸ Jonas Gahr Støre, «Statsministerens tale på Respons – norsk utenrikspolitikk for en ny tid», Tale/innlegg, 2023, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/statsministerens-tale-pa-respons-norsk-utenrikspolitikk-for-en-ny-tid/id2967875/>.

⁹ Hilde-Gunn Bye, «Militært møte på grensa: – Viktig at allierte kjenner til Norges rolle som NATO i nord», *High North News*, 10. mars 2023, <https://www.highnorthnews.com/nb/militaert-mote-pa-grensa-viktig-allierte-kjenner-til-norges-rolle-som-nato-i-nord>.

¹⁰ Forutsatt at Sverige blir tatt opp ilt kort tid.

¹¹ Det er per dags dato ikke er avklart hvilken NATO-kommando (JFC Brunssum eller JFC Norfolk) Finland og Sverige vil tilhøre.

¹² Forsvarsdepartementet, «Norge og Russland har undertegnet avtale om sikkerhet til sjøs og i lufta», Regjeringen.no, 2021, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/norge-og-russland-har-undertegnet-avtale-om-sikkerhet-til-sjos/id2892991/>.

¹³ Ingeborg Bjur, Paal S. Hilde, og Karen-Anna Eggen, «Mellom varmebølge og isfront: nordområdene, sikkerhet og storpolitikk», *Internasjonal Politikk* 78, nr. 4 (2020): 478–489.

¹⁴ Østhagen, «Managing Conflict at Sea: The Case of Norway and Russia in the Svalbard Zone».

¹⁵ Beth Mørch Pettersen mfl., «Spionskipene», NRK, 19. april 2023, <https://www.nrk.no/nordland/xl/fiskebater-og-andre-fartoy-fra-russland-kan-drive-spionasje-og-etterretning-i-norge-1.16371100#intro-authors--expand>.

¹⁶ Duncan Depledge mfl., «Why we need to talk about military activity in the Arctic: Towards an Arctic Military Code of Conduct», *Arctic Yearbook* 2019 (2019): <https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2019>; Hilde-Gunn Bye, «Amerikanske og norske forsvarsministre koordinerer alliert aktivitet i Nordområdene», *High North News*, 19. november 2021, <https://www.highnorthnews.com/nb/amerikanske-og-norske-forsvarsministre-koordinerer-alliert-aktivitet-i-nordomradene>.

¹⁷ Desmond Ball og Kwa Chong Guan, red., *Assessing Track 2 Diplomacy in the Asia-Pacific Region: A CSCAP Reader, Strategic & Defence Studies Centre* (Singapore: S. Rajaratnam School of International Studies, 2010).

SITUASJONSFORSTÅELSE

▲ **KI-teknologier** (Kunstig Intelligens) som maskinlæring og mønstergjenkjenning gjennom nevrale nettverk kan bidra til å analysere og tolke data raskere og mer nøyaktig enn mennesker.

Foto: US Department of defence

PERSEPSJON, FORSTÅELSE OG FRAMSYN

Situasjonsforståelse er viktig. Åpenbart. Feilaktig situasjonsforståelse vil gjennomgående føre til gale eller suboptimale beslutninger. God situasjonsforståelse kan derimot bidra til å løse oppdrag og situasjoner i alle domener – også sektorovergrepene.

TEKST:
OBERSTLØYTNANT
DANIEL BERG ERIKSEN,
FORSVARSDEPARTEMENTET

I denne artikkelen vil jeg diskutere hva situasjonsforståelse- og situasjonsbevissthet er, hvilke fallgruver og nytte dette begrepsverket kan ha i et fellesoperativt perspektiv, samt hvordan kunstig intelligens kan bidra til økt situasjonsforståelse inn i fremtiden.

HVA ER SITUASJONSFORSTÅELSE?

Begrepsbruk er viktig og kulturelt betinget. I Luftforsvaret snakket vi gjerne om *Situational Awareness* (SA) som oversettes til situasjonsbevissthet i Forsvarets fellesoperative doktriner fra 2019. For å beskrive hva

situasjonsbevisst er, er det fristende å starte med motstykket. I luftkontekst, som beskrevet i NATOs ugraderte dokument Allied Procedural Publication (APP) 7(d/e), kalles dette *tumbleweed*; karakterisert av mangel på situasjonsbevissthet, en form for blindhet og et rop om hjelp på samme tid. I en tilstand hvor man ikke har et godt nok bilde av situasjonen rundt seg, vil man heller ikke være i stand til å ta gode avgjørelser og utgjøre en risiko for både oppdraget og sikkerheten. En pilot midt i en sky uten fungerende sensorer og kommunikasjonsmuligheter er et godt bilde på akkurat dette.

▲ **Forsvaret og samfunnet som helhet** er ventet å i stadig større grad måtte løse sektorovergripende trusler og situasjoner. De nye P-8 flyene bidrar med overvåking som kan støtte flere sektors behov. Foto: Torbjørn Kjosvold / Forsvaret

Situasjonsbevissthet og situasjonsforståelse er to nært beslektede, men ikke identiske begreper. Det som er felles er først og fremst at det handler om hva som sitter i hodet på den enkelte. Det er en kognitiv prosess. Samtidig ligger det i det åpenbare at nivå, kontekst og teknologi spiller avgjørende roller. Det finnes forskjellige definisjoner på hva situasjonsbevissthet og situasjonsforståelse er. Både generelt og et metaperspektiv er det viktig å etablere en felles forståelse for begrepene. Samme språk sikrer klarhet og reell evne til å kommunisere. I denne artikkelen vil jeg derfor legge Endsleys definisjon av situasjonsforståelse som andre ambisjonsnivå i situasjonsbevissthet til grunn.

TRE GRADER SITUASJONSBEVISSTHET

Den mest siterte teoretikeren som omtaler situasjonsbevissthet, er Mica R. Endsley (1995). Hun beskrev tre grader av situasjonsbevissthet hvor den første er persepsjon, den andre er forståelse og den tredje er framsyn. Ved å legge denne inndelingen til grunn er altså situasjonsbevissthet noe mer enn situasjonsforståelse.

Den første graden **persepsjon** avhenger av tilstrekkelig informasjonsinnhenting fra sensorer og andre aktører, eksempelvis et gjenkjent luftbilde. Det gir et svar på spørsmålet «*What?*» Den andre graden fordrer tilstrekkelig analyse og kompetanse fra personellet til å skape **situasjonsforståelse** for det bildet de ser og

«Kombinasjonen av alle domener i en multinasjonal og sektorovergripende situasjon gjør felles situasjonsforståelse til nærmet umulig å oppnå og stiller store krav til teknologi og kompetanse»

kan svare på spørsmålet «*So What?*». Forskjellig kompetanse, kultur og tradisjoner på tvers av forskjellige deler av både Forsvaret og i samfunnet som helhet gjør at et gjenkjent luftbilde ikke automatisk vil gi felles situasjonsforståelse. Den tredje graden **framsyn** kan skape proaktivitet med evne til å være i forkant av mulige situasjoner som kan oppstå og dermed forbedre evnen til både å diktere handlingsforløpet eller reagere raskt og effektivt. Ideelt sett gir framsyn svar på spørsmålet «*What's next?*».

De tre gradene vil oppleves forskjellige avhengig av hvilket organisatorisk nivå man befinner seg på. På taktisk nivå i Luftforsvaret under pågående operasjoner i eksempelet overfor vil dette være prosesser som går sekund-til-sekund. På høyere taktisk nivå minutt-til-minutt være målestokken, mens det på operasjonelt eller strategisk nivå i større grad vil handle om timer, dager, uker, måneder eller år for både sikre tilstrekkelig persepsjon, situasjonsforståelse og i beste fall også framsyn. Det er imidlertid svært utfordrende å skape felles situasjonsbevissthet på grunn av de betydelige forskjellene i kompetanse, kontekst, nivå og tilgjengelig teknologi for å støtte prosessene. Samtidig kan felles begrepsbruk- og forståelse i seg selv bidra til bedre situasjonsbevissthet.

BOYDS OODA-LOOP

Et annet perspektiv og måte å forstå situasjonsbevissthet på er John Boyds beslutningsløype eller *OODA-loop*.

Observe er sammenlignbar med situasjonsbevissthet grad 1 – persepsjon. Sløyfens viktigste komponent kan imidlertid sies å være den andre Oen *Orient*. Det er i denne fasen man kan plassere både situasjonsforståelse og framsyn.

Boyds beslutningsløyfe understreker i motsetning til Endsley behovet for kontinuerlige tilbakemeldinger gjennom hele sløyfen og betydningen av at kun observasjon/persepsjon ikke er godt nok for å drive effektiv beslutningstaking. Situasjonsforståelse, oppnådd gjennom orienteringsfasen, er godt ambisjonsnivå å sikte på som grunnlag for beslutninger på alle nivå. Sammenligningen med OODA-loopen er også verdifull fordi den er allment kjent og dermed kan bidra til felles forståelse for situasjonsforståelse.

FELLESOPERATIV TANKEGANG OG MDO-UTFORDRINGER

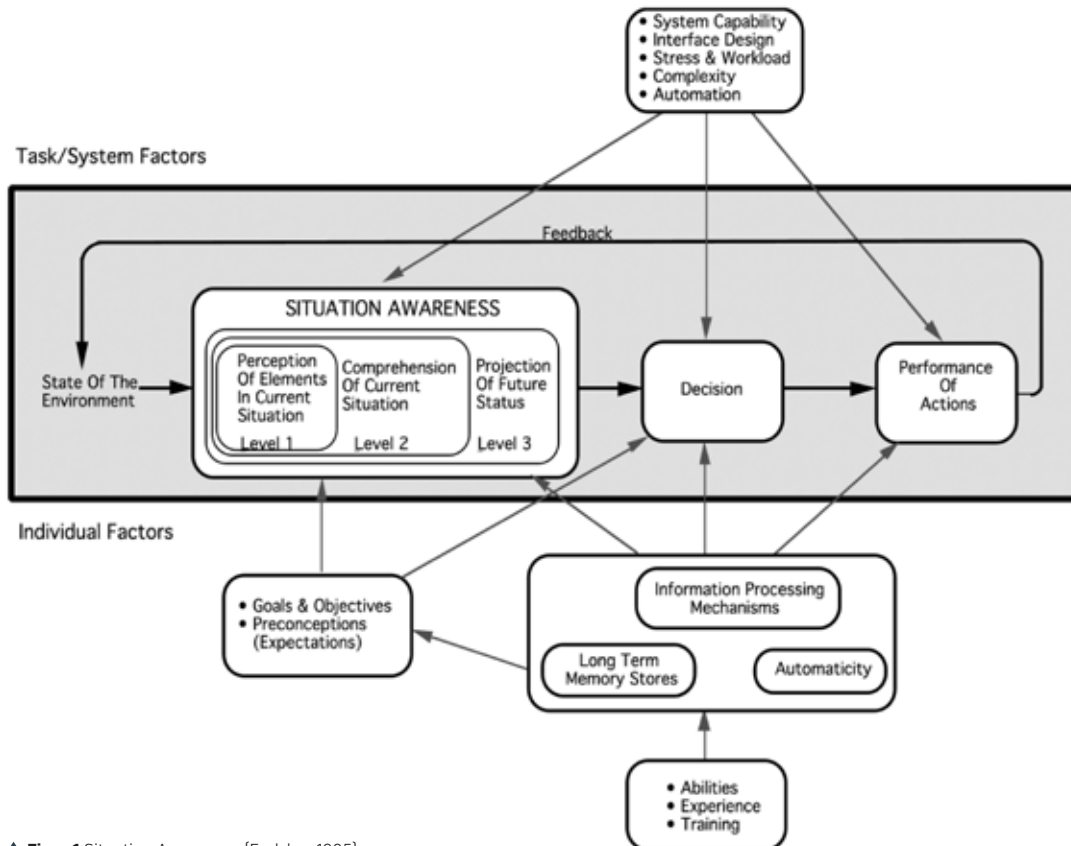
Denne artikkelen er skrevet fra et luftperspektiv. Samtidig vil jeg hevde at det i liten grad er noe som kan kalles rene luftoperasjoner lengre. Forsvaret og samfunnet som helhet er ventet å i stadig større grad måtte løse sektorovergripende trusler og situasjoner. Dette gir seg blant annet utslag i konsepter som *Multi-Domain Operations*. Å være tilstrekkelig fellesoperativ med felles situasjonsforståelse innad i

«Om man ikke har et godt nok bilde av situasjonen rundt seg, vil man heller ikke være i stand til å ta gode avgjørelser og utgjøre en risiko for både oppdraget og sikkerheten»

Forsvaret er en betydelig utfordring i seg selv. Kombinasjonen av alle domener i en multinasjonal og sektorovergripende situasjon gjør felles situasjonsforståelse tilnærmet umulig å oppnå og stiller store krav til teknologi og kompetanse. At dette er vanskelig er imidlertid ingen grunn til å ikke søke ambisjonsnivået og finne løsninger som gjør det mulig. Kompetanseprogram for å bedre fellesoperativ og helhetlig tankegang, koblet med teknologiforståelse, bør vektlegges samtidig som ny teknologi tas i bruk i møte med et komplekst trusselbilde.

KUNSTIG INTELLIGENS (KI)

Forsvarskommisjonen (2023) mener kunstig intelligens (KI) peker seg ut som vår tids viktigste teknologi. Situasjonsforståelse fremstår som ett av de områdene hvor KI i stor grad kan bidra til å løse utfordringene; både med eksisterende og fremvoksende teknologi. KI kan hjelpe til med å håndtere store mengder informasjon, inkludert data fra sensorer, droner, satellitter, etterretning og andre relevant kilder. KI-teknologier som maskinlæring og mønstergjenkjenning gjennom nevralt nettverk kan bidra til å analysere og tolke disse dataene raskere og mer nøyaktig enn mennesker alene. Menneskelige utfordringer knyttet til gruppedynamikk, sviktende konsentrasjon og varierende motivasjon kan reduseres eller fjernes.

▲ **Figur 1** Situation Awareness [Endsley, 1995].

▲ I en tilstand hvor man ikke har et godt nok bilde av situasjonen rundt seg, vil man heller ikke være i stand til å ta gode avgjørelser og utgjøre en risiko for både oppdraget og sikkerheten. Personell i Carrier Air Traffic Control Center ombord USS Harry Truman oppdaterer Recognized Air Picture [RAP]. Foto: US Navy

I luftbildeeksempelet kan KI bidra til økt situasjonsforståelse gjennom sammenstilling og sanntidsanalyse datastrømmer. Ved å kontinuerlig overvåke og analysere informasjon fra forskjellige kilder kan KI-systemer oppdage og varsle om endringer i situasjonen som krever oppmerksomhet. Dette gjør det mulig for operatører å raskere få felles persepsjon som et viktig steg mot situasjonsforståelse og samtidig bidra med muligheter for videre situasjonsutvikling for å bedre evnen til framsyn.

Uten å gå i detalj fremstår det som åpenbart at KI kan ha mye å tilføre på alle nivå for å sikre bedret evne til persepsjon, situasjonsforståelse og framsyn. KI kan bidra til både til å redusere risiko og økt evne til å gjennomføre oppdrag. Teknologien er i stor grad tilgjengelig allerede. I så måte handler utfordringen først og fremst om å ta ny teknologi i bruk raskt. Dette er noe militæret historisk sett har vært dyktige til i krig og heller dårlige på i fredstid. Dagens situasjon gir et mulighetsrom for ta disse utfordringene på alvor. Kunstig intelligens er ett område samfunnet generelt og Forsvaret spesielt, bør implementere så raskt som mulig for å redusere risiko og samtidig bedre vår evne til å løse oppdrag. Dette inkluderer integrering av KI i IKT-løsninger generelt og kommando-

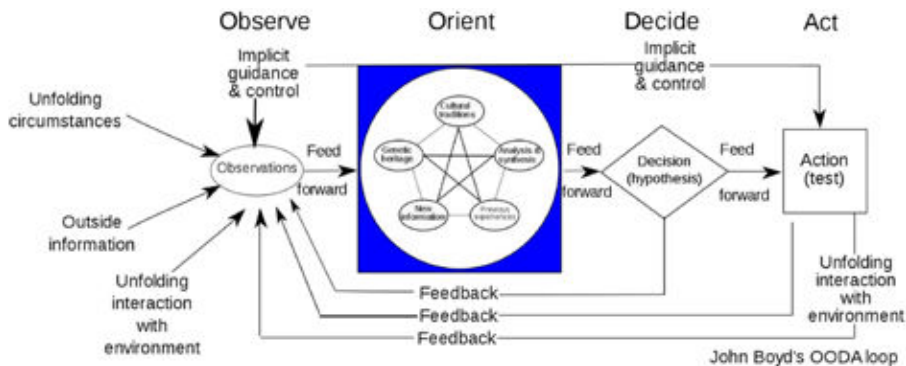
og kontrollsystemer spesielt, samtidig som menneskelig kompetansutvikling forblir helt sentralt.

KONKLUSJON

Det fremstår som viktig å ha et avklart forhold til hva situasjonsbevissthet og situasjonsforståelse er. Denne artikkelen har søkt å gi en mulighet for hvilket begrepsapparat som kan nyttes for å oppnå dette gjennom tre grader av situasjonsbevissthet; persepsjon, situasjonsforståelse og framsyn. Framsyn vil åpenbart være ideelt. Samtidig fremstår situasjonsforståelse som mest relevant og

avgjørende for alle beslutningsprosesser på tvers av både militære domener og samfunnet som helhet. Kunstig intelligens kan styrke evnen til å oppnå felles situasjonsforståelse betraktelig, men dette krever ny kompetanse i en ny tid, samt et betydelig fjell av utfordringer for både Forsvaret og samfunnet som helhet. Når man skal bestige fjell er det klokt å både stille forberedt og begynne klatringen tidlig hvis man ønsker å komme først til topps.

Artikkelen står for artikkelforfatterens regning og er ikke skrevet på vegne av FD eller Forsvaret. ■

▲ Figur 2 John Boyd's OODA loop [Richards, 2020].

▲ Nord-Gudbrandsdal HV-område øver på å sikre kritisk infrastruktur i samvirke med politiet under øvelse Fjellrev 2023.

Foto: Øyvind Strand Endal / Forsvaret

SITUASJONSFORSTÅELSE VED SAMMENSATTE TRUSLER

UTFORDRINGER OG MULIGE LØSNINGER

Sammensatte trusler er aktuelle i hele krisespekteret fra fred til krise og konflikt. Den samlede effekten vil kunne true norsk suverenitet og handlefrihet. Spesielt utfordrende er sammensatte trusler som opererer i gråsonen mellom fred og krise, og som kan true både samfunns- og statssikkerheten.

TEKST:
STEIN MALERUD OG
ALF CHRISTIAN HENNUM,
FFI

God situasjonsforståelse er en forutsetning for å kunne ta gode og tidsriktige beslutninger. Hvordan kan vi forbedre vår evne til situasjonsforståelse i møte med sammensatte trusler? I denne artikkelen trekker vi frem egenskaper ved sammensatte trusler som utfordrer evnen til

situasjonsforståelse og kommer med anbefalinger som kan bidra til å bedre denne evnen. Artikkelen bygger på en FFI-rapport med tittel Situasjonsforståelse ved sammensatte trusler – et konseptgrunnlag¹ som er utarbeidet under prosjekt Multi-national Capability Development Campaign (MCDC) – Countering Hybrid Warfare.

SITUASJONSFORSTÅELSE

For bedre å forstå utfordringene for situasjonsforståelse i møte med sammensatte trusler er det nødvendig å forstå hva som ligger i begrepet situasjonsforståelse. Vi benytter Endsleys modell som vist i figur 1.² Her ser vi at situasjonsforståelse er en kunnskapstilstand som avhenger av flere faktorer som blant annet tilgang på relevant informasjon, kognitive evner og øving og trening. Det skilles i denne modellen mellom situasjonsforståelse som en kunnskapstilstand, og prosessen for å understøtte situasjonsforståelse, som blant annet omfatter informasjonsinnsamling og bildeoppbygging. Tiltak for å bedre situasjonsforståelsen kan derfor rettes inn mot både å forbedre informasjonsgrunnlaget og å styrke individuelle egenskaper knyttet til å oppfatte og forstå situasjonen.

SAMMENSATTE TRUSLER

Begrepet sammensatte trusler har mange definisjoner. Vi benytter begrepsforståelsen fra MCDC hvor sammensatte trusler (hybride trusler) forstås som «*synkronisert bruk av ulike maktmidler for å ramme spesifikke sårbarheter i hele bredden av samfunnsfunksjoner for å oppnå synergistiske effekter*».³ Dette innebærer å sette sammen ulike virkemidler som diplomatiske, informasjonsmessige, militære, økonomiske, finansielle, etterretningsmessige og juridiske (DIMEFIL) i et angrep rettet mot ulike sårbarheter hos motstanderen hvor den samlede effekten understøtter motstanderens overordnede mål. Sårbarheter relatert til samfunns- og statssikkerhet knyttes ofte til PMESII-domenene (politiske, militære, økonomiske, sosiale, infrastrukturmessige og informasjonsmessige). Sammensatte trusler er aktuelle i hele krisespekteret fra fred til krise og konflikt. Den samlede effekten vil kunne true norsk suverenitet og handlefrihet. Spesielt utfordrende er sammensatte trusler som opererer i gråsonen mellom fred og krise, og som kan true både samfunns- og statssikkerheten.

Sammensatte trusler og gråsoneproblematikk vises stadig større oppmerksomhet. Dette er viktige tema blant annet i Prop. 14 S (2020-2021) – langtidsplan for forsvarssektoren, i Meld. St. 5 – samfunnsikkerhetsmeldingen og i den nylig fremlagte rapporten fra Forsvarskommissjonen.⁴ Disse dokumentene poengterer at det er en økende grad av sammenheng mellom samfunns- og statssikkerhet. Bortfall av eller utilgjengelige kritiske samfunnsfunksjoner utfordrer samfunnsikkerheten direkte, men kan også ha konsekvenser for statssikkerheten. Sammensatte trusler er en tverrsektoriell utfordring som spenner over alle nivåer innen både statsforvaltningen og lokal forvaltning. I Prop. 14 S (2020-2021) poengteres det: «*Gråsonesituasjoner utfordrer vår forståelse av stats- og samfunnsikkerhet som to klart adskilte begreper*».

Krisehåndtering er i utgangspunktet tillagt de ulike samfunnssektorene, kommunene og regionene i henhold til sektorprinsippet og krisehåndteringsprinsippene. Forsvaret har ansvar for å oppdage og håndtere sammensatte trusler mot egen sektor og bidra i håndteringen på tvers av sektorer gjennom bistand til det sivile samfunn. Vi har valgt å se spesielt på situasjoner i gråsonen mellom fred (daglig virksomhet) og krise som vist i figur 2.

For å skille mellom bruk av sammensatte virkemidler i gråsonen og i mer regulære konflikt-

situasjoner, benytter vi begrepet hybrid krigføring når regulære og irregulære virkemidler anvendes i en konfliktsituasjon (se figur 2), og forbeholder begrepet sammensatte trusler til hendelser i gråsonen. I gråsonen er det ikke noen etablert konflikttilstand, slik at det er naturlig å anta at lavintensitetstrusler dominerer i forhold til regulære militære trusler. Dette er i tråd med regjeringens definisjon⁶ benyttet blant annet i rapporten fra Forsvarskommissjonen.

En forutsetning for at vi skal rammes av sammensatte trusler er at det finnes en aktør med mål og intensjon om å ramme oss. I tillegg må aktøren ha evne til å sette sammen maktmidler for å nå målene. Sammensatte trusler vil i utgangspunktet ikke utgjøre noen risiko for oss hvis det ikke finnes sårbarheter som kan utnyttes. Det er derfor viktig at vår situasjonsforståelse inkluderer både trusler og sårbarheter.

SAMMENSATTE TRUSLER OG SITUASJONSFORSTÅELSE

I det følgende beskrives noen egenskaper ved sammensatte trusler som kan påvirke evnen til situasjonsforståelse:

Vertikal og horisontal eskalering: En trusselaktør kan eskalere/de-eskalere vertikalt ved å øke eller senke intensiteten på et gitt maktmiddel, eller eskalere/de-eskalere horisontalt ved å ta i bruk flere typer maktmidler innenfor DIMEFIL. Denne evnen gjør trusselen adaptiv og skalerbar.

Kortsiktige og langsiktige mål: Kortsiktige mål kan eksempelvis være knyttet til å påvirke et valg eller forhindre militær øvelsesvirksomhet. Eksempler på mer langsiktige mål kan være å øke egen innflytelse og endre holdninger (skape sympati for egne krav, skape splittelse) gjennom langsiktig påvirkning ved bruk av propaganda, spre desinformasjon og gi økonomisk støtte til bestemte interessegrupper. Dette kan være lovlige aktiviteter med lav intensitet som oppfattes som en del av normalsituasjonen, men som legger til rette for senere bruk av andre, mer direkte virkemidler.

Fokuserte (spesifikke) og diffuse angrepsmål: Fokuserte (spesifikke) mål angripes normalt for å oppnå mer kortsiktige mål og effekter. Diffuse angrepsmål knyttes ofte til mer langsiktige målsetninger som påvirkning av holdninger gjennom eksempelvis spredning av propaganda og desinformasjon.

Diversitet: Innebærer å variere bruken av metoder og virkemidler (DIMEFIL) mot ulike mål og sårbarheter innenfor PMESII-domenene.

Åpenlyse og skjulte (fordekte) trusler: En trusselaktør kan bruke både åpenlyse og skjulte metoder og virkemidler, og kombinasjoner av disse. Ved å opptre fordekt vanskeligliggjøres attribusjon av angriper, det vil si finne entydig bevis for at en bestemt stat eller gruppe står bak et angrep.

Lovlige og ulovlige virkemidler: Lovlige virkemidler og effekten av disse, for eksempel innenfor det økonomiske domenet, kan utnyttes til å utøve press. De kan om ønskelig også kombineres med bruk av irregulære, ikke-lovlige virkemidler for å oppnå mål. I et lengre tidsperspektiv kan aktører kombinere bruk av lovlig og ulovlige virkemidler for å tilrettelegge for senere angrep. Noen eksempler er å kombinere lovlig og ulovlig etterretningsvirksomhet for å avdekke sårbarheter i kritisk infrastruktur, og å utvikle sårbarheter gjennom blant annet oppkjøp og investeringer i eiendom, infrastruktur og næringsliv. Strategisk

kommunikasjon er normalt en lovlig aktivitet som «alle» benytter for å fremme egne interesser og påvirke beslutningstakere. Sammensatte trusler er ofte assosiert med bruk av strategisk kommunikasjon, det vil si at en aktør ønsker påvirke beslutningstakere i en for seg gunstig retning. Strategisk kommunikasjon er ikke bare avgrenset til bruk av tradisjonelle media og sosiale medier, men omfatter blant annet også gjennomføring av militære øvelser.

HOVEDUTFORDRING

Sammensatte trusler som har én eller flere av egenkapene nevnt i det foregående, bidrar til å skape usikkerhet og tvetydighet som utfordrer evnen til å oppdage, tilskrive og forstå at man er utsatt for et angrep og eventuelt en mer langsiktig kampanje. Det bidrar også til å gjøre det vanskeligere å identifisere og tolke/forstå en aktørs intensjon og målsetting. Samlet utfordrer dette evnen til å oppnå nødvendig situasjonsforståelse som grunnlag for å kunne ta gode og tidsriktige beslutninger.

I det daglige kan en trusselaktør utføre langsiktig påvirkning med eksempelvis bruk av politiske/diplomatiske, informasjonsmessige, økonomiske og juridiske virkemidler rettet mot mål i ulike sektorer. Virkemiddelbruken kan være åpenlys eller fordekt rettet mot mer diffuse mål og ha en intensitet som ligger under normale terskler for varsling og rapportering. Denne type trusler representerer ofte små avvik fra normalsituasjonen og kan være vanskelig å oppdage. En annen utfordring er å se enkelttrusler i sammenheng i tid og rom, og forstå trusselaktørens mer langsiktige målsettinger og intensjoner. Hovedutfordringen er derfor å kunne se trusler, uønskede hendelser og

«Det bør etableres et tverrsektorielt situasjonsbilde for å understøtte situasjonsforståelse i møte med sammensatte trusler»

«I et lengre tidsperspektiv kan aktører kombinere bruk av lovlig og ulovlige virkemidler for å tilrettelegge for senere angrep»

effekter i sammenheng på tvers av sektorer og nivåer for å kunne oppdage og forstå påvirkning av sammensatte trusler. Dette krever evne til å samle inn relevant informasjon, bygge situasjonsbilder og produsere et hensiktsmessig beslutningsgrunnlag tilpasset brukernes behov og forventninger.

ANBEFALINGER

I FFI-rapporten, nevnt innledningsvis, gis noen generelle anbefalinger for hvordan vi kan bedre evnen til å oppnå situasjonsforståelse i møte med sammensatte trusler:

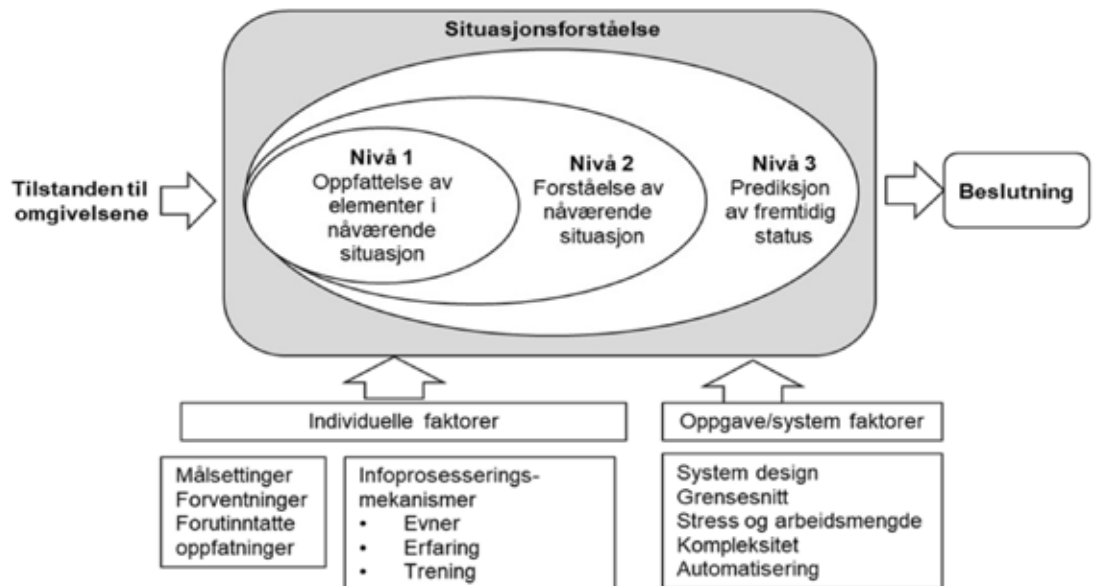
- Å oppdage, forebygge og håndtere sammensatte trusler er en helhetlig, tverrsektoriell aktivitet.
- Man bør utnytte eksisterende institusjoner, prosesser og organisasjon så langt det lar seg gjøre, og styrke disse for å møte utfordringene forbundet med sammensatte trusler.
- Håndtering av sammensatte trusler krever en multinasjonal tilnærming. I dette ligger det både operativt samarbeid og kunnskapsutveksling.

Det er nødvendig å avklare roller, ansvar og myndighet i forbindelse med å oppdage, forebygge og håndtere sammensatte trusler. Videre å vurdere styrker og svakheter med dagens krisehåndteringssystem med hensyn sammensatte trusler. Herunder også se nærmere på hva som eventuelt kan gjøres med prosesser, organisasjon og teknologi for å fremme informasjonsflyt mellom sektorer og nivåer.

Videre foreslår vi mer konkrete tiltak for å bedre evnen til situasjonsforståelse:

Tverrsektorielt situasjonsbilde og beslutningsgrunnlag: Det bør etableres et tverrsektorielt situasjonsbilde for å understøtte situasjonsforståelse i møte med sammensatte trusler. Et slikt bilde bør inneholde

► **Figur 1:** Endsleys modell for situasjonsforståelse (forenklet).

Endsley: Human Factors 1995

informasjon som bidrar til å oppdage og gjenkjenne sammensatte trusler som rammer innen ulike samfunnssektorer. Det er typisk behov for informasjon om trusler, sårbarheter, uønskede hendelser og effekter på samfunnet for å få oversikt over situasjon og kunne oppdage avvik fra det som er normalt. Situasjonsbildet utgjør en del av beslutningsgrunnlaget som presenteres for beslutningstakere. Det bør gjøres en vurdering av hva et beslutningsgrunnlag bør inneholde og hvordan dette kan presenteres for ulike beslutningstakere.

Strategisk analysekapasitet: Det bør etableres en strategisk analysekapasitet for tverrsektorielle analyser av sammensatte trusler. Denne bør ha som sine viktigste oppgaver å monitorere situasjonen, oppdage og tilskrive trusler, bygge et tverrsektorielt situasjonsbilde og utarbeide et relevant beslutningsgrunnlag. Analysekapasiteten bør etableres på strategisk nivå og ha en permanent bemanning som kan støtte seg på et nettverk av fageksperter og akademia.

Informasjonsdeling: Evne og vilje til å dele informasjon på tvers av sektorer, nivåer og aktører bør styrkes for å understøtte situasjonsforståelse rundt sammensatte trusler. I dette ligger det å utvikle og beskrive informasjonsbehovene til ulike aktører med roller, ansvar og myndighet. Det bør etableres informasjonskanaler, der disse ikke finnes, som dekker alle relevante informasjonskilder innen statlig og kommunal sektor, og private

aktører med roller innenfor samfunns- og statssikkerhet. Dette innebærer vurderinger av styrker og svakheter ved dagens krisehåndteringssystem med hensyn til deling av informasjon. For at informasjonsdeling skal lykkes i praksis må det bygges tillit mellom ulike aktører og organisasjoner. Felles trening, øving og utdanning, sammen med liaison- og hospitantordninger, støtter dette og bidrar til respekt for andres kompetanse og innsikt i hverandres utfordringer og perspektiver.

Lovverk og hjemmelsgrunnlag: Det kan være behov for å gjøre vurderinger av om lovverk og hjemmelsgrunnlag i tilstrekkelig grad åpner opp for innsamling og deling av informasjon rundt sammensatte trusler. Dette gjelder spesielt lovverk som regulerer innsamling av informasjon rundt lovlig virksomhet. PST har nylig fått hjemmel til å lagre data fra åpne kilder på internett.

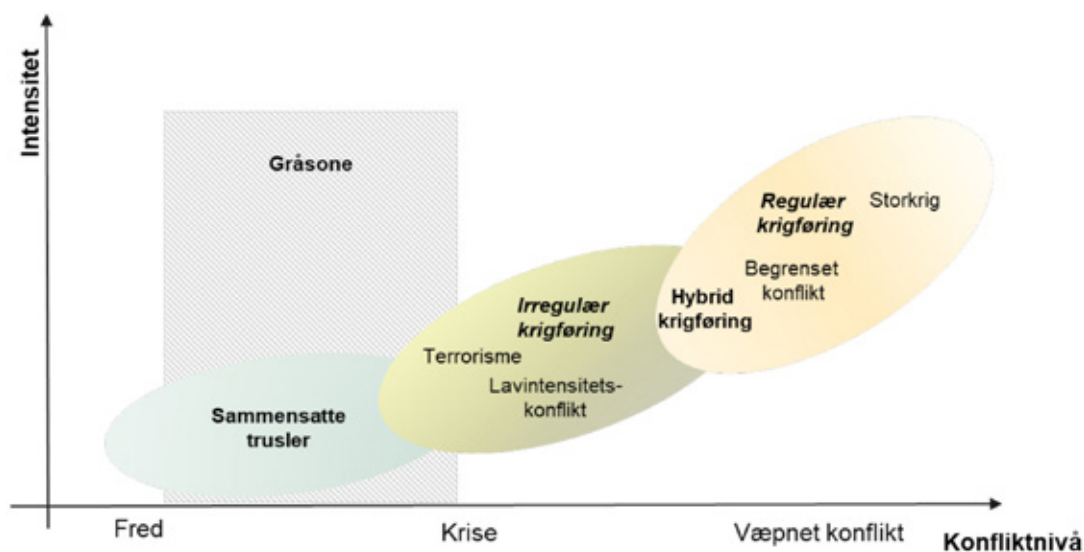
Kunnskap og kompetanse: Kunnskap og kompetanse er fundamentet for å styrke evnen til situasjonsforståelse rundt sammensatte trusler. Det bør etableres en oversikt over sentrale kunnskaps- og kompetansebehov, og beskrives hvordan dette kan oppnås gjennom blant annet utdanning, trening og øving. Videre vurderer behovet for å løfte det generelle kunnskapsnivået i samfunnet og innenfor samfunnssektorene rundt sammensatte trusler og påvirkning. Dette kan bidra til å øke robustheten ovenfor påvirkning og styrke evnen til varsling og rapportering rundt mistenkelige aktiviteter og hendelser.

Sentralt i arbeidet med å øke kunnskap og kompetanse rundt sammensatte trusler står utdanning, trening og øving, og liaison- og ulike hospitantordninger.

Teknologi: Det er behov for å se på ulike teknologiske muligheter for å understøtte bildeoppbygging og situasjonsforståelse rundt sammensatte trusler. Spesielt gjelder dette IKT-systemer som støtter informasjonsdeling, analyse, sammenstilling og presentasjon av informasjon. Det er behov for systemer for deling av informasjon på riktig graderingsnivå, som ivaretar konfidensialiteten og integriteten på informasjonen.

AVSLUTNING

God situasjonsforståelse er en forutsetning for å kunne ta gode og tidsriktige beslutninger, men den utfordres i møte med sammensatte trusler. Denne artikkelen trekker frem noen sentrale tiltak som vi mener vil bidra til å bedre situasjonsforståelsen ved sammensatte trusler. Disse er rettet spesielt mot å øke evnen til å se enkelthendelser innenfor ulike sektorer i sammenheng og forstå eventuelle effekter på samfunns- og statssikkerheten sett i lys av mulige trusselaktørers mål og intensjoner. Et interessant spørsmål er i hvilken grad dagens krisehåndteringssystem i tilstrekkelig grad støtter opp under dette. Det å oppdage, forebygge og håndtere sammensatte trusler er en helhetlig prosess som hviler på samarbeid og koordinering mellom mange aktører, både nasjonalt og internasjonalt. ■

▲ **Figur 2:** Sammensatte trusler og hybrid krig. I de tre ovalene dominerer henholdsvis sammensatte trusler, irregulær krigføring og regulær krigføring. Basert på Monaghan, S., PRISM 8, no 2.⁵

¹ Malerud, S., Hennem, A. C. og Toverod, N. (2021). Situasjonsforståelse ved sammensatte trusler – et konseptgrunnlag. FFI-rapport 21/00246.

² Endsley, M. R. (1995). Toward a theory of situation awareness in dynamic systems. *Human Factors*, 1995, 37(1), 32-64.

³ Monaghan, S., Cullen, P. og Wegge, N. (2019). MCDC countering hybrid warfare project: Countering hybrid warfare, MCDC mars 2019.

⁴ NOU 2023: 14. Forsvarskommisjonen av 2021 – Forsvar for fred og frihet.

⁵ Monaghan, S. (2019). Countering hybrid warfare. So what for the future joint force. *PRISM* 8, No. 2, 2019.

⁶ Regjeringens definisjon «en betegnelse på strategier for konkurranse og konfrontasjon under terskelen for direkte væpnet konflikt som kan kombinere diplomatiske, informasjonsmessige, militære, økonomiske og finansielle, etterretningsmessige og juridiske virkemidler for å nå strategiske målsettinger».

IWM

▲ Winston Churchill og hans sjefer rundt et konferansebord på RMS Queen Mary i mai 1943. Fra venstre Air Marshal Sir Charles Portal, Admiral of the Fleet Sir Dudley Pound, General Sir Alan Brooke, Statsminister Winston Churchill. Churchill skjønte at det siste han trengte i sin innerste krets var smilende og løsningsorienterte ja-mennesker.

Foto: Imperial War Museum

I SPEILROMMET

I 2000 kom viseadmiral Bill Owens ut med boka *Lifting the Fog of War*. Det var en dristig tittel. Med den gikk han rett i strupen på selveste Carl von Clausewitz. Ikke bare han, forresten.

TEKST:
FORSKNINGSSJEF
HARALD HØIBACK,
FORSVARETS MUSEER

Militært lederskap i strid har alltid handlet om å håndtere mangel på informasjon. Som en av Clausewitz' samtidige, hertugen av Wellington, formulerte det: «Alt i krig, og for den del alt i livet ellers, handler om å finne ut av hva du ikke vet, basert på det du vet. Det jeg kalte 'å gjette hva som er på den andre siden av åskammen'.»¹

Man visste tradisjonelt lite sikkert om fiendens disposisjoner, og man mistet etter hvert oversikten over egne styrkers plassering og tilstand. Militær stridsledelse handlet om å famle rundt i informasjonsmørket etter beste evne. Moderne teknologi er, tilsynelatende, i ferd med å fjerne denne problemstillingen fullstendig. Nå vet vi alt som er verdt å vite – hele tiden.

Som Bill Owens skrev:

Innen 2010 – og tidligere om vi akselererer dagens hastighet på forskning og anskaffelse – vil det amerikanske forsvaret være i stand til kontinuerlig å «se» nesten alt av militær interesse i og over et slikt område [på størrelse med Ohio], under alle værforhold og uavhengig av terrenget. Vi vil være i stand til å identifisere og følge – i nesten sanntid – alle typer av militært materiell, fra lastebiler til andre kjøretøy på bakken, til skip og flymaskiner. Og viktigere, den amerikanske militære sjefen vil forstå hva han ser.²

Bare tre år etter at Owens bok kom ut, begikk USA en av de største etterretningsbommertene i historien. De startet en krig, mot Irak, på fullstendig sviktende grunnlag. Nå var det riktignok enda syv år igjen til 2010, hvor Owens mente vi ville være i mål med å fjerne krigens tåke, men problemet i 2003 var ikke at man visste for lite. Situasjonsforståelsen var elendig av andre årsaker.

MANGEL PÅ ALTERNATIVE SYN

Mange har ment at president George W. Bush ville ha en krig mot Irak, og at manglende kunnskap ikke har noe med saken å gjøre. Han plukket det han trengte fra informasjonshavets veldige koldtbord, og ga blaffen i resten. Men slik var det nok ikke.³ Til påstander om at han bare trengte et påskudd for krig, svarer Bush jr. i sin selvbiografi: «Om jeg ønsket å lure landet inn i en krig, hvorfor ville jeg da velge en beskyldning som ville vise seg grunnløs kort tid etter at vi invaderte landet?»⁴ Det er en godt spørsmål. Det er all grunn til å tro at Bush genuint fryktet at Irak var i ferd med å utvikle masseødeleggelsesvåpen.

Problemet var snarere at Bushadministrasjonen tidlig låste sin situasjonsforståelse, og ikke dyrket alternative syn. En som Bush snakket mye med på denne tiden, var sikkerhetsrådgiver Condoleezza Rice. Men hvilken hjelp fikk han av henne? Som Gideon Rose skriver: «Rice gjorde saken verre ved å følge Bush' innfall, snarere enn å utfordre dem. Som en av kollegene sa, var Rices: «mål å finne ut av hvor presidenten var på vei, og så forsøke å komme seg dit omtrent ti sekunder før han selv nådde fram.»⁵ Om dette er en rettferdig karakteristikk av Rice, kan vi ikke vite, men det illustrerer poenget. At presidentens egne vurderinger ble støttet av en så dyktig rådgiver som henne, måtte jo bety at de begge var usedvanlig klartenkte folk.

Bush dyrket også en lett og ledig tone med sine nærmeste folk, også de militære toppsjefene: «Jeg håpet å fjerne noe av formaliteten og bli kjent med generalene og admiralene på et personlig plan, slik at de følte seg fri til å gi meg deres ærlige mening, og jeg ville føle meg mer komfortabel når jeg spurte om råd.»⁶ General Tommy Franks, sjefen for de amerikanske styrkene under angrepet på Afghanistan i 2001 og Irak i 2003, gikk heller ikke av veien for å pleie en ganske jovial tone med presidenten: «Senere på kvelden ble også våre ektefeller med på en mottakelse og middag i Det hvite hus' Blå rom. Mens Cathy og jeg skravlet med gamle venner og snakket med Condi Rice og visepresident Dick Cheney, kom president Bush bort og sa: «Fire stjerner. Wow! Gutten fra Midland (Texas) har gjort det bra.» Jeg smilte, så rundt i rommet og sa: «Mr.

President, det ser ut som om det er to gutter fra Midland som har gjort det bra.»⁷ Franks var også omgangsvenn med forsvarsminister Donald Rumsfeld, og de spiste hyppig middag sammen med koner og felles kjente.

Å NYTTIGGJØRE KUNNSKAP

Det kan hende at Bush' joviale stil er å foretrekke fremfor den fryktbaserte tonen Vladimir Putin holder overfor sine rådgivere, men begge steder, i Bush' Hvite hus før angrepet på Irak i 2003 og i Kreml før angrepet på Ukraina i 2022, synes etterretningsdialogen å ha vært for dårlig, og etterretningssvikten tilsvarende stor. Verken Bush eller Putin klarte å nyttiggjøre seg av all den kunnskapen som fantes om den situasjonen de befant seg i, med fatalt resultat.

Ifølge Donald Rumsfeld ble spørsmålet om USA overhode burde angripe Irak aldri diskutert. Er det noe man tror en president vil lufte med sin forsvarsminister, er det om landet bør gå til krig eller ikke. Men slik var det ikke: «Selv om presidenten og jeg hadde mange diskusjoner om forberedelser til krigen, kan jeg ikke huske at han noen gang spurte meg om jeg mente at et angrep ville være den riktige beslutningen.»⁸

Heller ikke en så sentral mann som CIA-sjef George Tenet, ble tatt med på råd: «Ikke i et eneste møte kan noen huske at vi diskuterte det sentrale spørsmålet: Var det lurt å gå til krig? Var det det rette å gjøre? Agendaen fokuserte utelukkende på hva vi måtte gjøre om beslutningen om å angripe ble tatt.»⁹

HJELPE SEG SELV ELLER SINE MEDMENNESKER?

Dette er ikke et spesielt amerikansk fenomen. Politikere er vant til at det hersker mange og sterke meninger om ulike spørsmål, men desto viktigere synes det å være å dyrke harmoni og konsensus i den innerste krets, fremfor alternative røster og meningsmangfold. Den erfarne britiske politikeren Ken Clarke, skriver for eksempel: «Alle mine allierte i Blair-regjeringen, som kjempet mot Irak-krigen, har klaget til meg om at den beslutningen aldri ble skikkelig diskutert i regjeringen. David Cameron diskuterte heller aldri i regjeringen sin oppsiktvekkende og katastrofale beslutning om å arrangere en folkeavstemning om det britiske EU-medlemskapet.»¹⁰ Man kan altså sitte med all informasjon i verden, men hva hjelper det om man likevel har gjort seg opp en mening, som man uansett ikke har planer om å endre på?

Det er heller ikke bare sjefens manglende vilje til å etterlyse innvendinger og divergerende syn som er problemet. Et minst like stort problem er det at folk i liten grad har lyst til å gi sjefen sin oppriktige og ærlige mening. Som Winston Churchill advarte mot: «Fristelsen til å fortelle sjefen i høye posisjoner det de helst vil høre, er en av de vanligste forklaringene på feilslått politikk. Utsynet til den sjefen som fatter skjebnetunge beslutninger, er ofte langt mer løfterikt enn det sakens brutale fakta tilsier.»¹¹ Dette er uavhengig av, vil jeg tro, om sjefen omgir seg med hyggelige folk han er på fornavn med, eller folk som er livredde for å bli kastet ut i det ytterste mørke om de svarer feil på de spørsmål som de får. Det er et

«Man kan altså sitte med all informasjon i verden, men hva hjelper det om man likevel har gjort seg opp en mening, som man uansett ikke har planer om å endre på?»

«Hvis du ønsker å hjelpe dine medmennesker, sier du sannheten; hvis du ønsker å hjelpe deg selv, så sier du det de ønsker å høre»

særtilfelle av et mer generelt problem: «Hvis du ønsker å hjelpe dine medmennesker, sier du sannheten; hvis du ønsker å hjelpe deg selv, så sier du det de ønsker å høre.»¹²

▼ Det er sjefen og gruppa sjøl

som så langt det er mulig må forsøke å kjenne igjen symptomene på at ting går for glatt, at de forserer prosessen for å komme i mål, eller at de begynner å føle seg mer enn gjennomsnittlig geniale. Men en ting artikkelforfatteren tror hjelper, er at man aktivt forsøker å ha folk i gruppa som tenker litt annerledes enn normalen, og som ikke er redd for å være festbrems og gledesdreper. Forsvarssjef Eirik Kristoffersen besøker Stridstrenbataljonen under øvelse Joint Viking mars 2023 sammen med sjefssersjant Rune Wenneberg.

Foto: Fredrik Ringnes/Forsvaret

GRUPPETENKNING

I boka Infotopia: How Many Minds Produce Knowledge (2006) argumenterer Cass R. Sunstein, som senere ble sjef for Office of Information and Regulatory Affairs i president Barack Obamas administrasjon, fra 2009 til 2012, for at det har lite for seg å drøfte vanskelige spørsmål med andre: «Leder drøfting til bedre beslutninger? Ofte gjør det det ikke.»¹² Grunnen til at George Bush neppe hadde kommet til noen annen konklusjon om han hadde diskutert beslutningen om å angripe Irak mer inngående med sine nærmeste rådgivere, er det nå velkjente sosiologiske fenomenet kalt gruppetenkning.

Vi mennesker er i bunn og grunn flokkdyr, og det faller svært naturlig for oss å følge flokken. Å skille seg

ut som illojal er ubehagelig. Som Sunstein skriver, er det veldig få grupper som faktisk makter å nyttiggjøre seg av all den kunnskapen som finnes i gruppa. Medlemmene dras ubevisst mot det de oppfatter som konsensus og de dominerende medlemmenes meninger.

Konsekvensen er at grupper ofte kommer fram til dårligere løsninger enn det gruppe medlemmene ville ha kommet fram til hver for seg. Løsningene gruppa kommer fram til er altså ikke dårlige fordi de ikke ble skikkelig diskutert, men på grunn av at de ble det.¹⁴ Og hva verre er: «Til tross for feiltagelsene i deres drøftinger har gruppe medlemmer en tendens til å bli signifikant mye sikrere på konklusjonen etter at de har diskutert – et særdeles alarmerende funn, fordi selv tillit og feil er en dårlig kombinasjon.»¹⁵

Cass R. Sunstein er på ingen måte den første som har pekt på gruppetenkningens og selvsensurens forbannelser. Det har derfor utviklet seg en hel liten industri rundt det som kalles Red team. Det er en lite

gruppe som eksplisitt får i oppdrag å stille kritiske spørsmål til en beslutningsprosess, mens den pågår. Det de selv mener om spørsmålet som drøftes spiller ingen rolle. De skal ved hjelp av ulike metoder og teknikker få deltakerne i plan- og beslutningsprosesser til å se flere sider enn de makter på egen hånd. Et tidlig eksempel på slik aktivitet var da president John F. Kennedy utnevnte sin egen bror, justisminister Robert Kennedy, til å være «djevlelsens advokat» under håndteringen av Kubakrisen i 1962. Han skulle stille kritiske spørsmål til det som ble sagt eller gjort, uavhengig av hva han selv mente.

Grunnen til at Robert fikk denne oppgaven, var at begge brødrene kort tid i forveien hadde sett hvor galt det kan gå når folk som Robert blir for løsningsorienterte. Før den fullstendig mislykkede invasjonen av Grisebukta i april 1961, hadde spesialrådgiver Arthur Schlesinger i skrifts form tatt til motmæle mot presidentens planer. Robert Kennedy tok da Schlesinger for seg og sa: «Du kan ha rett, eller du kan ta feil, men presidenten har bestemt seg. Ikke press dette mer.»¹⁶ Schlesinger hadde selvfølgelig rett i sine antakelser, og kunne ha spart presidenten for mye bry.

Problemet med Red team er at heller ikke slike team er fritatt for gruppetenkning. Og effekten av dem er også mindre enn man skulle tro. Om det går automatisk i at de stadig stiller spørsmål ved sjefens forslag eller gruppas konklusjoner, kan innspillene til slutt oppfattes som bakgrunnsstøy som knapt er egnet til å irritere.

FESTBREMS OG GLEDESREPER

Det finnes ingen enkel vei ut av gruppetenkningens fangarmer. Det er sjefen og gruppa sjøl som så langt det er mulig må forsøke å kjenne igjen symptomene på at ting går for glatt, at de forserer prosessen for å komme i mål, eller at de begynner å føle seg mer enn gjennomsnittlig geniale. Men en ting jeg tror hjelper, er at man aktivt forsøker å ha folk i gruppa som tenker litt annerledes enn normalen, og som ikke er redd for å være festbrems og gledesreper. Problemet er at sjefen, som andre folk, liker å ha positive og løsningsorienterte folk rundt seg, ikke problemfokuserete kranglefanter.

Det er kanskje Forsvarets største problem i dag når det gjelder evnen til å etablere en god situasjonsbevissthet. Alle rundt sjefens bord ligner til forveksling på sjefen. Ikke nødvendigvis i utseende, kjønn og hudfarge, men i kunnskap, erfaringer og holdninger. De har gjerne gått de samme skolene som sjefen, og hatt de samme jobbene, og de er gjerne håndplukket av sjefen fordi de er hyggelige, flinke og løsningsorienterte folk. Et ledermøte i Forsvaret i dag kan derfor arte seg som speilrommets på tivoli, hvor vi ser merkelige fyrer rundt oss på alle kanter, men som alle viser seg å være oss selv. Refleksjonene kan se ulike ut, men innholdet er helt likt.

AVHENGIG AV LOJALE OG FRITTALENDE FOLK

En som kjente speilrommets forbannelse var Winston Churchill. Han ble av mange sett på som en ufordragelig kodd. Som en av hans første kjæresten,

Pamela Plowdons sa om ham: «Første gang du møter Winston ser du umiddelbart alle hans feil og lyter, så bruker du resten av livet på å oppdage hans positive sider.»¹⁷

Kanskje av den grunn var Churchill alltid opptatt av å ha sjatteringer av r...høl i viktige posisjoner. Ikke bare det selvfølgelig, men det også. Som han sa: «Husk, det er ikke bare de snille guttene som vinner krig, men også slimåler og stinkdyr.»¹⁸ Det kan ha vært grunnen til general Bernard Law Montgomerys stadige opprykk. Han var en ufyselig type, noe mange også fortalte Churchill, som svarte at om folk syntes at han var ubehagelig, ville formodentlig også fienden gjøre det.¹⁹ Da en politiker i Underhuset kritiserte Montgomery for å ha invitert den tilfangetatte tyske generalen Wilhelm von Thoma på middag under felttoget i Nord-Afrika, var Churchills respons: «Stakkars von Thoma. Jeg har også spist middag med Montgomery.»²⁰

Også i sin innerste krets dyrket Churchill viljestærke folk, ikke de glatte og sleipe som har en tendens til å stige til topps i lukkede hierarkier uten en klar bunnlinje. Mange i hans stilling, som George Bush, liker å ha blide og samarbeidsvillige folk rundt seg. Churchill, derimot, skjønnte at det siste han trengte i sin innerste krets var smilende og løsningsorienterte ja-mennesker. Hans beskrivelse av sitt forhold til forsvarssjefen, feltmarskalk sir Alan Brooke, har blitt legendarisk: «Når jeg slår i bordet og stikker trynet mitt opp i hans, hva gjør han da? Slår enda hardere i bordet og stirrer tilbake på meg. Jeg kjenner disse Brookes – hardnakkede ulsterfolk og det finnes ingen som det er verre å ha med å gjøre enn dem.»

Brooke, på sin side, regnet stadig vekk med å få sparken. Det fikk han aldri. Han var også mange ganger på nippet til å si opp selv. Han visste ikke om han noen gang hadde hatet et menneske så intenst som han hatet Churchill, men det var heller ingen han respekterte så mye. Sjøklaget Churchill ved et tilfelle til kong George VI om at han begynte å bli nokså lei av alle dem som stadig fortalte ham at han var på villspor. «Kanskje de har rett noen ganger» forsøkte kongen seg med et smil. «Ni ganger av ti» repliserte Churchill. Han skjønnte hvor avhengig han var av lojale og frittalende folk. Men hvor mange andre ledere gjør det?

HVA MED DAGENS FORSVAR?

Hvem i dagens norske forsvar er det forsvarsministeren eller forsvarssjefen helst ikke vil møte i korridoren av frykt for å få et Pauli ord? Det kan være langt flere enn jeg er klar over, men jeg kommer ikke på noen. Nesten alle ledergrupper i Forsvaret kunne formodentlig ha vært med i Pappes pizzas pågående reklamekampanje. Der sammenlignes bilder tatt av familier og kameratgjenger for lenge siden, med bilder som er tatt i dag. Barn har blitt store og far har mistet håret siden sist, men det er de samme folkene, og den samme gode pizzaen. Det skulle forundre meg mye om du ikke av en nærmest hvilken som helst ledergruppe i dagens forsvar kunne gjort det samme. Funnet et gammelt bilde hvor de samme smilende fjesene lyser imot deg. Den samme gamle gjengen. ■

«Problemet er at sjefen, som andre folk, liker å ha positive og løsningsorienterte folk rundt seg, ikke problemfokuserete kranglefanter»

¹ Richard Holmes, *Wellington, the Iron Duke* (London: Harper Perennial, 2007), s.xvi.

² Bill Owens, *Lifting the Fog of War*, (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2000), s.119.

³ Se mer om dette i Harald Hoiback, *Krigføring - hvordan kriger planlegges, utføres og vinnes* planlagt utgitt på J.M. Stenersen forlag høsten 2023.

⁴ George W. Bush, *Decision Points* (New York: Broadway Books, 2010), s.262.

⁵ Gideon Rose, *How Wars End, Why We Always Fight the Last Battle* (New York: Simon & Schuster, 2012), 264.

⁶ Bush, *Decision Points*, s.193

⁷ Tommy Franks, *American Soldier*, (New York: Harper Collins, 2005), s.230

⁸ Donald Rumsfeld, *Known and Unknown - A Memoir* (New York: Penguin, 2012),s.456.

⁹ George Tenet, *At the Center of the Storm, My Years at the CIA* (HarperCollins Lux Edt. 2007), s.468.

¹⁰ Alan Clarke, *Kind of Blue - A Political Memoir* (London: Pan Macmillan, 2016), s.462.

¹¹ Andrew Roberts, *Churchill, Walking with Destiny* (Allen Lane, 2018), 518.

¹² Thomas Sowell, gjengitt i Torbjørn L. Knutsen *Overraskelser kommer sjelden alene. Om misforståelser, myter og invasjonen av Ukraina | Internasjonal Politikk* (tidsskriftet-ip.no), s.427.

¹³ Cass R. Sunstein, *Infotopia, How Many Minds Produce Knowledge* (Oxford University press, 2006), s.12.

¹⁴ Sunstein, *Infotopia*, s.12

¹⁵ Sunstein, *Infotopia*, s.86

¹⁶ J. Edward Russo, og Paul J.H. Schoemaker, *Decision Traps. The Ten Barriers to Brilliant Decision-Making and How to Overcome Them*. New York: Fireside 1989, s.149

¹⁷ Roberts *Churchill*, s.99.

¹⁸ Roberts *Churchill*, s.684.

¹⁹ Roberts *Churchill*, s.750.

²⁰ Max Hastings (red.), *Soldiers - Great Stories of War and Peace* (London: William Collins, 2021), s.341.

PREDIKSJON I BESLUTNINGER

Formålet med enhver beslutning er å skape en fremtid i tråd med egne ønsker. Forutsetningen for at beslutninger skal tjene sin hensikt, er at de hviler på en realistisk forestilling på hva fremtiden kan bringe. Med dette melder uunngåelig spørsmålet seg: I hvilken grad er virkeligheten predikerbar slik at vi faktisk er i stand til å fatte beslutninger tilpasset morgendagens utfordringer?

▲ **Forsvaret legger scenarier til grunn** i sine materiell-anskaffelsesplaner. Settett av scenarier er ment å beskrive spennvidden i utfordringer som må håndteres, som igjen peker hen mot hvilke materiell Forsvaret fremover vil ha behov for. Denne tilnærmingen hviler på en helt åpenbar prediktiv tankegang.

Foto: Tiril Haslestad/Forsvaret

I en tid preget av økende ustabilitet og akselererende teknologiske utfordringer, synes utsiktene til å forutsi å være begrenset. Skepsisen har fått sitt ultimate uttrykk gjennom bestselgerboken *The Black Swan* av Nassim Nicholas Taleb. Hovedtesen i hans bok er at utviklingen styres av et lite knippe hendelser som er iboende uforutsigbare slik at ethvert forsøk på å predikere hva som er i emning, er dømt til å feile. Hendelser som Jernteppetts fall, Den Arabiske Våren, Ninth-Eleven angrepet og 22 juli terroren trekkes gjerne frem for å underbygge sorte svane metaforens gyldighet. De mest skremmende og skjellsettende hendelsene vi har opplevd de siste tiårene har inntruffet uten forvarslar, noe som illustrerer det fåfengte i å styre fremtiden gjennom å forutsi fremtiden.

I lys av de vidtrekkende følgene en avvisning av prediktive analyseteknikker vil ha, er det imidlertid all grunn til å stille spørsmålet: Er sorte svane diagnosen korrekt? Er vi virkelig forhindret fra å kunne forutsi morgendagen? Et naturlig utgangspunkt i søken etter et svar er å starte med å avklare hva som menes med å predikere.

Å FORTELLE I FORKANT

Direkte oversatt betyr predikere å fortelle i forkant. Denne forståelsen samsvarer godt med den gjengse bruken av begrepet. I analyseøyemed føyes imidlertid noe til. Å predikere vil si å forutsi med belegg. Denne presiseringen er det som gjør prediksjoner faglig relevante. Samtidig er det nettopp her spørsmålet om utsiktene til å kunne predikere melder seg. Er det virkelig mulig å utvikle en grunnnett oppfatning av fremtiden?

Helt siden filosofen David Hume med tyngde fremholdt at hva som har skjedd ikke gir noen garantier for hva som fremover vil skje, har skeptiske tanker rundt det å forutsi stått sentralt i den kunnskaps-teoretiske debatten. Sorte svane metaforen representerer slik sett bare en videreføring av en gammel grunn-givelsesskeptisk tankegang. Situasjonen av i dag behøver ikke å si noe om hvordan morgendagen vil bli.

SØKEN ETTER DET VELBEGRUNNEDE

En slik betraktningssmåte er imidlertid av flere grunner ytterst problematisk. En umiddelbar innvending er at et i utgangspunktet gyldig resonnement trekkes altfor langt. Det er riktig at enhver prediksjon basert på foreliggende fakta og informasjon er omgitt av usikkerhet. Men hvis vi krever at grunn-givelsen må være 100% sikker, bestrider vi i realiteten enhver mulighet til å kunne nyttiggjøre data og informasjon til å si noe om fremtiden. Dette simpelthen fordi utviklingen alltid vil kunne ta en annen retning enn hva informasjonen vi i øyeblikket besitter indikerer. Problemet er med andre ord at en sunn skepsis degenerer til prinsipptryteri. For å ta et nærliggende eksempel: Et krav om absolutt grunn-givelse ville medført at vi ikke ville vært berettiget til å feste lit til mengden av informasjon som vestlige etterretnings-tjenester fremla januar-februar 2022 om at et russisk angrep på Ukraina var nært forestående. Dette ettersom det forut for angrepet aldri helt ville kunne utelukkes at Putin ville skrinlegge sine angrepsplaner. Å la hypotetiske eventualiteter virke styrende på hva vi kan mene og

ikke mene, gir i korthet lite mening. Å predikere innebærer ikke søken etter det sikre, men søken etter det rimelige og velbegrunnede.

AVSTÅ FRA Å PREDIKERE?

Men med det melder spørsmålet seg: Hva er terskelen for å kunne betrakte en påstand om fremtiden som tilstrekkelig grunnnett? Finnes det et innslagspunkt som gjør det mulig å skille berettigete fremtidsutsagn fra vilkårlige spekulasjoner og tankespinn? Kunnskaps-filosofier har – ikke overraskende – kommet med høyst ulike svar. Rett nok er langt de fleste enige om at Humes krav til grunn-givelse er altfor strengt. At enhver oppfatning om fremtid er beheftet med usikkerhet forhindrer ikke utvikling av rasjonelle og velbegrunnede oppfatninger om fremtid. Men synspunktene begynner straks å sprike i det øyeblikk det gjøres forsøk på å utdype vilkårene for når et utsagn er tilfredsstillende grunnnett.

Denne uenigheten til tross, er det i vurdering av utsiktene til å kunne predikere viktig å reflektere over følgende: Er alternativet bedre, nemlig å avstå fra å predikere? Vil det simpelthen være mer rasjonelt ikke å si noe om fremtid enn å si noe om fremtid? Umiddelbart kan det virke besnærende å svare bekræftende på dette. Har ikke nettopp vår nære fortid vist at vi lever i en sorte svaner verden der ethvert forsøk på å predikere vil være fåfengt? Utviklingen styres av skjellsettende hendelser som uunngåelig vil gå under radaren. Når vi som mest trenger å vite hva fremtiden vil bringe, er vi som minst i stand til å avdekke hva fremtiden vil bringe.

MANGEL PÅ STRUKTURERT SAMORDNING?

Men er denne diagnosen korrekt? Tre motforestillinger melder seg. For det første kan det sås tvil om hvorvidt det som betegnes som sorte svaner egentlig er sorte svaner. Det som fortøner seg som totalt fravær av informasjon, er gjerne snarere mangel på strukturert samordning av informasjonen. Blant annet var dette ett av hovedfunnene til kommisjonen nedsatt av amerikanske myndigheter for å granske hvorfor man ikke klarte å avverge angrepene som rammet USA 11 september 2001. Hadde relevante instanser vært mer samordnet, ville det vært lettere å avdekke hva som var i emning.

For det andre er det langt fra slik at enhver skjellsettende hendelse har en kort og brå forhistorie. Ofte er de resultat av forhold som har bygget seg opp over tid. Russlands angrep på Ukraina er et tydelig eksempel på det. Konsekvensene av angrepet representerer utvilsomt et storpolitisk vannskille. Men like klart og utvilsomt er det at det ikke kom som noen overraskelse at Russland valgte å angripe Ukraina. Så vel den russiske retorikken som den faktiske styrke-oppbyggingen indikerte tydelig hva som var under oppseiling. Dette leder over i tredje og siste mot-forestilling. Fordi enkelthendelser er så iøynefallende er det lett å overfokusere på disse, og fortrenge kumulative og trinnvise prosessforløp. Ofte er ekstremhendelser bare et utslag av underliggende utviklingstrekk. På nytt utgjør Russlands angrep på Ukraina et nærliggende eksempel. Sett i lys av den stadig mer aggressive politikken Russland har ført overfor sine naboland illustrert med angrepet på Georgia og annekteringen av Krim halvøya, føyer krigen mot Ukraina seg inn i et nasjonalt selvhvedelsesmønster med røtter tilbake til Putins maktovertakelse.

«Det som fortøner seg som totalt fravær av informasjon, er gjerne snarere mangel på strukturert samordning av informasjonen»

«Eneste farbare vei for å møte fremtid, er å basere dagens handlingsvalg på velbegrunnede antagelser om fremtid»

PREDIKSJON I MATERIELL-ANSKAFFELSER

Tidvis blir det å predikere kontrastert til andre analyseteknikker så som scenario-bygging. Tanken synes å være at disse alternative teknikkene for å analysere fremtid gir et bedre inntak til å håndtere morgendagens utfordringer enn rene prediksjoner eller forutsigelser. Én låser seg ikke til bestemte forestillinger om hva fremtiden vil bringe. Det som lett glemmes er at disse alternativene selv hviler på en prediksjon, nemlig prediksjonen om at de representerer formålstjenlige verktøy for ivaretagelse av egne interesser i møte med fremtid. Illustrerende i så måte er scenariene Forsvaret legger til grunn i sine materiellanskaffelsesplaner. Settett av scenarier som legges til grunn er ment å beskrive spennvidden i utfordringer som må håndteres, som igjen

peker hen mot hvilke materiell Forsvaret fremover vil ha behov for. Denne tilnærmingen hviler på en helt åpenbar prediktiv tankegang. Hvis materiell anskaffes i henhold til behovene som scenariene angir, har vi berettiget grunn til å tro at vi vil få et forsvar utrustet til å kunne løse morgendagens utfordringer.

OM VI VIL ELLER IKKE

Det må avslutningsvis påpekes at prediksjoner kan være av varierende kvalitet. Tidvis kan grunnlaget være så skjørt og usikkert at ethvert forsøk på å predikere vil virke mot sin hensikt, og snarere være uttrykk for skråsikker uvitenhet. Det er kort og godt alltid en mulighet for at utviklingen vil kunne avvike fra våre forutsigelser. Mitt anliggende her har imidlertid ikke vært å peke på det utall av feilkilder som gjør at vi bommer i våre

prediksjoner, men å fremholde det motsatte, nemlig at vi ikke kan være prediksjoner foruten. Å la være å predikere betyr at vi dypest sett avstår fra å understøtte de målene vi har for fremtiden med mest mulig realistiske oppfatninger om fremtiden. Å avstå fra å predikere innebærer følgelig at vi avskjærer oss selv muligheten til å balansere virkemiddelbruken til målene som søkes nådd. Samtidig er min påstand at mye av forestillingen om at verden er usikker og uforutsigbar hviler på forenklete antagelser om hva det vil si å predikere. Enhver beslutning har et prediktivt tilsnitt noe som gjør at vi predikerer uavhengig om vi vil eller ikke. Selv Hume erkjente at vi ikke kan være prediksjoner foruten. Det han ikke ville erkjenne, er at eneste farbare vei for å møte fremtid, er å basere dagens handlingsvalg på velbegrunnede antagelser om fremtid. ■

▲ Forsvarssjef Eirik Kristoffersen la frem sitt fagmilitære råd for forsvarsminister Gram tidlig i juni 2023. Forsvarssjefens anbefalte forsvarsstruktur er basert på et sett med scenarier og prediksjoner. Foto: Torbjørn Kjosvold/Forsvaret

KONGSBERG

KONGSBERG AVIATION
MAINTENANCE SERVICES

A KONGSBERG-PATRIA COMPANY

STRATEGIC PARTNER FOR THE ARMED FORCES

Ensuring Operational
Availability in
Peacetime, Crises
and Armed Conflict

kongsberg.com

▲ 23 mars 1983 holdt president Ronald Reagan det som senere ble kjent som "Star Wars"-talen. Han annonserte planene om et rombasert anti-missilprogram, Space Defence Initiative. Mye av tankegodset knyttet til SDI var utarbeidet av Larry Niven og Jerry Pournelle som på 80-tallet var to av USAs mest profilerte sci-fi-forfattere.

Foto: Maidun Collection / Alamy Stock Photo

FREMTIDEN ER NÅ

FIKSJONSSCENARIOER SOM METODE FOR SITUASJONSFORSTÅELSE

Fiksjonsscenarioer er selvfølgelig ingen glasskule man kan spå fremtiden i, men det kan være et nyttig verktøy for å bygge situasjonsbevissthet.

TEKST:
SOSIOLOG OG FORFATTER
ØRJAN NORDHUS KARLSSON

1. september 2018 ble det franske 'Defence Innovation Agency (DIA)' etablert. Opprettelsen av nok en byråkratisk byggekloss i en allerede kompleks, fransk forsvarsstruktur var ingen stor nyhet. Men en av de minste enhetene i DIA skulle etter hvert bli lagt merke til ut over landets grenser.

I 2019 ble det kjent at DIA hadde opprettet en såkalt 'Red Cell', en benevnelse som ofte gis enheter som inntar et 'motstanderperspektiv' i militær

planlegging. Det spesielle ved DIAs Red Cell var at den besto et knippe av futurister og science fiction-forfattere. Oppgaven disse ble gitt var å utarbeide fremtidsscenarioer for det franske forsvaret.

Red Cell' markerte seg raskt ved å løfte frem den menneskelige faktoren. Dette elementet er ofte en scenariomessig 'black box' og blir tidvis oversett eller ignorert i tradisjonell scenariobygging. Men i en tid der samspillet mellom sivilsamfunnet og det militære blir tettere gjennom hele spekteret av krisehåndteringen

- eksemplifisert ved strukturer som totalforsvaret og comprehensive security – er den menneskelige faktoren noe vi ikke lengre kan overse.

BAKGRUNN

Militær bruk av (science-fiction) forfattere innenfor feltet 'Strategic foresight' er ikke et nytt fenomen. I 2005 kontaktet Det kanadiske forsvaret forfatteren Karl Schroeder og ba ham utarbeide en roman som fikk tittelen: Crisis in Zefra. I romanen følger vi kanadiske fredsbevarende styrker som en gang i fremtiden havner i en uoversiktlig situasjon i den fiktive storbyen Zefra. Basisen for fortellingen, altså problemstillingen Schroeder ble gitt i oppgave å belyse, er hvordan tilgangen til/begrensningen av bruken av mobiltelefoner, droner og internett i en kaotisk, urban setting påvirker stridsdyktigheten¹.

Et eksempel på at innspill fra science fiction-forfattere kan ha en direkte effekt på policyutforming finner vi tilbake i 1983, da president Reagan holdt sin såkalte 'Star Wars-tale'. I talen lanserte presidenten Space Defence Initiative (SDI), en plan for hvordan USA skulle utvikle og utplassere våpensystemer i verdensrommet for å beskytte landet mot trusselen fra interkontinentale, ballistiske missiler (ICBMs).

Mye av tankegodset knyttet til SDI var utarbeidet av Larry Niven og Jerry Pournelle; på 80-tallet to av USAs mest profilerte sci-fi-forfattere. Begge var dessuten uttalte republikanere. Allerede i 1981 etablerte disse to gruppen 'Citizens Advisory Council on National Space Policy.' Stiftelsesmøtet fant sted i Nivens leilighet under overskriften 'Space: The Crucial Frontier' – en tydelig referanse til det populære Star Trek-universet.

I følge Pournelle og Niven, leste Reagan rapportene deres med stor interesse, og de to forfatterne ble snart invitert til å komme med direkte innspill til det som etter hvert ble SDI.

At Reagans (og Niven og Pournelles) initiativ ikke lot seg realisere, skyldes først og fremst svært høye kostnader og datidens teknologiske begrensninger. I dag står militariseringen av verdensrommet (eller hvordan unngå at det skjer) høyt på stormaktenes agenda.

Det mest kjente eksemplet på å dra veksel på forfattere og filmskapere, finner vi i kjølvannet av 9/11-2001. Da inviterte Pentagon kjente Hollywood-størrelser, blant annet 'Die Hard' manusforfatter Steve de Souza. Målsetningen for den tre dager lange workshopen var diskutere såkalte umulige scenarioer som en gang i fremtiden kunne utgjøre en trussel mot USA.

I nyere tid har særlig forfatterne August Cole og Peter W. Singers bok 'Ghost Fleet: A Novel of the Next World War' (2015) blitt lagt merke til. Boken tar for seg en stormaktskonflikt mellom USA, Russland og Kina – og har; om man skal tro militære insidere, gjort inntrykk på nøkkelpersoner innen doktrine- og policyutforming i det amerikanske Forsvaret. I det korte forordet til romanen står det: The following was inspired by real-world trends and technologies. But, ultimately, it's a work of fiction, not prediction.

I form og innhold har Cole og Singers bok en del til felles med norske romaner som Gard Sveens 'Bjørnen' (2018), Øystein Bogens 'Zetaviruset' (2021) og Grete Bøes 'Mayday' (2021). Men 'Ghost Fleet' rendyrker den militærteknologiske dimensjonen i større

grad enn de tre ovennevnte titlene. Samtidig evner forfatterne å ivareta den menneskelige dimensjonen. I så måte kan 'Ghost Fleet,' sammenlignes med Tom Clancy og Larry Bonds 'Red Storm Rising' fra 1986. 'Red storm rising' var også en inspirasjon for noen av mine egne bøker, som 'Goliat' (2008), 'Hvit armada' (2019), og til dels sci-fi-trilogien om soldaten Marko Eldfell (2014-2019). *Hvit armada* kommer jeg tilbake til senere.

SCENARIOUTVIKLING OG SOSIOLOGISK FANTASI

Scenarioutvikling som grunnlag for beredskapsplaner, kapasitetsbygging, doktrineutvikling og forbyggende tiltak er ikke noe nytt, verken på sivil eller militær side. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) har utarbeidet en fyldig scenariokatalog: AKS – Analyser av krisescenarioer. For Forsvaret kan det for eksempel vises til det nitide og ofte svært komplekse scenarioarbeidet som ligger til grunn før gjennomføringen av multinasjonale øvelser som Trident Juncture (2018).

Denne typen scenarioene befinner seg ofte på et høyt abstraksjonsnivå. Aktørene som treffer beslutninger og agerer er som regel kommuner, fylker, direktorat, ulike forsvarsgrener eller spesielle enheter. Når sivilbefolkningen nevnes, omtales den ofte som nettopp det – befolkningen eller borgere. I DSBs AKS fra 2019 står det for eksempel følgende i scenarioet om legemiddelmangel: *Mangel på livsviktige legemidler vil også skape stor uro i befolkningen.*

Et relevant spørsmål er hva en slik bekymring og uro i sivilbefolkningen kan føre til? Hvordan kan vi begynne å danne oss en mening om hvordan enkelt-individens eller grupperes reaksjon har potensial til å påvirke krisehåndtering og situasjonsforståelse? Hvem hadde for eksempel forestilt seg at ordførere i Nord-Norge tidlig i koronautbruddet skulle foreslå såkalt 'søringkarantene,' på et tidspunkt der samhold i befolkningen som helhet var essensielt? Eller at noen kommuner på egen hånd bestemte seg for å begrense tilgang til tettsteder og byer ved å stenge adkomstveier. I skjønnlitteraturen vil man raskt finne eksempler på denne typen isolasjonstankegang – for eksempel i Stephen Kings 'The Stand,' eller Emily St. John Mandels 'Station Eleven.'

Et interessant apropos når det gjelder AKS er scenarioet 'Strategisk overfall,' som var å finne i DSBs publikasjoner i 2013 og 2014. Scenarioet tok for seg et angrep på Øst-Finnmark i form av en annektering av land for at aggressor deretter kunne utøve makt-diplomati. Dette scenarioet ble byttet ut i 2019-utgaven av AKS med det mer generiske 'Sikkerhetspolitisk konflikt' – et scenario som i all hovedsak tar for seg hybride trusler på overordnet nivå. Scenariobyttet skjedde altså etter Russlands annektering av Krim. Etter 24. februar 2022 fremstår nok 'Strategisk overfall' som det mest presise scenarioet av de to; og ikke minst en type konflikt Norge (og befolkningen i Finnmark) nå er mest bekymret for.

Et hjelpemiddel som med fordel kan kombineres med scenarioutvikling, er wargaming (eller 'serious games' som det ofte kalles på sivil side). Spillmekanismen egner seg til å introdusere et knippe uforutsette elementer, gjerne på individnivå. Det åpner igjen døren på gløtt for scenarioer som befinner seg utenfor det

«Det spesielle ved DIAs Red Cell var at den besto et knippe av futurister og science fiction-forfattere. Oppgaven disse ble gitt var å utarbeide fremtidsscenarioer for det franske forsvaret»

mange deltaker vil definere som sannsynlige, som 9/11 eller Russlands angrep på Ukraina. Det ville ikke forundre meg om Det norske forsvaret, sammen med våre allierte, i disse dager 'wargamer' hendelser i Arktis – hvorav et av disse er en russisk okkupasjon av Svalbard og et annet et angrep mot oljeinstallasjoner som Goliat.

Både i scenarioutvikling og wargaming bør man så langt det er mulig unngå at den sosiale konteksten reduseres til en faktor som *kun påvirkes* av det som skjer på utsiden. Det som Hybrid Center of Excellences (Hybrid CoE) kaller 'Civic space', utøver selv påvirkning på andre samfunnssektorer og domener. Noen ganger klatrer en person som Boris Jeltsin opp på taket av en stridsvogn og gjennom den handlingen forandrer verden, som i Russland 1991. Andre ganger blir en hendelse som omverden tolker som et potent opprør, slått ned og bortimot visket vekk av landets historie, som demonstrasjonene på Den himmelske freds plass i 1989. Et sted imellom disse to hendelsen finner vi 'Den arabiske våren' (målt i samfunnsforandring).

Fiksjonsscenarioer er selvfølgelig ingen glasskule man kan spå fremtiden i. Men de har mye til felles med det den amerikanske sosiologen og samfunnskritikeren

«Fiksjonsscenarioer er selvfølgelig ingen glasskule man kan spå fremtiden i»

C. Wright Mills kalte 'sosiologisk fantasi,' – nemlig muligheten til å utforske forholdet mellom individet og samfunnet basert på trender i nåtiden. Wright Mills bok 'The sociological imagination' er kåret til en av sosiologiens viktigste bøker.

TILBAKE TIL FRANKRIKE

Det er nettopp den narrative tilnærmingen kombinert med sosiologisk fantasi som skiller IDAs 'Red Cell' fra andre miljøer som driver med scenariobygging. Så langt har det blitt tre såkalte sesonger (0-2), hver med to scenarioer. For publikum presenteres scenarioene som korte, dataspillaktige videoer, og fiktive nyhetsartiklene. I tillegg har Red Cell nå også publisert scenarioene i romanform (noe lignende Karl Schroeders 'Crisis in Zefra'). Så langt er disse utgivelsene kun tilgjengelig på fransk.

De to hovedscenariene deles ofte inn i en militær og en sivil del. Om vi tar utgangspunkt i sesong 1³, finner vi det militære scenariot som kalles 'The sublime door reopens,' og det mer sivilt vektete 'Chronicle of a cultural death foretold'.

I 'The sublime door reopens' tar Red team for seg hva hypersoniske missiler og ander våpensystemer gjør med (politisk) beslutningstaking. Spørsmålet som

▼ Stephen Kings bok "Under the Dome" (2009) forteller hvordan innbyggere i en by i USA blir isolert og hvordan samfunnet reagerer. Ikke ulikt Norge under Covid-nedstengningen.

Foto: Maximum Film / Alamy Stock Photo

stilles, er om vi på vei mot en situasjon der tiden til å fatte beslutninger blir så kort at den må overlates til datamaskinene? Denne problemstillingen utgjør den første delen av et scenario som utspiller seg i 2040. I år 2060 har stormaktene utviklet såkalte defensive skjold som kan beskytte hele byer mot hypersoniske våpen. Men hva gjør denne typen beskyttelse med våpenbruket? Eskalerer den? Er vi vitne til en ny type opprustningsspiral der hurtighet og responstid blir så ekstremt at krigføringen de facto overlates til maskinene? Analogien til våpenkappløpet i verdensrommet er tydelig.

I scenarioet 'Chronicle of a cultural death foretold' befinner vi oss i år 2034 og verden har blitt digitalt balkanisert. Gjennom implantater kan innbyggerne i ulike bysamfunn designe et unikt miljø tilpasset egen gruppes preferanser. På den måten kan to nabobyer fremstå som helt ulike, ja nærmest som komplett uforståelige univers med forskjellige sosiale koder, verdier og normer. Hvordan skal franske soldater best navigere gjennom et slikt uoversiktlig og fremmed landskap?

Dette scenarioet er på mange måter 'Zefra 2.0' og peker på en av de største utfordringene en soldat må håndtere i møte med en fremmed kultur: Sensemaking. Begrepet ble introdusert av organisasjonspsykologen Karl E. Weick og kan defineres som: Prosessen som gjør at vi er i stand til å forstå våre kollektive opplevelser. I Det norske forsvaret har denne utfordringen gitt seg utslag i ulike former for 'kulturell trening' før deployering til land og miljøer ulikt Norge, som Afghanistan.

Red Cells oppdrag er å se for seg trusler som ligger et stykke inn i fremtiden (10-40 år). Men narrative tekster kan også brukes til å studere mer umiddelbare utfordringer.

HVIT ARMADA: HVA OM NATO IKKE KOMMER OSS TIL UNNSETNING?

NATOs artikkel 5, populært formulert som 'en for alle og alle for en' blir i den offentlige debatten ofte brukt som en truisme: Om Russland angriper Norge, kommer alliansen oss til unnsetning.

Men NATO er og blir en konsensusorganisasjon (noe utfordringene med å innlemme Sverige som medlem viser oss). Om et medlemsland motsetter seg at artikkel 5 blir erklært, er NATO som kollektive allianse satt i sjakk matt.

Utfordringen jeg ga meg selv i arbeidet med boken Hvit armada, var å utvikle et scenario der Norge kunne takke seg selv for at NATO ikke kom oss til unnsetning. Det var i alle fall slik situasjonen skulle fremstå fra utsiden. Jeg startet arbeidet med romanen i etterkant av Russlands annektering av Krim, og fordypet meg raskt i alskens russisk desinformasjonskampanjer knyttet til nedskytingen av MH17, forgiftningen av far og datter Skripal og forsøkene på valgpåvirkning under presidentvalget i USA og Brexit.

Det gamle DSB-scenarioet 'Strategisk overfall' fungerte som en skisse for et begrenset angrep på

Norge. I Kirkenes fant jeg et samfunn som, selv om det var godt forberedt, raskt ville bli både overmannet og overveldet om russerne iverksatte en kraftig hybridkampanje mot Sør-Varanger. Her var erfaringene fra flyktningekrisen i 2015 til stor hjelp.

Anslaget for scenarioet i 'Hvit armada' er en orkestrert hendelse i Nikel som utløser en brå flyktningestrøm over grensen til Norge. Det er midt på vinteren, og de russiske flyktningene ankommer Kirknes forkomme og redde. I det påfølgende kaoset iscenesetter russiske FSB påvirknings- og informasjonsoperasjoner som får omverden, herunder våre NATO-allierte, til å tro at flyktningene blir behandlet dårlig av norske myndigheter. Når en ung, russisk kvinne blir drept av en norsk HV-soldat, topper situasjonen seg og Russland ser seg nødt til å intervensere militært for å trygge sine borgere. Russkij mir i praksis med andre ord.

I boken følger leseren aktører på både norsk og russisk side. Hvit armada, som tidligere nevnte 'Ghost fleet' forsøker å fange opp tendenser i nåtiden og forfølge dem videre inn i en ikke så fjern fremtid. Men begge bøkene er skrevet primært for skjønnlitterære markedet.

Hvordan kan et 'Red Cell' fiksjonsscenario mer tilpasset fremtidens (total)forvar se ut?

KRIGEN I 2035

I disse dager jobber Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) med prosjektet 'Totalforsvaret mot 2040.' Hovedspørsmålet er hvordan 'totalforsvaret kan møte fremtidens utfordringer.' Prosjektets resultatmål ligger, som forventet, på systemnivå⁴ – med målformuleringer som denne:

Samfunnets motstandsdyktighet: Styrket motstandsdyktighet i samfunnet gjennom en funksjonsbasert tilnærming.

Det er selvfølgelig ikke noe galt i dette. Men formuleringer av denne typen appellerer heller ikke til den sosiologiske fantasien, som jeg mener er nødvendig for å kunne forestille seg hvilke sorte svaner som kan seile inn fra horisonten.

Et komplementært produkt til FFIs rapport kunne vært en narrativ fortelling om 'Krigen i 2040' i Norge. Her kan det tas utgangspunkt i det ukrainske samfunnets eksistensielle krigsinnsats, og overføre denne typen motstandskamp til Norge i 2035. I vår historien kan vi for eksempel gi synsvinkel til ordføreren i en liten, Nordnorsk kommune, brigadesjefen i Indre Troms, kommunikasjonsrådgiverne i Forsvarsdepartementet, tilretteleggerne for møtene i Regjeringens sikkerhetsutvalg, lederen for et privat logistikkfirma, og den sivile liasonen i Forvarets operative hovedkvarter, for å nevne noen.

Et slik scenariorbasert narrativ vil gi en annen innlevelse i problemstillingene enn en mer abstrakt forskningsrapport. I sum vil de to produktene tilføre oss en dypere forståelse for kompleksiteten og utfordringene i den konflikten vi en gang i fremtiden kan stå overfor. ■

▲ Ghost fleet er en sci-fi bok om "den neste krigen" som har fått svært gode kritikker.

«Militær bruk av (science-fiction) forfattere innenfor feltet 'Strategic foresight' er ikke et nytt fenomen»

Om forfatteren

Ørjan Nordhus Karlsson er sosiolog og forfatter. Han tar for tiden en doktorgrad ved Nord universitet med tematikk relatert til totalforvar og hybride trusler.

¹ Romanen ligger åpent tilgjengelig på: <https://www.kschroeder.com>

² <https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-threats-a-comprehensive-resilience-ecosystem/>

³ <https://redteamdefense.org/en/season-1/red-team-defense-season-1>

⁴ <https://www.ffi.no/forskning/prosjekter/totalforsvaret-mot-2040>

LEDERSKAP I LANGVARIGE KRISER

For å kunne bygge nødvendig kompetanse hos ledere som skal håndtere langvarige og sammensatte kriser, vil det være nødvendig med ledertrening. Mange kriseledere, spesielt på høyere nivåer i det sivile samfunnet, har ingen formell opplæring i å håndtere kriser, og slik opplæring inkludert øvelser bør være en del av fremtidig lederutvikling.

◀ **Storingspresident Masud Gharahkhanin** besøkte president Volodymyr Zelensky i Kyiv 8 mai 2022.
Foto: Ukraine Presidents Office / Alamy Stock Photo

«I faser hvor raske beslutninger er påkrevet, er det viktig med ledere som raskt oppfatter situasjonen og kan danne seg en mest mulig korrekt situasjonsforståelse, på kort tid»

TEKST: BJØRN T. BAKKEN, HØGSKOLEN I INNLANDET (HINN) GERRY LARSSON, FÖRSVARSHÖGSKOLAN (FHS) & HINN

De siste årene har verden opplevd flere kriser som er av natur langvarige, og som veksler periodevis mellom ulike grader av intensitet. Det spesielle med slike langvarige kriser er at de høyintensive fasene oftest er relativt kortvarige, og avløses av lengre perioder hvor krisen har forholdsvis lav intensitet. Noen ganger kan det synes som om krisen er helt fraværende, for bare å blusse opp igjen for en kortere, intensiv periode.

Etttersom disse krisene ikke sjelden har et globalt eller regionalt nedslagsfelt, er det overraskende at forskningen ikke i større grad har beskjeftiget seg med spørsmålet om i hvilken grad ledelse og lederskap har betydning for hvordan denne typen kriser utvikler seg og håndteres. Forskning på ledelse og styring under ordinære organisatoriske forhold er omfattende (se f. eks. Bryman m.fl., 2011; Yukl, 2013), og en rekke

studier er også utført i akutte, svært belastende sivile og militære sammenhenger (se f.eks. Hunt m.fl., 1999; 2021; Hærem m.fl., 2022). Gary Klein (se f.eks. 2008), en av grunnleggerne av forskningsprogrammet «Naturalistic Decision Making», har (selv og med kolleger) gjennom studier av ledere og mannskaper i sivile (blant annet nødetatene) og militære beredskapsorganisasjoner funnet ut at beslutningstaking i akutte krisesituasjoner bygger på etablerte, mentale mønstre hos beslutningstakerne. Slike mentale mønstre dannes gjennom langvarig erfaring med å håndtere nettopp de hendelser og kriser som er aktuelle for organisasjonen (aktøren eller etaten) å håndtere. Her finner man et vitenskapelig belegg for at ledere – som er beslutningstakere i kriser – veksler mellom måten man håndterer en krise på, avhengig av om hendelsen man står overfor er umiddelbart gjenkjennbar, og derved kan løses raskt gjennom en etablert handlemåte, eller om situasjonen er mindre kjent og derved krever mer tankevirksomhet for å løses. I begge tilfeller vil en god kriseleder evne å veksle mellom disse to beslutningsformene – den raske intuitive (men ikke helt ufeilbarlige) og den mer langsomme (men også grundigere) analytiske formen. Vi skal se at når det gjelder å håndtere mer langvarige kriser av varierende intensitet så vil den ideelle leder være den som behersker å veksle mellom to ulike lederstiler – den pragmatiske og den karismatiske.

KOSTNADENE KAN ØKE VED Å VENTE

Oppmerksomheten rundt langvarige kriser har økt under Covid-19-pandemien. Denne pandemien var kjennetegnet av perioder med sterkt tiltakende vekst i smitte, sykdom og død, avløst av «roligere» perioder hvor smitteverntiltakene har vært redusert eller fjernet helt i noen land (se f.eks. Bakken & Hærem, 2020). Ukraina-krigen, Europas største krig siden 1945, ble utløst av Russlands invasjon i 2022. Denne høyintensive fasen av krigen hadde sin forløper tilbake i 2014 da Russland annekterte den ukrainske Krimhalvøya (Heier, 2023), og er dermed nok et eksempel på en langvarig, alvorlig krise med sterkt varierende intensitet.

Andre eksempler inkluderer langsiktig (kanskje flere års) innsats for å bøte på generell ressursmangel (menneskelige og materielle), vedvarende cybertrusler, organisert kriminalitet over landegrensene, klimakrisen, finansielle kriser (som kan bunne i økte ulikheter, men også i spekulasjon og kritikkverdig ledelse og styring av finansielle institusjoner og myndigheter). På helsesiden kan vi peke på de langsiktige utfordringene med økt antibiotika-resistens i verden, og problemene med å sikre tilgang til rent vann og tilstrekkelig mat til befolkningen i deler av verden.

I motsetning til en akutt krise som må håndteres umiddelbart, er det gjerne en oppfatning av at håndtering av langvarige kriser, og spesielt i de lavintensive periodene, ofte kan vente. Men venter man for lenge, kan kostnadene ved å håndtere krisen bli enorme (Eriksson, 2020; Bakken & Hærem, 2020). Noen ganger kalles slike kriser for «krypende kriser» – de er ikke like lette å få øye på som de akutte hendelsene (Boin et al., 2021; Bjurström og Bakken, 2022).

Langvarige kriser på samfunnsnivå er ofte ressurskrevende og håndteringen av dem må koordineres av ulike aktører. Samtidige kriser kan innebære ulike

Dette innlegget er basert på en artikkel under arbeid: Larsson, G. m.fl.: «Leadership in Long-term, Low-Intensity Crises: a Scoping Literature Review».

«For å kunne bygge nødvendig kompetanse hos ledere som skal kunne håndtere sammensatte kriser, vil det være nødvendig med ledertrening»

faser med ulik varighet og intensitet, noe som kan kreve improvisert krisehåndtering (Klein, 2008; Renå, 2022). I tillegg til dette kan det være uklart hvilke ressurser som er nødvendige og tilgjengelige, noe som kan forårsake forsinkelser og/eller feilaktige handlinger (Bakken & Hærem, 2020). Tilliten til ledere settes på prøve, og de ansvarlige risikerer å bli klandret, eller vil kunne skyldes på andre (Drennan m fl., 2015; Enander, 2017; Fors Brandebo, 2021). Lederskap, og spesielt lederes kompetanse og måte å lede på, er dermed avgjørende for håndteringen av selve krisen, samt for håndteringen av allmennhetens reaksjoner på krisen (Enander, 2017).

Den eksisterende forskningen på ledelse og styring i langvarige kriser med varierende intensitet er sterkt dominert av studier på samfunnsnivå (Boin m fl., 2021; Enander, 2017), mens det er et kunnskapshull når det gjelder studier av langvarige kriser på organisasjonsnivå. I det følgende skal vi ta for oss funn i en litteraturgjennomgang med fokus på langvarige kriser: beredskap for, og håndteringen av, slike kriser.

▼ **Statsminister Erna Solberg (H)** på vei opp til talerstolen for å redegjøre for håndtering av koronapandemien.

Foto: Peter Mydske/Stortinget

LANGSIKTIGE OG LAVINTENSIVE UTFORDRINGER ER NEDPRIORITERT

Hva er de typiske utfordringene når det gjelder ledelse og styring i langvarige kriser? I litteraturgjennomgangen er tids- og ressursbegrensninger fremhevet som en mulig barriere for implementering av retningslinjer for «beste praksis» i helsevesenet (Ploeg m fl., 2007). Covid-19-pandemien har også pekt på behovet for redundans, det vil si en viss overkapasitet på personell, materielle forsyninger osv., for å håndtere langvarige forstyrrelser. Slike ekstraordinære tiltak medfører uunngåelig høye økonomiske kostnader. Imidlertid må dette sees opp mot de mulige kostnadene med å være uforberedt dersom ressurser må bygges opp raskt når en krise har oppstått, eller hvis sentrale verdier, som frihet, helse og materielle ressurser skulle gå tapt på grunn av manglende kapasitet for beredskap (Eriksson, 2020).

Det andre aspektet vi kunne trekke frem som en generell rammefaktor, var bærekraft på systemnivå i en verden i rask endring. I sammenheng med sosial omsorg og velferd, har Evans m fl. (2012) pekt på at

slik bærekraft bare kan oppnås hvis det tas en integrert tilnærming som kombinerer miljømessige, økonomiske og sosiale hensyn. Dette forutsetter sterkt lederskap, langsiktig tenkning og meningsfulle insentiver.

Den kanskje mest utfordrende ledelsesoppgaven når det gjelder beredskap for, og håndtering av, langvarige kriser, kan vise seg å være knyttet til overordnede prioriteringer. Både akutte hendelser og langvarige kriser (med lav intensitet) vurderes generelt som viktige, men håndteringen av dem er ulik når det gjelder hvor presserende de oppfattes å være for beslutningstakere (Aurell, 2014). Nedbemanningen og nedbyggingen av sivile og militære forsvarsstrukturer og -organisasjoner i mange vestlige land etter Berlinmurens fall i 1989 illustrerer at behovene til langsiktige, lavintensive utfordringer i flere tiår har blitt nedprioritert. Den nåværende «mobileringsen» for å gjenoppbygge disse kapasitetene har vist at pendelen kan komme til å svinge tilbake igjen (Wither, 2020; se også Heier, 2023).

PRAGMATISK ELLER KARISMATISK?

Oppsummert ser vi at begrensninger i ressurstilgang og langsiktig bærekraft ser ut til å være to viktige rammebetingelser som sannsynligvis vil påvirke ledelse og styring på organisasjonsnivå i langsiktige kriser. En mulig vei å gå for å motvirke disse begrensende faktorene, vil kunne være at ledere innen beredskap og krisehåndtering verdsetter og legger til rette for ansattes autonomi, noe som tilsier en vektlegging av ledelsesmodellen kjent som *transformasjonsledelse*. I en slik modell er omtanke for individet, gjensidig tillit og medbestemmelse sentrale elementer (Bass, 1998). Forskning har vist at denne typen lederatferd bidrar til å redusere ansattes usikkerhet, øker følelsen av kontroll og reduserer kjedsomhet, kynisme, og motvirker en uønsket «taushetskultur».

Ettersom langvarige kriser vil gjennomgå faser av varierende intensitet, er det også viktig å påpeke betydningen av såkalt *pragmatisk ledelse* gjennom de mer intensive, akutt-liknende fasene. I faser hvor raske beslutninger er påkrevet, er det viktig med ledere som raskt oppfatter situasjonen og kan danne seg en mest mulig korrekt situasjonsforståelse, på kort tid. Medeiros m fl. (2022) fant at pragmatisk lederskap var mest effektivt for å redusere Covid-19-infeksjoner i løpet av de første 19 ukene av krisen. Pragmatisk ledere kjennetegnes ved at de fokuserer

oppmerksomheten på øyeblikkets umiddelbare behov (Lovelace et al., 2018), og styrker sin forståelse av komplekse situasjoner ved aktivt å søke råd og støtte (Ploeg et al, 2007).

Ledere med en mer *karismatisk* lederstil vil ha en tendens til å legge vekt på positivitet og overordnede, langsiktige mål i stedet for på spesifikk «her-og-nå» problemløsning. Dette vil ha en positiv effekt på de underordnede motivasjon, men kan også skape en falsk trygghet. Imidlertid vil de fleste ledere kunne tilpasse seg situasjoner med varierende kompleksitet og intensitet, noe som Sørensen og Hall (2011) påpeker når de diskuterer viktigheten av at ledere kan veksle mellom å se bildet «her-og-nå», og å se det langsiktige, «store bildet».

BÅDE - OG

Vi konkluderer med at svaret på spørsmålet om hva som er god ledelse og godt lederskap i langvarige kriser med varierende intensitet ikke er «enten-eller», men heller «både-og». Den pragmatiske, problemløsende lederstilen ser ut til å være mest effektiv i kortere, mer intensive perioder med stor usikkerhet, mens den karismatiske stilen kan ha flere fordeler i det lange løp.

For å kunne bygge nødvendig kompetanse hos ledere som skal kunne håndtere slike sammensatte kriser, vil det være nødvendig med ledertrening. Mange kriseledere, spesielt på høyere nivåer i det sivile samfunnet, har ikke noen formell opplæring i å håndtere kriser, og slik opplæring inkludert øvelser bør være en del av fremtidig lederutvikling (Fombrun og Foss, 2004, Rudolph m fl., 2021). Videre bør de ønskede lederstilene vektlegges ved utvelgelse og forfremmelse av kriseledere, og bør inngå i regelmessige evalueringsprogrammer for organisasjonene.

Det at kriseledere bør kunne veksle mellom ulike lederstiler, avhengig av krisens faser (når det gjelder kompleksitet og intensitet), peker også på svakheter ved dominerende generelle ledelsesteorier som transformasjonsledelse.

Nasjoner og organisasjoner vil måtte håndtere en rekke langvarige kriser i årene som kommer. De utfordringene vi har pekt på må også sees i lys av generelle rammefaktorer som politiske og økonomiske insentiver og barrierer knyttet til lederes oppfatning av, og håndtering av, langvarige kriser. Å sikre tilstrekkelige finansiering og personellressurser til å håndtere de langvarige, lavintensive krisene, i tillegg til de ordinære organisasjonsoppgavene, kan være den viktigste utfordringen på ledernivå (Eriksson, 2020). ■

Referanser

- Aurell, M. (2014). «The importance of image management for a good society», *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, Vol. 44, pp. 308-320. http://www.rcis.ro/images/documente/rcis44_19.pdf
- Bakken, B. T. & Hærem, T. (2020). Betydningen av enkeltindivider i krisehåndtering: Ledere som strategisk beslutningstaker. I Larssen, A. K. & Dyndal, G. L. (Red.). *Strategisk ledelse i krise og krig – det norske systemet*. (s 101-121). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bass, B.M. (1998). *Transformational Leadership: Industrial, Military, and Educational Impact*. Lawrence Erlbaum Associates, London.
- Bjurström, E. & Bakken, B. T. (2022). Dynamic Decision Making under Uncertainty: A Brehmerian Approach. *Journal of Behavioral Economics and Social Systems*, 4(2), 55-68.
- Boin, A., Ekengren, M. and Rhinard, M. (2021). «Understanding and acting upon a creeping crisis», in Boin, A., Ekengren, M. and Rhinard, M. (Eds.), *Understanding the Creeping Crisis*, Palgrave Macmillan, open access, pp. 1-17.
- Bryman, A., Collinson, D., Grint, K., Jackson, B. and Uhl-Bien, M. (Eds.) (2011). *The SAGE Handbook of Leadership*. SAGE, Los Angeles.
- Drennan, L.T., McConnell, A. and Stark, A. (2015). Risk and Crisis Management in the Public Sector. Routledge, New York.
- Enander, A. (2017). «Principles of emergency plans and crisis management, in Möller, N., Hansson, S.D., Holmberg, J.E. and Rollenhagen, C. (Eds.), *Handbook of Safety Principles* (pp. 711-731). Wiley, London, pp.711-731.
- Eriksson, P. (2020). Glöm pandemin [Forget about the pandemic]. *Perspektiv på pandemin* [Perspective on the Pandemic], FOI_R-4992-SE, Stockholm, (pp. 10-14).
- Evans, S., Hills, S. and Orme, J. (2012). «Doing more for less? Developing sustainable systems of social care in the context of climate change and public spending cuts», *British Journal of Social Work*, Vol. 42 No. 4, pp. 744-764. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr108>
- Fombrun, C. and Foss, C. (2004). «Business ethics: corporate responses to scandal», *Corporate Reputation Review*, Vol. 7 No. 3, pp. 284-288. <https://doi.org/10.1057/PALGRAVE.CRR.1540226>
- Fors Brandebo, M.F. (2021). «Sweden's Covid-19 strategy from a leadership perspective: importance of trust and role models», in Fang, T. and Hassler, J. (Eds.), *Globalization, Political Economy, Business and Society in Pandemic Times*, Emerald Publishing, Bingley, pp. 143-156.
- Hærem, T., Valaker, S., Lofquist, E. A., & Bakken, B. T. (2022). Multiteam Systems Handling Time-Sensitive Targets: Developing Situation Awareness in Distributed and Co-located Settings. *Frontiers in Psychology*, 13,864749-864749. doi: 10.3389/fpsyg.2022.864749.
- Heier, T. (red.) (2023). *Krigen i Ukraina*. Fagbokforlaget.
- Hunt, J.G., Dodge, G.E. and Wong, L. (Eds.) (1999). *Out of the Box Leadership: Transforming the 21st Century Army and Other Top-Performing Organizations*. JAI Press, Stamford.
- Klein, G. (2008). «Naturalistic Decision Making», *Human Factors*, 50(3), 456-460.
- Lovelace, J.B., Neely, B.H., Allen, J.B. and Hunter, S.T. (2019). «Charismatic, ideological, & pragmatic (CIP) models of leadership: a critical review and agenda for future research», *The Leadership Quarterly*, Vol. 30 No. 1, pp.96-110. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2018.08.001>
- Medeiros, K.E., Crayne, M.P., Griffith, J.A., Hardy III, J.H. and Damadzic, A. (2022). «Leader sensemaking style in response to crisis: consequences and insights from the COVID-19 pandemic», *Personality and Individual Differences*, Vol. 187, 111406. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111406>
- Ploeg, J., Davies, B., Edwards, N., Gifford, W., & Miller, P. E. (2007). Factors influencing best-practice guideline implementation: Lessons learned from administrators, nursing staff, and project leaders. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, 4(4), 210-219. <https://doi.org/10.1111/j.1741-6787.2007.00106.x>
- Renå, H. (2022). *Krisehåndtering i et organisasjonsperspektiv*. Cappelen Damm Akademisk.
- Rudolph, C. W., Allan, B., Clark, M., Hertel, G., Hirschi, A., Kunze, F., & Zacher, H. (2021). Pandemics: Implications for research and practice in industrial and organizational psychology. *Industrial and Organizational Psychology*, 14(1-2), 1-35. <https://doi.org/10.1017/iop.2020.48>
- Sørensen, E. E., & Hall, E. O. (2011). Seeing the big picture in nursing: A source of human and professional pride. *Journal of Advanced Nursing*, 67(10), 2284-2291. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2011.05639.x>
- Wither, J. K. (2020). Back to the future? Nordic total defence concepts. *Defence Studies*, 20(1), 61-81. <https://doi.org/10.1080/14702436.2020.1718498>
- Yukl, G. (2013). *Leadership in organizations, 8th ed.* Prentice-Hall, Upper Saddle River.

▲ Luftvern bataljonens planleggere og ledere fikk praktisk trening i bruken av standardiserte metoder i NATO sine plan- og beslutningsprosesser sammen med andre nasjoner. Foto: Bundeswehr

ØVELSE FOR INTEGRERT LUFT- OG MISSILFORSVAR

Den pågående krigen i Ukraina har igjen vist viktigheten av å ha evnen til å kunne integrere luft- og missilforsvarssystemer. Krigen har bevist den destruktive kraften som fly- og missilangrep har og de skadene dette påfører militære styrker, og sivil infrastruktur og sivilbefolkning.

TEKST:
OBERSTLØYTNANT
PER STEINAR TRØITE,
BATALJONSSJEF, LUFTVERN-
BATALJONEN ØRLAND

Joint Project Optic Windmill (JPOW) ble etablert som et initiativ mellom USA, Nederland og Tyskland for å øve på forsvar mot disse truslene. Årets JPOW er øvelse nummer femten i rekken siden oppstarten i 1996 og er anerkjent som den viktigste øvelsen i Europa for integrert luft- og missilforsvar.

Øvelsen er koblet til flere av NATO sine øvelser og samler i år i tillegg til NATO sin kommandostruktur 11 nasjoner med sine respektive luftvernssystemer. Øvelsen samler luftvern avdelinger på tvers av nasjoner, men også ulike våpengrener ved at bakkebasert luftvern fra land- og luftstyrker samvirker med sjøbaserte luftvernssystemer. I tillegg har øvelsen til

hensikt å bedre integrere NATO sitt stående oppdrag innenfor forsvar mot ballistiske missiler (NATO Ballistic Missile Defence – NATO BMD) og NATO sitt integrerte luft- og missilforsvar (NATO Integrated Air and Missile Defence - NATO IAMD).

SIMULERT TRENING- OG ØVING

Øvelsen simuleres for å kunne gi et realistisk bilde av de mest krevende lufttruslene som er aktuelle. En avansert simulator gjenspeiler truslene som spilles for at avdelingene skal få øvd på å bruke sensorer taktisk, og at hele kommandokjeden skal ha grunnlag for å bidra inn med informasjon for å kunne etablere en best mulig situasjonsforståelse som grunnlag for taktiske

beslutninger. I tillegg til de datagenererte truslene inngår også flysimulatorer der piloter gjennomfører operative tokt, enten som vennlige eller som angripende kampfly. Som kommunikasjonsinfrastruktur for øvelsen benyttes NATO sitt informasjonsdelingsnettverk Combined Federated Battle Laboratories Network (CFBLNet). CFBLNet gjør det mulig å koble sammen simulatorer sikkert, og med dette bruke NASAMS som våpensystem i et simulert nettverk knyttet til andre våpensystemer.

På grunn av COVID-19 deltok norsk luftvern med NASAMS fra Ørland i 2021. De løsningene som ble etablert på grunn av pandemien er også tatt i bruk for årets øvelse. Dette betyr at på JPOW23 så deltar dobbelt så mange deltagere fra luftvernmiljøet i Luftforsvaret som tidligere. Luftvernet har tatt store steg med hensyn til evnen til å benytte CFBLNet som infrastruktur for flere øvingsaktiviteter i NATO. Moderne teknologi er i mange tilfeller tilgjengelig og muliggjør simulert trening som ellers ikke er mulig. For norsk luftvern var det likevel pandemien som var driveren til å få på plass de nødvendige grepene for at teknologien skulle bli tatt i bruk i 2021. Dette har medført at luftvernet i dag er langt framme på distribuert simulert trening og øving i Forsvaret, og nå deltar i flere simulerte øvelser med andre nasjoner og med andre våpengrener. Avanserte øvelser er en grunnleggende forutsetning for å videreutvikle luftvernet i en tid der de operative behovene er aktualisert. Simulert trening stiller store krav om at tilgjengelig kommunikasjonsinfrastruktur er tilrettelagt og understøtter de aktuelle våpensystemene. Ofte benyttes simulering i forskningsammenheng i et isolert miljø. Å knytte operative våpensystemer sammen for å gjøre det mulig å trene samvirke på ulike nivå krever i tillegg til den nødvendige infrastrukturen også at våpensystemene kan benyttes i et simulert operasjonsmiljø gjennom de operative taktiske datalinkene som allerede understøtter våpensystemet. Muligheten er store for å utnytte simulert trening, og for luftvernmiljøet har JPOW vært en arena for øving og utvikling i over 20 år.

INTEGRERT LUFT- OG MISSILFORSVAR - SAMARBEID OG SAMHANDLING NØKKELE TIL SUKSESS

Øvelsen involverer ulike nivåer i NATOs kommandostruktur som har ansvar og oppgaver innenfor integrert luft- og missilforsvar. De ulike nivåene gjennomfører sine prosesser og gir ut ordreprodukter basert på plan- og beslutningsprosesser med utgangspunkt i tre grunnleggende spørsmål.

1. Hva skal forsvares?
2. Hva er trusselen?
3. Hva forsvarer vi med?

Dette fører til at avdelingene igjen får oppdrag om å forsvare prioriterte objekter, og ofte settes ulike våpensystemer sammen for å bygge forsvarsplaner som kan forsvare mot ulike trusler. Dette betyr at systemene må integreres ved bruk av kommunikasjonsystemer og at menneskene må samarbeide for hvordan de i fellesskap med sine våpensystemer og avdelinger skal sørge for at luft- og missilangrep avverges best mulig. Integrasjonen stiller høye krav til at både teknologi og mennesker snakker og virker sammen, og JPOW som arena setter systemer, våpengrener og nasjoner sammen

«Systemene må integreres ved bruk av kommunikasjonsystemer og menneskene må samarbeide om hvordan de i fellesskap med sine våpensystemer og avdelinger skal sørge for at luft- og missilangrep avverges best mulig»

utover det som er mulig i andre øvelser. Selv om øvelsen hovedsakelig er fokusert for å gi luftvernssystemer god øving så inneholder planlegging og gjennomføring også fly i ulike roller som inngår i det integrerte luft- og missilforsvaret.

Øvelsen fokuserer videre på hvordan de detaljerte forsvarsplanene for hvert enkelt forsvarsobjekt fungerer ved at personellet som opererer våpensystemene utsettes for fiendtlige angrep. Det er et høyt fokus på måten personellet kommuniserer og opererer våpensystemene. Når systemer settes sammen er det sentralt at operatørene forstår de ulike truslene de skal forsvare mot, at de forstår hvordan de ulike sensorene benyttes for oppdage luftmål og identifisere trusler for deretter å skyte ned truslene før de kan skade forsvarsobjektene.

PLANLEGGING OG LEDELSE AV LUFTVERN-OPERASJONER

Øvelsen gjør at personellet som planlegger og leder operasjonene får praktisk trening i bruken av standardiserte metoder i NATO sine plan- og beslutningsprosesser sammen med andre nasjoner.

I NATO sin kommandostruktur ledes operasjonen som simuleres under JPOW av et av de fellesoperative hovedkvarterene i NATO (Joint Force Command – JFC) og inkluderer luft, sjø og landkomponenten gjennom henholdsvis Joint Force Air Component Commander (JFACC), Land Component Commander (LCC) og Maritime Component Commander (MCC) i tillegg til Strike Force NATO (SFN) og andre sentrale bidragsyttere i NATO sitt integrerte Luft- og missilforsvar (Integrated Air and Missile Defence – IAMD). I operasjonene legges de operative planverkene til grunn og bidrar til at øvingsdeltagerene får økt forståelse og legger NATO sine operasjonskonsepter til grunn for egen planlegging og utførelse.

Operasjonsplanleggingen gjennomføres fullt ut og planene utføres og justeres fortløpende. Å bli ledet av andre kommandoer enn som normalt i nasjonal kommandostruktur i Norge er et sentralt øvingsmoment. Å bidra med ekspertise og kompetanse gjør at felles oppdragsplanlegging blir bedre. Nøyaktighet og presisjon står sentralt innenfor luftvernoperasjoner uavhengig av våpensystem og nasjon. Samtidig skal egne operasjonsplaner henge sammen med den overordnede planen for operasjonen og ikke minst skal planen for luftoperasjonene kunne gjennomføres slik at vennlige luftplattformer som fly, helikopter og ubemannede luftfartøyer skal kunne operere mest mulig fritt uten risiko for å bli skutt ned av vennlige luftvernssystemer. Operasjonsplanlegging på tvers av nasjoner og systemer gjør at egen kompetanse kommer til anvendelse i større grad enn når planlegging gjennomføres på egen hånd. Som normalt er arbeidspråket engelsk, og felles prosedyrer gjør at prosessene kan gjennomføres effektivt.

DEBRIEF / VERKTØY FOR ERFARINGS-HÅNDTERING OG LÆRING

Etter operasjonene gjennomføres en taktisk og teknisk gjennomgang av hvordan oppdragene ble gjennomført, der debrief som verktøy sørger for at erfaringer deles.

Luftvernavdelingene i Luftforsvaret benytter en standardisert metode for debrief internt underveis og i etterkant av gjennomførte operasjoner. Denne dekker det relasjonelle, det taktiske og det tekniske.

«Mobilitet er blitt en normaltilstand for norske luftvern-avdelinger etter tre tiår med NASAMS-operasjoner, men er faktisk fremdeles ganske unikt i NATO»

JPOW: Joint Project Optic Windmill

NATO BMD: NATO Ballistic Missile Defence

NATO IAMD: NATO Integrated Air and Missile Defence

CFBLNet: Combined Federated Battle Laboratories Network

JFC: Joint Force Command

JFACC: Joint Force Air Component Commander

LCC: Land Component Commander

MCC: Maritime Component Commander

SFN: Strike Force NATO

TTP: teknikker, taktikker og prosedyrer

NRF VJTF: NATO Response Force / Very High Readiness Joint Task Force

En strukturert innsamling av observasjoner og identifiserte læringspunkter samles underveis med en målsetting om å optimalisere oppdragsløsning, utvikle operatørene, samt bedre samarbeidet mellom dem. Denne måten å gjennomføre debrief tas også med til de allierte avdelingene, slik at våre erfaringer og læringspunkter bringes videre oppover i kommandokjeden. Det hele presenteres ved at alle deltakende nasjoner møtes på en taktisk og teknisk debrief der erfaringer fra dagens operasjoner deles.

Hver enkelt avdelingene som deltar på JPOW har ulike definerte øvingsmål, og det jobbes parallelt med erfaringshåndtering som operasjoner gjennomføres. Det legges stor vekt på felles erfaringsdeling, og avdelingene får innsikt i observasjoner og funn i andre avdelinger.

NASAMS PÅ JPOW – FRA EN TIL FIRE NASJONER

Luftforsvaret har operert NASAMS siden midten på 1990-tallet. Som langvarig deltager på JPOW var Norge lenge den eneste NASAMS-brukeren. I dag ser vi at det er fire nasjoner som benytter våpensystemet på øvelsen. Dette betyr at på JPOW 23 så er NASAMS det mest utbredte våpensystemet og øvelsen fungerer

derfor også som en arena der NASAMS-operatører fra ulike land kan møtes og diskutere systemspesifikke teknikker, taktikker og prosedyrer (TTPs). NASAMS som våpensystem er særskilt etterspurt for å håndtere lavtflygende lufttrusler generelt, og kryssermissiler spesielt. Med årets øvingsdeltagere med tilhørende våpensystemer er det i flere oppdrag naturlig å sette sammen våpensystemer med ulike evner slik at de sammen utfyller hverandre og bygger en lagdelt luftverndekning rundt forsvarsobjektene.

JPOW SOM ARENA FOR SAMTRENING MED ALLIERTE / NRF - VJTF

Norge og Tyskland har luftvern-avdelinger på høy beredskap for NATO gjennom NATO Response Force / Very High Readiness Joint Task Force (NRF VJTF). JPOW nyttes dermed som en av flere aktiviteter til å opprettholde evnen til å samvirke og videreutvikle felles operasjonskonsepter og prosedyrer. Avdelingene fra Tyskland og Norge på NRF-beredskap har allerede gjennomført flere øvelser og deployeringer sammen. Den felles luftvernstyrken har blitt evaluert både nasjonalt i hhv i Tyskland og i Norge, samt at NATO evaluerte deployering, oppdragsplanlegging og taktisk skarpskyting. Sistnevnte ble gjennomført i oktober i

▲ Per Steinar Trøite sammen med hans tyske kollega.

Foto: Bundeswehr

2022 der avdelingen sammen deployerte til Kreta og gjennomførte skarpskyting med PATRIOT våpensystem og NASAMS våpensystem mot ulike lufttrusler. Når avdelingene står på høy beredskap sammen er det vesentlig at hver avdeling for seg holder et høyt treningsnivå og tilfredsstillende nasjonale såvel som NATO-krav. At personellet i tillegg kan møtes og arbeide sammen gjør at det bygges gjensidig tillit, og at kunnskapen om hverandres svake og sterke sider er kjent.

NASAMS I UKRAINA – OVERFØRINGSVERDI TIL JPOW

Ukraina opererer NASAMS våpensystem i dag, og har gjennom sin forsvarskamp brukt våpensystemet med god effekt mot russiske angrep. For norske luftvern-avdelinger har det derfor vært viktig å få øvd på operasjoner mod de samme truslene som Russland bruker i sine angrep mot Ukraina. De ulike scenarierne som benyttes i JPOW har grunnlag i det som deltagerne spiller inn som trusler i oppbyggingen fram mot øvelsens start, men det er også fullt mulig å justere simuleringene undervegs i øvelsen etter behov.

NASAMS er spesielt effektivt mot kryssermissiler som utnytter terrenget til å skjule seg og som har en lav

flyhøyde mot målet fordi våpensystemet har stor fleksibilitet med hensyn til å gruppere ut radarer og optiske sensorer i tillegg til utskytningsramper. Flexibiliteten ligger hovedsakelig i de kommunikasjons-løsningene som benyttes for å understøtte sensorens og utskytningsrampenes utplassering i terrenget. Denne fleksibiliteten ved at avdelingene har en evne til mobilitet er blitt en normaltilstand for norske luftvern-avdelinger etter tre tiår med NASAMS-operasjoner, men er faktisk fremdeles ganske unikt i NATO. Mobiliteten bidrar til økt evne til overlevelse for luftvern-avdelingene, men også en forutsetning for å dynamisk tilpasse seg en fiende som endrer sin taktiske bruk av luftstridsmidler.

Å angripe med mange kryssermissiler og ballistiske missiler samtidig er blitt en kjent russisk taktikk, og er en tradisjonell metode som benyttes for at luftvern-systemene som forsvarer skal gå i metning. På dette området er det derfor også vesentlig at våpensystemet har evne til å oppdage og identifisere mange luftmål samtidig, og videre engasjere et høyt antall fiendtlige luftmål innenfor svært kort tid. Enkelt sagt er skuddtakt også viktig for et luftvern-system når motstanderen angriper med mange våpen samtidig. ■

«Luftvernet i dag er langt framme på distribuert simulert trening og øving i Forsvaret, og nå deltar i flere simulerte øvelser med andre nasjoner og med andre våpengrener»

▲ Operasjonsplanlegging på tvers av nasjoner og systemer. Arbeidsspråket er engelsk, og felles prosedyrer gjør at prosessene kan gjennomføres effektivt.

Foto: Bundeswehr

JPOW
<https://shape.nato.int/nato-exercises>
<https://www.facebook.com/JPOW2023/>
https://magazines.defensie.nl/defensiekrant/2023/11/02_jpow_11

NATO BMD
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm

NATO BMD
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8206.htm

CFBLNet
<https://www.ncia.nato.int/about-us/newsroom/video-enabling-interoperability-a-short-overview-of-cfblnet.html>

NRF / skarpskyting
<https://www.forsvaret.no/aktuelt-og-presse/aktuelt/luftvern-er-klar-for-a-ga-pa-natos-hoyeste-beredskap>
https://www.nrk.no/trondelag/norges-luftvern-nar-ikke-tak-i-flere-av-de-store-truslene_-ma-ha-hjelp-av-andre-nato-land-1.16127854
<https://www.regjeringen.no/aktuelt/forsvarets-internasjonale-innsats-i-2023/id2920208/>

NASAMS
<https://snl.no/NASAMS>
<https://www.forsvaret.no/aktuelt-og-presse/presse/pressemeldinger/oslo-shield>

Diverse
<https://www.forsvaret.no/om-forsvaret/tjenestestedet/orland>
<https://folkogforsvar.no/bli-kjent-med-orland-flystasjon/>

NASAMS UKRAINA
<https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/nettsak-miw/id2966031/>
<https://forsvaretsforum.no/nasams-raytheon-sosiale-medier/takker-for-nasams-med-grieg-video/298394>
<https://www.abenyheter.no/nyheter/norge/2022/11/16/195885079/pentagon-sjef-nasams-avskjaerer-alle-russiske-missiler-i-ukraina>

▲ Denne allværersjageren fra 1950 og 1960-årene av typen North American F-86K Sabre skal inn i et nye kald krig-senteret i Sola sjø.

Foto: Egil Endresen

KALD KRIG- SENTER I SOLA SJØ

Flyhistorisk museum, Sola, foretok torsdag 4. mai det første spadestikk til et nybygg som skal bli et kald krig-senter for museet.

TEKST:
JAN-PETTER HELGESEN

Spadesticket ble utført av ordfører Tom Henning Slethei (Frp) ved spaken i en gravemaskin. Ordføreren roste museets støttespillere for arbeidet som er gjort for å utvide flysamlingen med et nytt tilbygg på 1000 kvadratmeter.

Styreleder Egil Endresen for Venneforeningen i Flyhistorisk museum opplyser til LUFTLED at nybygget vil koste 11,3 millioner kroner. Bygget beregnes å være klart til innflytting innen jul i år. Det skal da gi rom for museets samling av samtlige jetfly som har fløyet for Luftforsvaret fra de første Vampire-jagere til nyere, supersoniske F-5. De eneste norske jetfly som mangler i samlingen er kalibreringsflyet DA-20 Jet Falcon og Lockheed Martin F-16.

- Museet er fortsatt i forhandlinger med myndighetene om å få tilgang til en F-16. Forhåpentlig vil vi

lykkes med å få et eksemplar av dette viktige flyet i norsk etterkrigshistorie, sier styreleder Endresen.

Nybygget reises i forlengelse nordover av hangaren i Sola sjø som ble bygget av tyskerne under krigen. Det ble i mange år etter krigen benyttet som hjemmebase for Catalina- og Albatross-flybåtene til 333. skvadron. Bygget eies i dag av Sola kommune. Utenom Flymuseet brukes en mindre del av hangaren av flymekanikerlinjen til Sola videregående skole.

Under den enkle spadestikk-seremonien takket Egil Endresen bidragsyterne som kan gjort det økonomisk mulig å oppføre nybygget. Midler er kommet fra revidert statsbudsjett i 2022, tippemidler via Kulturdepartementet, Rogaland fylkeskommune, Sola kommune, Sparebank 1-stiftelsen, egne midler fra Flyhistorisk museum samt Jærmuseet hvor Sola-museet er underlagt.

Flyhistorisk museum har i dag en samling på mer enn 30 historiske luftfartøy. Av disse skal følgende jettmaskiner inn i kald krig-senteret:

De Havilland T-11 Vampire som var det første jettflyet i Luftforsvaret. Videre flyttes jagerne Republic F-84G Thunderjet, North American F-86F Sabre, North American F-86K Sabre, Lockheed CF-104G Starfighter og Northrop F-5. Dessuten blir det plass til fotoflyet Republic RF-84F Thunderflash og jettreningsmaskinen Lockheed T-33A Shooting Star. Museet eier også en tidligere dansk Saab J-35 Draken fra kald krig-årene i Norden.

I tillegg skal et norsk redningshelikopter av typen Westland Sea King og et nordsjø-helikopter av typen Aerospatial AS 332L1 Super Puma fra Helicopter Service inn i bygget som også skal romme resepsjon, toaletter, kafe og rom til undervisning og konferanser.

Doktorgradstipendiat Sondre B. Hvam arbeider for tiden med en doktorgradsavhandling om arbeidsforholdene og livene til flygere i Luftforsvaret under kald krig-årene. Arbeidet skal når det er ferdig inngå i det kommende senteret i Sola sjø. ■

▲ **Arbeidet er i gang** og det første spadesticket ble utført av ordfører Tom Henning Slethei (Frp) ved spaken i en gravemaskin. Foto: Jan-Petter Helgesen

Krigsskoleutdannede
offiserers landsforening

Kadetter, offiserer med krigsskole (OF) og sivile/militære med langtidsutdanning i en organisasjon – Krigsskoleutdannede offiserers landsforening.

KOL ER

en partipolitisk nøytral tjenestemanns-organisasjon tilsluttet Akademikerne. Akademikerne er den raskest voksende og nest største hovedsammenslutning i staten. Vi ivaretar dine interesser både i sentrale forsvarspolitiske spørsmål og i den sentrale og lokale utviklingen av dine lønns- og arbeidsvilkår.

VELG KOL FORDI

Vi mener at utdanning skal lønne seg, både lønnsmessig og tjenestemessig. KOL er i en unik situasjon som kan jobbe mot dette målet, siden vi har en homogen medlemsmasse.

Vi slipper normalt å ta hensyn til medlemmer med helt ulike interesser. Som største tjenestemannsorganisasjon under Akademikerne i Forsvaret representerer vi i de fleste sammenhenger alle akademikerorganisasjonene i Forsvaret.

KOL TILBYR:

- Rask og pålitelig medlemsassistanse.
- Særdeles gode bank- og forsikringsordninger (gjelder også i INTOPS) i Danske Bank og Gjensidige.
- En time gratis juridisk rådgivning hos KOLs advokat.
- Gunstig avtale ved kjøp av bil – se våre hjemmesider.

Jo flere medlemmer vi blir, desto større gjennomslagskraft vil vi få. Meld deg inn i KOL i dag. Det kan du gjøre via våre hjemmesider www.kol.no.

NYTT FRA LUFTFORSVARET

«Mangfold og forskjellighet skaper bedre situasjonsforståelse, bedre beslutningsgrunnlag og bedre beslutninger. Forskjellighet gjør Luftforsvaret bedre.»

▲ I løpet av den treårige utdanningen utvikler kadettene seg voldsomt, som mennesker, som ledere og offiserer. De har et større grunnlag til å forstå, være endrende og nysgjerrige og til å bidra inn i en åpenhetskultur.

Foto: Torgeir Haugaard / Forsvaret

SITUASJONSFORSTÅELSE

OFFISERSUTDANNING OG ÅPENHETSKULTUR

I dagens komplekse og skiftende landskap er situasjonsforståelse og raske, presise beslutninger avgjørende for måloppnåelse.

TEKST: OBERST MARIANNE DØHL, SJEF LUFTKRIGSSKOLEN

Som militære ledere er vi stadig på jakt etter måter å forbedre vår operative effekt, velge de rette tiltakene og løsningene for å oppnå ønsket effekt. En faktor som vi ikke kan undervurdere i denne jakten etter tilstrekkelig situasjonsforståelse er mangfold. Jeg snakker ikke bare om kjønn, etnisitet eller kulturell bakgrunn, men også om en bredde av erfaringer, kunnskap og perspektiver. Det har blitt en kjemphest for meg gjennom et langt liv i Forsvaret, fordi det vil gjøre oss bedre til å forstå, gjøre rett, ta vare på folka og løse oppdraget. Mangfold og forskjellighet skaper bedre situasjonsforståelse, bedre beslutningsgrunnlag og bedre beslutninger. Forskjellighet gjør Luftforsvaret bedre. I en lærende organisasjon blir mangfold en kritisk faktor som øker kvaliteten på vår situasjonsforståelse og beslutningsgrunnlag.

Men det holder ikke bare å sette forskjellige mennesker sammen for å få effekt av mangfoldet. I Luftforsvaret praktiserer vi «just culture» med fokus på læring for å bli bedre. Rettferdighetskulturen virker kun når man har en åpenhetskultur som baserer seg på tillit, åpenhet og ærlighet. Det som er helt nødvendig også for en lærende organisasjon er å ha en åpenhetskultur. Tillit, åpenhet og ærlighet oppstår ikke av seg selv når ulykken er ute, eller av seg selv, i den daglige tjenesten. Det oppstår når vi jobber med det, bevisst og målrettet, hver dag. Åpenhetskultur gir oss mulighet til å hele tiden forbedre oss og lære av suksess og feil. Det gir

også mulighet til å trekke på all kunnskap, erfaring og forskjellighet i teamet. Mangfold har best grunnlag for å gi effekt i bygging av situasjonsforståelse i en åpenhetskultur.

Ved Luftkrigsskolen arbeider vi bevisst og målrettet med læringsmiljøet for å skape en slik kultur. Det må vi gjøre for å skape et klima, mellom kadettene, mellom kollegiet, og mellom kadetter og kollegiet, som skaper rom for læring. Rom for læring krever at vi tør å si imot, vi tåler å bli sagt imot og vi er åpne for at det finnes andre meninger, erfaringer og løsninger. Og det er ikke så lett som det kanskje høres ut som. Spesielt i formingsfasen, som er en stor del av utdanningstiden, er det lett at man blir likere. Jeg har gleden av å ha fortlørlige samtaler med kadetter. De kan fortelle at de kjenner presset på å alltid ha en mening, og at det da er lett å bare kopiere en mening noen andre har, som de synes høres grei ut.

I Luftforsvaret berømmes handlekraft, evne til raske beslutninger og iverksetting. Men det er ingen motsigelse i å ha åpne diskusjoner og erfaringsdeling, og det å ta raske avgjørelser. Bare man har trent på det på forhånd, eller bruker metoden, alltid. Samtidig må vi også trene oss selv og kadettene i balansen mellom «just culture» og «no blame culture». Vi ser at det er vanskelig for kadettene å korrigere hverandre. Vi ser også at det er utfordrende å korrigere kadettene. I tillegg praktiseres også nulltoleranse innenfor utvalgte områder i Forsvaret. Det å finne balansen mellom «no blame» og

▲ Oberst Marianne Døhl.

Foto: Multifoto

«blame» kan ikke læres bort, men må trenes på. I løpet av den treårige utdanningen utvikler kadettene seg voldsomt, som mennesker, som ledere og offiserer. De har et større grunnlag til å forstå, være undrende og nysgjerrige og til å bidra inn i en åpenhetskultur. De blir tryggere i rollen, stoler på seg selv, blir reflekterte og har med seg gode verktøy til å dra nytte av mangfoldet de møter i sitt virke i Luftforsvaret, for å bidra til bedre situasjonsforståelse og en åpenhetskultur. ■

PERSON I FOKUS

Navn: Lasse Berg

Stilling: Stasjonsgruppesjef Andøya flystasjon

Aktuell: P-3 Orion med sitt siste tokt 30. juni 2023

▼ Foto: Luftforsvaret

SLUTT FOR P-3 ORION ETTER 54 ÅR

ROSER PERSONELLET

Etter 54 år er det nå slutt for P-3 Orion på Andøya flystasjon. En æra er over. – Jeg er mektig imponert over dedikasjonen, profesjonaliteten og ærekjærheten til personellet vårt her på Andøya, sier oberstløytnant Lasse Berg, stasjonsgruppesjef på flystasjonen.

TEKST: STIAN ROEN

Mange har ofret mye opp gjennom årene, for at P-3 Orion har kommet seg på vingene til alle døgnets tider. Også de der hjemme. Uten støtten fra familie og venner ville mange av toktene aldri latt seg løse.

- De tre siste årene som sjef på Andøya flystasjon har vært de mest meningsfulle årene jeg har hatt i min tid i Forsvaret. Å få være en del av en avdeling og kollegium med et så viktig og meningsfylt oppdrag føles godt. – Et oppdrag som om mulig har blitt enda viktigere det siste året etter Russlands angrepskrig på Ukraina, sier Berg.

Spesielt det å løse et operativt oppdrag med P-3 Orion samtidig som det forberedes med nedleggelse av egen avdeling har vært krevende.

1. august 2020 tiltrådte Lasse Berg som stasjonsgruppesjef på Andøya flystasjon.

Oppdraget var å legge med stasjonsgruppa etter at P-3 oppdraget var fullført sommeren 2023. Samtidig skulle den operative leveransen med Forsvarets patruljefly opprettholdes inntil P-8 Poseidon var klar til å overta sommeren 2023. I ettertid har det kommet et oppdrag om å videreføre stasjonsgruppe Andøya i en tilpasset form fram til sommeren 2024. Hva som skal skje videre med Andøya flystasjon er enda ikke besluttet.

- EN VISS GRAD AV HEMMELIGHOLD

Det å produsere maritim luftmakt med P-3 Orion har vært utrolig viktig for Norge og for våre allierte.

- Å vise regelmessig tilstedeværelse i nord-områdene, har vært viktig for å bygge situasjonsforståelse, men også for å gjøre oss i stand til å avdekke eventuelle endringer i operasjonsmønsteret til vår nabo i øst. At oppdragene i nord i stor grad løses med norsk materiell og personell har også hatt en beroligende effekt, forteller Berg.

Oppdragene som har blitt løst med P-3 Orion har alltid vært omkranset av en viss grad av hemmelighet.

- Selv i dag er det ikke nødvendigvis så mange som vet omfanget eller innholdet i alle de oppdragene som har blitt løst med P-3 Orion opp gjennom årenes løp. Det gjaldt også meg selv. Jeg har bakgrunn fra F-16, og har lært mye om det oppdraget som har blitt løst fra Andøya, og som jeg skulle ønske at

jeg visste mer om på et tidligere tidspunkt i min operative karriere i Luftforsvaret, forteller Berg.

Deler av oppgavene som løses med den maritime flykapasiteten vil forbli hemmelig. Det har likevel vært åpnet mer opp i de senere årene om hva avdelingen gjør.

- Fortsatt kan vi nok være enda mer åpne om det vi kan være åpne om. Det har en rekrutteringsmessig betydning, men ikke minst betydning i å gjøre Forsvaret og Forsvarets avdelinger kjent med hva P-3 løser av oppdrag, og hva P-8 skal løse av oppdrag i årene som kommer, fortsetter Berg.

OPERERER NÆRT OPP TIL RUSSLAND

P-3 Orion og personellet der opererer tidvis nært opp til russisk territorium, noe som avviker fra hva de fleste andre avdelinger i Forsvaret gjør.

En viktig del av oppdragsporteføljen er antiubåtkrigføring og å ha kontroll på russiske ubåter og hvor de måtte befinne seg.

- Vi følger med i nordområdene som har fått stadig større oppmerksomhet nasjonalt og internasjonalt. De senere årene har det vært en dreining av fokus mot Arktis. Det som er vårt hjemmeområde, og der vi følger med på det som foregår på overflaten, under vann og i lufta, sier Berg.

Mange av de nye våpensystemene som russerne har tatt i bruk og utvikler og tar i bruk i årene som kommer, blir testet i Barentshavet.

- Vår tilstedeværelse i området gjør at vi har en unik tilgang på innhenting av informasjon og mulighet til å følge med på utviklingen, og bidra til etterretning og et godt situasjonsbilde for våre beslutningstakere, sier Berg.

SISTE FLYTUR ER OPERATIVT OPPDRAG

For stasjonsgruppesjefen og de ansatte på Andøya er det viktig å avslutte med flagget til topps. Helt til siste dag skal det operative oppdraget løses på en trygg og god måte.

- Vårt mål har hele tiden vært at vi skal fortsette å utvikle oss, og være en enda mer profesjonell versjon av oss selv den 30. juni enn det vi er i dag, og det vi var i går, sier Berg.

Den siste flyturen med P-3 Orion er også et operativt tokt, som avsluttes med en rutinemessig debriefing på bakken før personellet og P-3 Orion formelt takkes av.

P-3 Orion har betydd mye for mange, også utenfor stasjonsgjerdet på Andøya.

Orion blir av mange beskrevet som lyden av Andøya. Mange har et sterkt forhold til flystasjonen og det Orion representerer, og mange har vokst opp med P-3 Orion.

Luftforsvaret og Andøy kommune har gått sammen om en åpen dag på flystasjonen 30. juni, slik at også lokalsamfunnet får mulighet til å ta del i avskjeden med P-3 Orion.

- Kommunen og befolkninga har vært et utmerket vertskap for oss på flystasjonen gjennom flere tiår, og vi skylder dem en stor takk for gjestfriheten, sier Berg.

MUSEUMSGJENSTAND?

Forsvarsmateriell har fått et oppdrag om å avhende flyene. Fire av de seks P-3ene har vært operative til siste slutt. De har gradvis blitt faset ut. Et fly ble sendt til USA for oppbevaring i fjor høst, og et nytt nå i vinter. De to siste gjenværende flyene reiser til USA i juni og juli. De fire skrogene er potensielle salgsobjekter. Det er dermed igjen to skrog på Andøya.

- Det jobbes i flere spor, for å forsøke å bevare historien om P-3 Orion, og håpet er at ett av de to skrogene blir et museumsobjekt, enten på Andøya eller hos Luftfartsmuseet i Bodø, sier Berg.

Allerede har mange fra 333 skvadron på Andøya konvertert og opererer i dag P-8. Flere av de som har flydd P-3 Orion til siste slutt skal også konvertere til P-8 Poseidon, også det tekniske personellet. Det vil fortsatt være litt jobb igjen med å pakke og rydde etter 54 år med P-3 operasjoner på Andøya, en del folk vil være igjen for denne oppgaven til høsten.

Deler av personellet vil også være igjen i ett år lenger enn opprinnelig planlagt, da Forsvaret skal drifte flyplassen til støtte for Avinor og ivareta vertslandstøtteoppdraget fram til sommeren 2024.

Andre ansatte starter i nye jobber i Forsvaret og en god del blir også pensjonister.

- Det er all mulig grunn til å anerkjenne og gi honnør til alle de som har vært med på å løse oppdrag med P-3 Orion fra Andøya flystasjon gjennom 54 år. Jeg er også veldig stolt av det vi har klart å oppnå sammen på oppløpsiden. Det ligger en enorm innstas og stå-på-vilje bak det faktum at Orion har levert til siste slutt, avslutter stasjonsgruppesjef Berg.

I april 1969 startet det, 30. juni 2023 er det slutt, og P-8 overtar stafettspinnen. ■

▲ **På jobb for Forsvaret** Til daglig jobber Fredrik Meidell Knutsen og Kristian Håland i anleggsbransjen. I vår var de, med flere, innkalt på to ukers øvelse, for å øke Forsvarets evne og kapasitet til å reparere rullebaner. Foto: Fabian Helmersen

STØRRE EVNE TIL RULLEBANEREPARASJONER

Et sivilt-militært samarbeid som fungerer i praksis. I lys av situasjonen i Europa og angrepskrigen fra Russland mot Ukraina, har Luftforsvaret økt kapasiteten og evnen til å kunne utføre reparasjoner på rullebaner etter bombenedslag.

TEKST:
STIAN ROEN

Dette er tilfeller som kan skje hvis det blir krig, og rullebaner er noe av det viktigste vi har for å ha luftstøtte til både oss selv og allierte, sier Kristian Håland, som i det sivile er anleggsarbeider og blant annet kjører anleggsmaskiner.

Kristian er en av nesten 60 personer i anleggsbransjen som er innkalt til repetisjonsøvelse på Rygge flystasjon i vår for å øve på å reparere rullebaner. Under øvelsen er han sjef for et kraterlag, og skal passe på at alt blir gjort i henhold til kravene.

DRILLET

Det skal tross alt lande og ta av med F-35 kampfly på rullebanen etter reparasjonen, og et fly som koster mange milliarder kroner, krever det nøysomhet i arbeidet.

- Vi har absolutt lært noe på øvelsen, vi har drillet godt på det tidskritiske for å klare å reparere kraterer og rullebanen på kortest mulig tid, istemmer Fredrik Meidell Knutsen, som har fått oppgaven som troppssjef under øvelsen. Til daglig er han anleggsleder og utdannet sivilingeniør etter førstegangstjenesten.

▲ **Det skal lande og ta av med F-35 kampfly** på rullebanen etter reparasjonen, og et fly som koster mange milliarder kroner, krever det nøysomhet i arbeidet. Foto: Fabian Helmersen

Fokuset har de siste tiårene mer vært på operasjoner i utlandet enn å være forberedt på det verste her i Norge. Etter et stadig mer aggressivt Russland, helt tilbake fra 2008, og med annekteringen av Krim, og nå krigen i Ukraina, har det blitt mer modent å fokusere på beredskap her hjemme. Da forslaget kom i fjor om å kalle inn ekstra mannskaper på repetisjonsøvelse for å reparere rullebaner, var sjef Luftforsvaret positiv til tiltaket.

- Det vi gjorde for 20 år siden og som fungerte da, fungerer også nå, forteller primus motor, Kåre Haugen, sjef for utviklingsavdelingen i Luftforsvaret, som sammen med flere i Luftforsvaret har børstet støv av faget med rullebanereparasjoner.

ØNSKER ENDA MER KAPASITET

Luftforsvaret har fra før en egen kapasitet på Ørland som kan reparere rullebaner, men ikke med stor nok kapasitet til å dekke flere områder.

- Personer i anleggsbransjen, som tidligere har vært inne til førstegangstjeneste, er blitt kalt inn, for å øke kapasiteten på rullebanereparasjoner. Vi ser også for oss å ha et eller flere kurs til neste år for å utvide kapasiteten ytterligere, forteller Haugen.

Flyene er veldig avhengig av rullebane. Uten den kan de verken ta av eller lande.

Rullebanereparasjon av krater, er sluttproduktet, men det er en rekke tiltak som må gjøres, før reparasjonen starter. Først må det letes etter kraterene, og om det er eksplosiver som må ryddes, er det egne spesialister som tar seg av den jobben.

- Vi ser at kommunikasjonen er utrolig viktig i en situasjon som dette, og å spille hverandre gode, ha fokus på kvalitet og innfri kravene til reparasjonen. Det er mye folk og maskiner i sving samtidig, men alle har drilllet på de ulike operasjonene som skal gjennomføres og det er godt koordinert, sier trosspsjef Fredrik.

ENKLE METODER BENYTTES

Det brukes enkle metoder, som kanskje er blitt litt glemt, nå som det er så mye teknologi i anleggsbransjen.

- I en situasjon hvor det vil gjelde, vil vi ikke alltid ha den nyeste teknologien tilgjengelig. Å lære seg å bruke enkle metoder raskt er vesentlig her. Vi har klart å reparere rullebanen innen tidsfristen hver gang med god margin under denne øvelsen, sier Kristian.

Reservistene oppholdt seg på Rygge flystasjon i rundt to uker. På denne tiden hadde de også opplæring og repetisjon av militære ferdigheter, før de fikk mer spesifikk

trening og opplæring i reparasjon av rullebaner.

- Med disse kompetente deltagerne er vi nå klare til å reparere rullebaner i stort tempo på flere flystasjoner samtidig. Min påstand er at vi har verdens beste anleggsbransje, og å samarbeide med de sivile, øve personellet og at de får et forhold til forsvaret og føler et ansvar for å ta vare på landet sitt og bidra her, har en stor effekt både militært og for samfunnet for øvrig, avslutter Kåre Haugen. ■

▲ **Sivilt-militært samarbeid:** Kåre Haugen, sjef for utviklingsavdelingen i Luftforsvaret, har stått på for å få i gang prosjektet om et sivilt militært samarbeid om rullebanereparasjon. - Både vi og deltagerne er stolte over resultatet, forteller Haugen.

FRA TANKE TIL TILTAK

EN MER MILJØBEVISST LUFTVING

- I min tid i Forsvaret var det ingen som snakket om klima og miljø. Forsvaret har kanskje ikke vært de første i rekka til å ta innover seg at det her er viktig. Målet er at Ørland flystasjon skal bli verdens mest bærekraftige flystasjon, og at det skal tas videre til andre stasjoner og deler av Forsvaret, sier Geir Olav Kjøsnes.

TEKST: HEDDA GJERD GRINDHAUG

Kjøsnes er pensjonert brigader i Luftforsvaret, og har nå blitt spurt om å være med i et nyoppstartet miljøprosjekt kalt «Bærekraft og beredskap ved Ørland flystasjon».

Prosjektet er satt til å gå frem til 2027 og er igangsatt av generalmajor Rolf Folland, sjef Luftforsvaret, som har et personlig engasjement for saken. Ideen er at Kjøsnes sammen med et team skal komme med forslag til tiltak som kan redusere luftvingens klima- og miljøavtrykk.

- Vi jobber opp mot de 17 bærekraftsmålene FN vedtok i 2016, og forslagene vi kommer med skal i størst mulig grad gi bedre beredskap og bedre operativ evne. Vi tror ikke vi får den jevne mann og kvinne i Luftforsvaret med, hvis det går utover primær-oppgaven, som er å ha et godt forsvar og slagkraft, sier Kjøsnes.

MILJØBEVISST PÅ ULIKE PLAN

Det har en stund vært krav om at man skal ta miljøhensyn under øvelser med slike enkle ting som å plukke opp søppel. Nå ønsker man at fokuset skal være på flere plan, både individ-, organisasjons- og systemnivå. Noen av tankene de er inne på omhandler bruk av gunstige planter til å ta opp karbon rundt stasjonen, å bruke lokale ressurser til forsyninger og i større grad bruke sirkulær økonomi.

- Da jeg var ansatt her så hadde vi systue. Hvis det falt en knapp av en uniform, så fikk du ordnet det. Det er ikke mer enn et år siden at det sto i avisa at Forsvaret kastet et tonn med personlig bekledningsutstyr (PBU) daglig, fordi det var det billigste alternativet. I sammenheng med bærekraft er det helt håpløst, sier Kjøsnes.

FORSKNINGSBASERT KUNNSKAP OG SAMARBEID

Prosjektet er per nå i en kartleggingsprosess, og idemyldringsfase. Det er etablert en prosjektgruppe bestående av personell og eksperter med kunnskap fra ulike steder. Gruppen består per nå av stabssjef Tom Christiansen som er prosjektleder, Geir Olav Kjøsnes som er prosjektkoordinator, Fride Hoem fra 132 LV og Pål Talmo som er forsvarskoordinator i kommunen. I tillegg inkluderer gruppen representasjon fra Luftforsvarsstaben, Forsvarsbygg og Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI).

- Vi skal benytte oss av forskningsbasert kunnskap. Blant annet har vi kommunikasjon med NTNU, vi skal få med oss Forsvarets høyskole, og vi har vært i kontakt med NMBU på Ås, forteller Geir Kjøsnes.

I tillegg til samarbeid med forskjellige forskningsinstitutt, er prosjektet avhengig av tett kommunikasjon med kommunen og nærområdene rundt stasjonen. Flystasjonsledelsen har møte hver 14. dag med kommunen, og miljøprosjektet blir etter hvert en del av samtaleemnene på disse møtene.

- Det hjelper lite om flystasjonen her blir miljøbevisst hvis ikke kommunen også blir det. Vi må ha et tett samarbeid med sivilsamfunnet og spille hverandre gode, konkluderer Kjøsnes.

- Det er absolutt en positiv prosess som er i gang i Forsvaret når det kommer til bærekraft, klima og miljø. Det tenkes, snakkes og gjøres mer enn jeg hadde trodd. Det vi skal gjøre nå er å foreslå tiltak som kan realiseres, og som i størst mulig grad ivaretar miljøet og styrker den operative evnen og beredskapen. Det skal ikke bli en rapport som bare havner i en skuff eller på en harddisk, sier Kjøsnes. ■

▲ Geir Olav Kjøsnes til venstre, Pål Talmo til høyre, foran hovedkvarteret på Ørland flystasjon. Foto: Hedda Gjerd Grindhaug

FAKTA:

Norge har sluttet seg til FNs 17 bærekraftsmål for å ta tak i vår tids største klima- og miljøutfordringer. Forsvarssektoren har utgitt en egen klima- og miljøstrategi i 2022. Den omhandler tiltak for å redusere energiforbruk og direkte klimagassutslipp, omlegging til sirkulær økonomi og bærekraftige anskaffelser. I tillegg skal Forsvarets virksomhet være tilpasset et endret klima.

Prosjektet på Ørland flystasjon er et ledd i en større satsing fra Luftforsvarets side, og benyttes som testarena for å nå mål om å redusere miljøutslipp og effektivisere energiforbruket. Tiltak som bidrar til de overordnede bærekraftmålene og som styrker den operative evnen og beredskapen skal utforskes og innføres. Det vil kunne omfatte forskjellige tiltak som spenner fra de små, og enkle til mer omfattende og kompliserte. Her bringes det også inn krefter fra sivile forsknings- og utdanningsinstitusjoner.

Dersom prosjektet på Ørland flystasjon viser seg å være vellykket, vil tilsvarende løsninger kunne innføres på andre flystasjoner.

TA VARE PÅ HISTORIEN OG TRADISJONENE

Når du leser dette er både Norges frigjørings- og veterandag og nasjonaldagen, behørig markert og feiret. På frigjørings- og veterandagen har «spesielt interesserte» stilt opp på markeringene. Mange la nok ned en krans. Kanskje til og med en fanevakt var til stede. Noen velvalgte og rosende ord ble sagt. Historier fortelles. Koblingen mellom årene 1940-45 og nåtiden, redegjøres og tydeliggjøres. Vårt forsvar av de demokratiske verdier bekrefte og verdsettes. Med rette! Men hvem er disse «spesielt interesserte»?

Jo... Disse som frivillig stiller opp, er våre kulturbærere. Som brokar står de der. De gir lei til våre kulturer og tradisjoner. Men disse «brokarene» trøttnes med tiden. Og broen og leia må bestå. Brokarene må fornyes. Luftforsvarets kultur og tradisjoner må holdes i hevd. Kultur ligger i folket. Tradisjoner etterlevs av folket. Våre brokar bærer folket med sin kultur og sine tradisjoner, videre. Men folket må vise seg. Folket må ut i gatene.

For ikke å bli en vekkelsespreken, med flere metaforer og uforståelige ord, avslutter jeg, kall det «formaningen», her, foreløpig. Som leder av LMS, var jeg både deltaker og vert, på Luftforsvarets 8. mai-markering på Akershus festning. Seremonien ved monumentet for Flyvåpnetts falne, ble flott gjennomført. Sjef Luftforsvaret talte og stabssjef/NK Luftforsvaret var også til stede, sammen med noen få andre fra Luftforsvarsstaben og 134 luftving. Seremonien ble også forsterket av «brokarene» generalløytnant Granviken, generalmajor Aamoth og oberst Fossum, samt andre «spesielt interesserte» og et par etterkommere av krigsflyvere. Takk skal dere alle ha, for at dere stilte opp. Men hvor ble det av dere andre?

Mange deltok på andre lokale arrangement. Men mest sannsynlig var flesteparten på jobb, som vanlig. Forsvarssjef, hvis du

leser dette, eller om du er luftvingsjef eller avdelingsjef: gi ansatte fri 8. mai, om så bare en halv dag – sett opp imot operative behov, selvfølgelig, der noen alltid må være til stede. La de ansatte komme ut av «hamsterhjulet». Legg til rette for overføring av kultur og tradisjoner på denne ene dagen. La de få møte kulturene og ta del i tradisjonene. Hør historiene. Om ikke i de store byene så i hvert fall i en tilstelning lokalt. Gjør det til noe mer enn et par timers avbrekk fra daglige rutiner. Gi et foredrag for de ansatte på avdelingen, eller stasjonen. Be inn noen erfarne fagpersoner eller Luftmilitært Samfund, til å fortelle om Luftforsvarets kultur og tradisjoner. Hvis de ikke overføres og fornyes, mister vi dem. Hva har vi som skaper samhold og kultur da?

Avslutningsvis håper jeg du har hatt eller vil ha, glede av dette nummeret av LUFTLED. Det jobbes hardt med å opprettholde den gode kvaliteten på bladet og innholdet. Jeg vil også komme med en oppmuntring i den forbindelse: uansett om du er rekrutt, kadett, spesialist, offiser, eller sivil, tenk etter om du har kapasitet til å dele din kunnskap og erfaringer i LUFTLED. LMS, og Luftforsvaret, trenger flere stemmer. Send meg gjerne en e-post.

Innen neste LUFTLED utgis vil LMS være aktiv på ulike arenaer. Vi etterstreber å holde dere oppdatert, blant annet via sosiale media.

Jeg ønsker dere alle en god sommer.
Med Luftmilitært Samfund til Luftforsvarets beste!

Med vennlig hilsen
Ole Jan Holtsdalen
Leder Luftmilitært Samfund

«Gi de ansatte fri 8. mai, om så bare en halv dag. Legg til rette for overføring av kultur og tradisjoner denne dagen»

STABSSERSJANT (M) OLE JAN HOLTSDALEN
Leder Luftmilitært Samfund

Leder Ole Jan Holtsdalen
Torpelia 20 3295 Helgeroa
E-post: ojholtsdalen@gmail.com
Tlf: 404 53 965

Nestleder Øyvind K Strandman
Kløfteneveien 17 1642 Saltnes
E-post: okstrandman@gmail.com
Tlf: 992 08 766

Kasserer Øyvind Berg Eriksen
Heggeveien 7 2390 Moelv
E-post: oyvind.berg.eriksen@outlook.com
Tlf: 473 29 547

Styremedlem Tobias Snerthen Holtan
PB 4133 Valentinlyst, 7450 Trondheim
E-post: tobias.holtan@hotmail.no
Tlf: 413 70 800

Styremedlem Hans Magnus Lie
Goenveien 4, 1580 Rygge
E-post: hmagnuli@online.no
Tlf: 976 97 880

Styremedlem Knut Fredrik Fossum
Nedre Gleinåsen 16,3440 Røyken
E-post: kffossum@outlook.com
Tlf: 976 08 028

Varamedlem Olav Aamoth
Hvalskroken 29 1394 Nesbru
E-post: oaamoth@online.no
Tlf: 938 62 325

Varamedlem Christine H. Torjussen
E-post: chuseby13@gmail.com
Tlf: 906 66 479

Varamedlem Reidar Ødegaard
Bjørnåsveien 119 1596 Moss
E-post: roedegaa@online.no
Tlf: 907 78 438

Ansatt sekretær Kjell R. Bugge
Risøyveien 29, 3290 Stavern
E-post: buggekjell@online.no
Tlf: 992 08 711

Revisor Anne-Katrine Reiersølmoen
Larkollveien 210
E-post: akreiersolmoen@mil.no
Tlf: 990 94 702

NEWSLETTER

THE ROYAL AIR FORCES ASSOCIATION NORWEGIAN BRANCH

▲ Foto: Nicolai Holth / Forsvaret.

8. MAI AKERSHUS FESTNING

Luftforsvarsstaben og Luftmilitært Samfund markerte også i år Frigjørings – og veterandagen på Akershus festning. Dette er en årelang tradisjon som går tilbake til tiden før Forsvarets veterandag ble etablert i 2011 og samordnet med Frigjøringsdagen.

TEKST: KJELL BUGGE

I mange år før dette var faktisk bekransningen av minnesmerket «Flyvåpnets falne» den eneste markeringen på Akershus festning 8. mai. I de senere år har denne seremonien ved vårt minnesmerke over de som ga sine liv i Luftforsvarets tjeneste under 2. verdenskrig kommet mer i bakgrunnen av de andre større markeringene som er på Festningen denne dagen. Men vi klarer å holde tradisjonen i hevd med bekransning av minnesmerket, med paradetropp, med fanene fra Luftforsvaret og Royal Air Forces Association/Norwegian Branch og med en enkel servering i Kanonhallen. I år var vi velsignet med godt vær, men vi skulle gjerne sett at det var noen flere stadig tjenestegjørende fra Oslo/Østlandsområdet tilstede ved dette arrangementet.

Selve bekransningen ble foretatt av Sjef Luftforsvaret, og her kan dere lese generalma-

jor Rolf Follands tale framført 8. mai 2023 ved minnesmerket «Flyvåpnets falne».

«KJÆRE VETERANER, KJÆRE ALLE SAMMEN

9. april 1940 markerte inngangen på det som skulle bli fem lange år med ufattelige ødeleggelse og lidelser. Nazi-regimet satte den norske grunnloven og menneskerettighetene til side, og eventuell motstand ble møtt med forfølgelse. Kongen og regjeringen ble tvunget på flukt og tyske soldater marsjerte i gatene våre.

Fem år senere, 8. mai 1945, ble imidlertid en dag vi kunne feire i Norge. Krigen var endelig over, og Norge var på nytt et fritt land. Men denne friheten kom ikke gratis.

Under andre verdenskrig mistet om lag 10 000 nordmenn livet. 322 av dem var fra det norske flyvåpenet. Dette var kvinner og menn som tjenestegjorde for Norge, og som ønsket å utgjøre en forskjell.

I dag hedrer vi disse menneskene – de som satte egen trygghet til side for felleskapet – og de som ofret alt. Foran oss ser vi minnesmerket for flyvåpenets falne under 2. verdenskrig. Minnesmerket ble reist i 1954 og er hugget ut i brungrå granitt.

Granitt er en lett bergart, og har en tetthet på cirka 2,6 gram per kubikkmeter. Dette gjør at den trenger seg oppover i

jordskorpen, og presser de tyngre bergmassene til side.

På liknende vis kan man si at våre soldater hentet styrke fra dypet til å kjempe for å fred og frihet. Med utrettelig mot og engasjement drev de nazistene ut av landet.

Til tross for å være en liten nasjon hadde disse enkeltpersonenes mot, styrke og standhaftighet en uenkelig innvirkning for de alliertes seier. Jeg siterer vår egen nasjonalsang: «Visstnok var vi ikke mange, men vi strakk dog til. Da vi prøvdes noen gange, og det stod på spill».

Sitatet vitner om håp til tross for en overlegen fiende. I 1940-årene var det de norske styrkene som stod i møte med en overlegen tysk fiende.

I dag, 78 år senere, er det de ukrainske soldatene som står i denne krevende situasjonen, og som kjemper tappert for den samme friheten vi kan feire i dag. Dette minner oss om at friheten ikke må tas for gitt og at den kommer med en høy pris. Dette vet våre veteraner.

På vegne av Luftforsvaret ønsker jeg derfor å minnes alle de som har gått bort i tjeneste for Norge. Jeg vil også hedre alle veteranene som har tjenestegjort i utlandet for Forsvaret. Deres innsats vil ikke bli glemt.

Gratulerer så mye med frigjørings- og veterandagen! ■

▲ **Ved minnesteinen.** F.V. Representanter fra Marinemusikken, seremonimester major [p] Karl Bjørn Andersen, bekranser generalmajor [p] Tom H. Knutsen, fanevakt Erling H. Halvorsen, Larviks ordfører Erik Bringedal, leder foreningen Fredriksvern verfts venner flaggkommandør [p] Trygve Bruun, sekretær i LMS-Vestfold oberstløytnant Kjell R. Bugge, fanevakt oberstløytnant Dag H. Tvedt. Foto: Mathias Bergseth

8. MAI STAVERN

Ved Fredriksvern verft i Stavern er det en lang og stolt tradisjon for å hedre de 30 fra Luftvernregimentet som under 2. verdenskrig ga sine liv for vår fred og vår frihet.

TEKST: KJELL BUGGE

Foreningen Fredriksvern verfts venner med noe støtte fra Luftmilitært Samfund avd. Vestfold holder dette i hevd. Minnesmerket er en stein med inskripsjon «Falne Luftvernregimentet 1940-1945». Steinen kommer fra Rakke skytefelt ved Stavern, og denne er nå plassert foran Kommandantboligen på Verftet. Minnesmerket blir bekranset hver 8. mai, samt i tilknytning til markeringen av St. Barbaras dag.

I år var det tidligere luftverninspektør generalmajor (p) Tom Henry Knutsen som foresto selve bekransningen. Mange var møtt fra til denne høytidelig seremoni hvor også musikere fra Marinemusikken bidro med signalet «Bønn». Før selve bekransningen ble følgen framført:

«Luftvernregimentets aktive periode var forholdsvis kort. Fra starten for snart 90 år siden var det perioden fra etableringen 1. juli 1934 til krigsutbruddet 9. april 1940 som må kunne betegnes som regimentets operative periode – selv om det også var aktivitet i noen

få år etter krigen. I årene fram mot krigsutbruddet i 1940 var det flere av de som skulle komme til å lede Luftforsvaret i årene etter krigen som fikk sin militære grunnutdannelse ved Luftvernregimentet i Stavern. Den mest kjente blant disse var senere generalmajor Svein Hegg Lund, men også markante offiserer som brigaderene Øyvind Asbjørnsen og Jens Chr. Magnus. Sistnevnte var også med som befalelev ved Luftvernregimentet under kampene om Fornebu 9. april 1940. Og det var her den første fra Luftvernregimentet falt under 2. verdenskrig. Fenrik Lars Bentzen var batterisjef ved Huk luftvern batteri og sloss mot invasjonsstyrkene med utdatert materiell, ammunisjon som var utgått på dato og han hadde mannskapsmangel, noe som resulterte i at denne 23 årige fenriken, som var medisinerstudent, ga sitt liv i kampen for vår fred og vår frihet.

Ved dette minnesmerket her på Fredriksvern verft, Luftvernregimentets arnested, skal vi nå minnes fenrik Bentzen og de 29 andre fra Luftvernregimentet som under ulike forhold under 2. verdenskrig, ga

sine live i kampen for Norges frihet. Norsk luftvern har i mange år vært neglisjert. I dag når vi ser betydningen av luftvern under krigen i Ukraina, så er dette er dagsaktuelt tema som bla generalmajor Tom Henry Knutsen har vært med på å fronte. General Knutsen var i sin aktive periode bla luftverninspektør i Luftforsvaret, og det er derfor både rett og riktig å inviterer generalmajor Knutsen til nå å foreta bekransningen av minnesmerket over de fra Luftvernregimentet som ga sine liv for vår fred og vår frihet under 2. verdenskrig – generalmajor Knutsen vær så god.» ■

▲ **Minnesteinen** Luftvernregimentets falne – fanevakter er oberstløytnant [P] Erlig H. Halvorsen [t.v.] og oberstløytnant [p] Dag H. Tvedt. Foto: Mathias Bergseth

▲ Sola HV-område klargjør HK-416 under øvelse Jøssing i mars 2023.

Foto: Joakim Salmelid/Forsvaret

HVs NYE OPERASJONSKONSEPT – OG BETYDNING FOR LUFTFORSVARET

Vel 4000 heimevernsoldater skal vokte Agder og Rogaland fylke. Midt i dette store og krevende området har Luftforsvaret to flyplasser. Hvor mange mann kan avses til å passe på Kjevik og Sola i en krisesituasjon, og vil det være tilstrekkelig?

TEKST: ODIN LEIRVÅG

Spørsmålene ble stilt som en oppfølging på en tidligere foredragskveld i regi av LMS-Rogaland der temaet var om en flystasjon bare er flyplass eller om den også er en festning? Det ble i den sammenheng opplyst om at nærforsvaret og vernet om Sola flystasjon var en oppgave som er lagt til Heimevernet. For å få et innblikk i hvordan HV kunne gjøre denne oppgaven inviterte vi distriktssjef for HV-08, oblt. Øystein Fossum Nilsen til å orientere om Heimevernets operasjonskonsept. Foredragsholderen kom ikke inn på de konkrete planene for å forsvare flyplassene, men tok heller tak i HV sine generelle oppgaver.

HV-08 er et av Heimevernets 11 distrikter og har 36 områder. Distriktet har det territorielle ansvaret på vegne av Forsvaret, og inngår i Forsvarets operative kommandostruktur. Styrkene har landmilitære oppgaver og fungerer som hurtig mobiliseringsstyrke til hjelp kommer. Deres store forse er lokalkunnskap og forankring i nærområdet de skal operere. I tillegg kommer den sivile kompetansen som kan knyttes opp mot militære oppgaver og ferdigheter ved

objektsikring. Oppgavene blir dermed koordinering, overvåking, sikring og støttefunksjoner ved mottak av egne og allierte styrker.

I fredstid vil HV-styrkene kunne bidra med støtte til samarbeidspartnere i totalforsvaret, som politi, kommune og statsforvalteren. I de territorielle operasjonene vil det foruten beskyttelse av kritisk infrastruktur også inngå samvirke og kontakt med sivilbefolkningen, samtidig som fiendtlige styrker skal angripes. HV-08s område vil dermed peke seg ut som et krevende og sårbart område. Her ligger strategiske kommunikasjonsmidler, utstrakt virksomhet knyttet til olje og energi, og store helseforetak. Dette er rent sivile punkter, men likevel viktige deler av totalforsvaret. I tillegg kommer de militære punktene som skal forsvares i de to fylkene.

Fossum Nilsen la vekt på at styrkens kapasiteter og strategi er under stadig utvikling. Store samøvelser som strekker seg over flere uker, med opptil 5000 mann, bidrar til denne kompetanseøkningen. Heimevernet yter ved hjelp av slik virksomhet strategisk kommunikasjon. Ifølge Fossum Nilsen vil Sør-Norge få høyere relevans i NATO. Styrkene som skal gjøre alle disse

oppgavene får også stadig nytt materiell til å hjelpe seg med. Både av våpen, minidroner, kjøretøy og undervannssensorer. Det må også legges til at to innsatsstyrker, Varg og Osprey, kan settes inn ved behov.

Det nærmeste svaret vi fikk på våre spørsmål om sikring av Kjevik og Sola var at HV-08 skal passe på Luftforsvarets baser og forsyningene til dem. Sikringen skal gjøres både inne på stasjonsområdet og i områdene rundt. Oppmerksomheten skal særlig vises mot kritiske logistikkled for å hindre sabotasjeaksjoner. For Sola sitt anliggende kan man også forvente at amerikanerne tar med seg sine egne «vakter» dersom situasjonen tilsier det.

Foredragsholderen svarte egentlig indirekte på spørsmålet om sikring av flyplassene ved å legge vekt på at vi skulle ikke be om ressurser, men heller om effekt. ■

▲ Oberstløytnant Øystein Fossum Nilsen fra HV-08 fortalte om Heimevernets nye operasjonskonsept.

Foto: Odin Leirvåg

▲ Prosjektleder Tobias Snerten
Holtan foran veteranmonumentet.
Foto: Kadett Stefan Vedvik

UH-1 B VETERANMONUMENT PÅ LUFTKRIGSSKOLEN

Etter to og et halvt års arbeid kunne endelig kadettene på Luftkrigsskolen invitere til avduking av veteranmonumentet, en UH 1-B.

▲ **Seremonien** samlet mange av kadettene og de ansatte ved Luftkrigsskolen. Plasseringen av helikopteret er midlertidig i påvente av grunnarbeider. Foto: Kadett Stefan Vedvik

▲ **Avduking av minneplate** ved Sjefsserjant Flatås og skolesjef Døhl. Foto: Kadett Stefan Vedvik

▲ **Styremedlem i LMS**, kadett Mille Marie Seland overrakte LMS hederstegn med diplom og medalje. Foto: Kadett Stefan Vedvik

TEKST: REDAKSJONEN

Initiativet kom ganske raskt etter at kadetter ved kull 71 startet sin utdanning høsten 2020, men det har vært en strabasiøs reise for kadettene under ledelse av Tobias Snerthen Holtan.

I sin tale for de fremmøtte takket han Luftkrigsskolens ledelse for at de ga svært frie tøyler for prosjektet slik at de hadde spillerom til å finne ulike løsninger i «en verden preget av regelverk og uklar myndighetsfordeling», som han sa.

- Monumentets plass som veteranmonument på Luftkrigsskolen blir viktig for å minne både kadetter og ansatte på hvilken jobb vi har i møte og fotsporene vi følger hver dag. Samtidig er det verdt å hedre veteranenes vilje til å sette andre over seg selv for å tjene Norges mål, selv på risikofylte måter.

Kadett Holtan understreket behovet for å ha gode støttespillere i et slikt prosjekt og han takket blant annet Luftmilitært Samfund for økonomisk støtte og også for hjelp med å navigere gjennom saksbehandlings jungel av regelverk, myndigheter, etater, personer og frustrasjoner. Det har vært mye læring for de kadettene som har vært tettest på prosjektet.

UH-1B veteranmonumentet er en gave fra alle kadettene uavhengig av kull.

- Den tilhører ingen, og den tilhører alle, avsluttet kadett Holtan.

Helikopteret har en midlertidig plassering i påvente av noen grunnarbeider som skal gjennomføres til høsten. Kadett Håvard Søgaard har tatt over som prosjektleder nå som kadett Holtan graduerer.

Skolesjef Marianne Døhl og hennes sjefsersjant Sven-Inge Flatås holdt taler der

de roste kadettene for innsatsen. Luftmilitært Samfund er svært takknemlige for at unge kadetter har tatt et slikt initiativ for å hedre våre veteraner. Det ligger betydelig arbeid bak prosjektet fra særlig kadett Holtan og styret i LMS var derfor ikke i tvil om at han skulle få tildelt LMS sitt hederstegn. Styremedlem og kadett Mille Marie Seland overrakte diplom og medalje til kadett Tobias Holtan under seremonien til fanfare fra Luftforsvarets musikkorps. ■

Til våre veteraner og Luftkrigsskolen, fra kadettene

Bidraget i Libanon under FN-operasjonen UNIFIL i perioder fra 1978 til 2009 var Norges første store bidrag i internasjonale operasjoner siden andre verdenskrig, 22 441 nordmenn tok del i innsatsen og 21 mistet livet. Fra 1978 til 1979 opererte Luftforsvaret fire Bell UH-1B «Huey» helikoptre i Libanon under den norske helikoptervervingen Norair. Norair hadde i hovedoppgave å levere medisinsk evakuering av såret FN-personell og gjennomførte totalt 2200 flytimer, med 125 ambulanseoppdrag og transport av rundt 7500 personer. Den 3. februar 1979 totalhavarete en av disse flymaskinene under et oppdrag etter å ha kollidert i en kraftledning. Alle fire nordmenn ombord omkom.

Bell UH-1B med halenummer 588 utstilt her, var i operativ tjeneste fra 1964 til 1988. Først tatt i bruk av US Army med halenummer 63-08588 føy denne flymaskinen over 2000 timer under Vietnamkrigen hvor den ble beskutt og truffet gjentatte ganger. Videre var helikopteret i tjeneste i Vest-Tyskland fra 1969 til 1973, og i NASA fra 1973 til 1975.

Luftforsvaret kjøpte helikopteret i 1976 og det begynte norsk operativ tjeneste i 1979 underlagt 339 skvadron på Bardufoss, under det nye halenummeret 588.

Dette monumentet er til for å hedre alle våre veteraner sin innsats under ulike internasjonale operasjoner, og minnes om alle de vi har mistet i kampen om frihet, både innenfor og utenfor våre egne grenser.

Alle ga mye, noen ga alt.

▲ **Minneplaten.**

▲ US Air Force laster cruise missil ombord B-1B Lancer.

Foto: US Air Force/Alamy

LANGTREKKENDE PREISISJONSVÅPEN

Konvensjonelle utgaver av langtrevkende presisjonsvåpen representerer en ny utfordring for norsk sikkerhetspolitikk. De må tas hensyn til ettersom Russland representerer den eneste klassiske sikkerhetsutfordringen for Norge.

TEKST:
ODIN LEIRVÅG

Luft- og marinefartøy i den russiske Nordflåten bastionforsvar har slike våpen. Det kan øke effekten av deres nektelsesstrategi samtidig som nye offensive kapasiteter kan true landmål i store deler av Europa- herunder Skandinavia.

Dette var sentrale poenger i oberst Ørjan Askvik sitt foredrag for LMS-Rogaland. Han tok utgangspunkt i sin egen prisbelønte masteroppgave fra 2015; Utvikling av langtrevkende konvensjonelle presisjonsvåpen – konsekvenser for Norges evne til avskrekking

og forsvar mot angrep. I løpet av de åtte år som har gått er det brutt ut krig i Europa og temaene han belyser i oppgaven er fremdeles høyst relevante. Han kunne derfor «fylle på» med erfaringer som er gjort så langt.

De langtrevkende presisjonsvåpene har gått igjennom mange modningsstadier siden tyskerne tok i bruk de første variantene V-1 og V-2 i andre verdenskrig. Moderne langtrevkende presisjonsvåpen har senere utviklet seg i to hovedretninger, avanserte ballistiske missiler og kryssermissiler, med varierende rekkevidde. I takt med teknologisk utvikling har de

gradvis fått høyere nøyaktighet i treff mot mål, og de kan ha ekstremt store hastigheter og avanserte flybaner som gjør dem krevende å verne seg imot. Men ettersom de tekniske kapabiliteter har endret seg har også de politiske og strategiske argument for bruk av dem endret seg parallelt. Mens det på 1970-tallet rådet sovjetisk tenkning om tallmessig overlegenhet vis a vis NATO svarte Vesten med å utvikle ny våpenteknologi. Det ble dermed mulig å utføre offensive oppdrag med nye våpen som leverte stridshoder langt bak fiendens linjer. På 90-tallet fikk presisjonsvåpnene et nytt gjennombrudd med sine lavsignaturer og økt gjennomtrengningsevne. I Gulf-krigen ble mer enn 1000 flyoppdrag gjennomført, 151 kryssermissiler ble avfyrt og 148 målområder ble engasjert. Alt i løpet av ett døgn. I andre verdenskrig ville bombefly brukt ett år på tilsvarende aktivitet. Erfaringene fra Gulfkrigen fikk analytikere til å stille seg spørsmål om de langtrekkende våpnene visket ut grensen mellom offensive og strategiske våpen. Paul H. Nitze fremhevet langtrekkende konvensjonelle våpen som strategiske våpen. Han argumenterte sågar for at USA kunne konvertere avskrekking bort fra kjernevåpen til konvensjonelle våpen. Han stilte spørsmålet: Is it time to junk our nukes?

Ved inngangen av 2000-tallet slo amerikanerne mynt på våpnenes viktige egenskap som lå i våpnenes høye hastighet. Et poeng som kunne være sentralt for å oppnå politiske målsetninger. Amerikanerne endret dermed sin kjernevåpenstrategi fra trusselorientert til å bli kapabilitetbasert. Fire amerikanske ubåter av Ohio-klassen fikk 154 Tomahawk kryssermissiler hver for å kunne løse offensive oppdrag for USA.

Nye sentrale utviklingstrekk ble kost-nyttevurderinger. I en konflikt med symmetriske parter kommer missiler fordelaktig ut, sammenlignet med forventede tap av fly. Dersom 80% av kryssermissilene når sine mål kan de konkurrere mot bemannede fly. Langtrekkende presisjonsvåpen kan da fremstå som et godt alternativ og oppfattes som et «fattigmanns-luftforsvar». Alle missilene trenger heller ikke treffe målet. Treffer halvparten av dem er det godt nok. Hastigheten til missilene blir også mer vesentlig. Noen av dem kan gå i såkalt hypersoniske hastigheter som er mange ganger lydets hastighet. Det er dermed vanskelig å avskjære dem. Det er også blitt en policy at hvilket som helst mål på kloden skal kunne nås i løpet av én time.

Et viktig spørsmål som stilles i USA er om landets evne til å projisere makt fra fremskutte baser er truet. Missilforsvar, sensornettverk og robuste spredningsplaner er blant beskyttelsestiltakene for å stå mot slik trussel. Samtidig som nye operative konsepter og nye måter å drive krig på utvikles. Den såkalte Third Offset Strategy.

Askvik la i foredraget mye vekt på norsk politikk omkring balansen mellom avskrekking og beroligelse. Vår nabo i øst har utviklet et massivt bastionforsvar for sine strategiske ubåter, og for å sikre dem vil russisk nektelse av vestlige styrker vest for bastionen stå sentralt. Norge kan dermed havne bak Russlands fremskutte forsvar og bli isolert fra alliert hjelp. Våre jagerfly og ubåter som skal stå for avskrekking, og som skal hindre russisk operasjonsfrihet, kan bli sårbare mål for russiske kryssermissiler når de er på sine baser. Missilene kan programmeres til å gå utenfor norsk radardekning og kan utnytte norsk topografi for å unngå å bli oppdaget. Varslingstiden blir som følge av det meget kort. I tillegg har vi luftvern som kun kan betraktes som punktforsvar. Det skaper bekymring enten vi har alle kapasitetene på ett sted eller sprer dem over flere steder. Det

er ikke nok luftvern til å dekke dem alle. Norge er utsatt, uansett aktive eller passive beskyttelsestiltak.

Utviklingen av russiske langtrekkende konvensjonelle presisjonsvåpen er en krevende trussel. Ikke bare for Norge, sårbarheten rammer alle NATOs medlemmene, og blir et insentiv for å stå samlet mot utviklingen av slike våpen. Disse våpnene vil kunne endre fremtidens konflikter og operasjonsmiljø. Asymmetrien i maktforholdet mellom Norge og Russland medfører også at Norge ikke kan avskrekke Russland alene. Norges militære evne er derfor primært å anse som bidrag til NATOs samlede militære evne.

Det var et massivt, høyaktuelt og et svært innholdsrikt foredrag kveldens forsamling ble presentert. Det var ikke fritt for at mange gikk tankefulle hjem. ■

▲ Oberst Ørjan Askvik holdt foredraget om langtrekkende presisjonsvåpen.

Foto: Odin Leirvåg

RETTELSE TIL ARTIKKELEN I LUFTLED 01 2023 OM RASMUSSEN

I forrige utgave av LUFTLED hadde vi en artikkel om den danske oberstløytnanten Rasmussen. Det vi der skrev var basert på opplysninger som vi hadde fått tilsendt sammen med fotografiet av maleriet av Rasmussen.

Vi var dessverre noe på villspor med teksten, og Bjørn Olsen ved Forsvarets flysamling på Gardermoen har opplyst oss om følgende. «Preben Holm Rasmussen var nok ikke oberstløytnant, men kun korporal. Han var født 30. mars 1915 og var således ikke fylt 26 da han omkom 26. mars 1941. Han var en av de danske frivillige ved Flygeåpnenes Treningsleir. Rasmussen fløy Fairchild M-62A nr. 139 på øvelser i snittflyging da han styrtet i sjøen fra ca 200 meters høyde like sør for

Ward Island, ca fem kilometer sørøst for Island Airport i Toronto. Det gikk to dager etter ulykken før han ble funnet.

Kilde er Flyhistorisk Tidsskrift, organ for Norsk Flyhistorisk Forening, nr. 2 1999, som er basert på omfattende arkivundersøkelser.

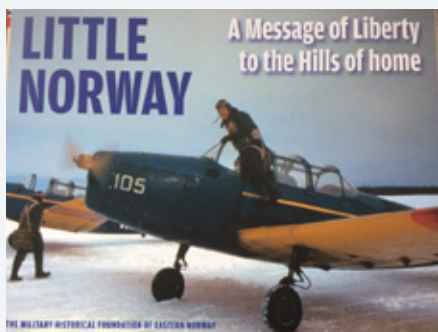
Jeg har dessverre ikke noe bilde av nr. 139, men vedlegger et av M-62A i Flysamlingen på Gardermoen».

Vi takker Bjørn så meget for denne avklaringen. ■

▲ Fairchild M-62 A på Flysamlingen på Gardermoen. Samme flytype som Rasmussen fløy da han omkom. Foto: Via Bjørn Olsen Forsvarets flysamling Gardermoen.

FRA VÅRT LAGER

LITTLE NORWAY – A MESSAGE OF LIBERTY TO THE HILLS OF HOME

Per Conradi Hansen som under 2. verdenskrig var navigatør ved Mosquito avdelingen på 333 skvadronen på Leuchars i Skottland, skrev en bok om sitt opphold ved Little Norway under krigen. Boken, som er innbundet i A-5 format, er på ca 150 sider med godt bildemateriale, og er skrevet på engelsk.

Luftmilitært Samfund har fått tilgang på et mindre antall av boken som vi selger til våre medlemmer for kr. 275.-; pakking og porto inkludert. Boken kan bestilles via luftmils@online.no

PÅ VINGENE FOR NORGE

Denne boken ble skrevet av Georg Werner – Hansen like etter 2. verdenskrigs slutt og forteller historien om 333 skvadrons krigsinnsats. Den er rikt illustrert med tidsaktuelle bilder og inneholder bla oversikt som viser samtlige som tjenestegjorde ved skvadronen under krigen og bilder og navn på de fra skvadronen som ga sine liv for et fritt Norge.

Boken koster kr. 350.- porto og pakking inkludert og kan bestilles via luftmils@online.no

JUBILEUMSCAPSEN 2019

Luftforsvaret markerte sitt 75 års jubileum i 2019, og i den anledning produserte Luftmilitært Samfund et antall jubileumscaps. Vi har et lite antall caps igjen, og selger nå disse til en redusert pris av kr. 100.-; pakking og porto inkludert. Capsen kan bestilles via luftmils@online.no

LMS -T-SKJORET

Vi har et lite antall LMS-T-skjorter i størrelse XL og L. Pris kr. 150.- porto og pakking inkluder. Kan bestilles via luftmils@online.no

LEGENDEN OLE REISTAD – HANS LIV OG VIRKE PÅ BARDUFLOSS 1945-1949

Luftmilitært Samfund har noen få av denne boken for salg til våre medlemmer. Boken er innbundet i A-4 format på 140 sider og med et rikt bildemateriale. Boken selges for kr. 200.-; pakking og porto inkludert, og kan bestilles via luftmils@online.no

LUFTMILITÆRT SAMFUND INVITERER TIL

MEDLEMSHELG

PÅ VESLE SKAUGUM 3. – 5. NOVEMBER 2023 MED TUR TIL RAKFISKFESTIVALEN PÅ FAGERNES

Fredag 3. november:

- 1200: Bussavgang fra hovedporten Rygge flystasjon via Festningsplassen Akershus festning kl. 1300 og til Vesle Skaugum med ankomst ca. kl. 1630. Muligheter for stopp underveis for å kjøpe forfriskninger.
- 1700: Servering av kaffe og kaker.
- 1830: Velkommen; orientering om programmet og Luftmilitært Samfund.
- 1900: Felles middag etterfulgt av sosialt samvær.

Lørdag 4. november:

- 0900 – 1000: Frokost – med muligheter for å smøre lunsjpakke.
- 1030: Avreise med fellestransport til Rakfiskfestivalen på Fagernes.
- 1100 – 1600: Rakfiskfestival på Fagernes.
- 1600: Retur til Vesle Skaugum.
- 1830: Rakfiskmiddag.

Søndag 5. november:

- 0900: Brunsj.
- 1200: Bussavgang til Oslo lufthavn Gardermoen, Akershus festning og Rygge.

Diverse:

Alkohol på Vesle Skaugum:

Det er ARGAN A/S som nå drifter Vesle Skaugum noe som blant annet medfører at det er innført skjenkebevilgning på stedet. Alkoholholdige drikker til bruk på stedet må derfor kjøpes i baren på Vesle Skaugum.

NB: Rimelige priser til bar å være.

Påmelding:

Fra dags dato og senest innen 15. august 2023 til luftmils@online.no

Ved påmelding vennligst opplys om navn på deltager(e) - fra hvor du/dere vil ta bussen fra – eventuelt om du/dere bruker egen transport.

Deltakeravgift:

Kr. 1250.- per person (kr. 500.- for barn under 12 år, og barn under 5 år gratis) som dekker:

- Busstransport til/fra Vesle Skaugum (De som ønsker å benytte egen transport til/fra Vesle Skaugum er selvsagt velkommen til å gjøre det.)
- Alle måltider på Vesle Skaugum (drikke ikke inkludert - med noen unntak)
- Fellestransport til/fra Fagernes på lørdag- 2 netter på Vesle Skaugum (rommene må deltagerne selv gjøre rene etter bruk, samt skifte sengetøy).

Avgiften betales inn til konto nr. 0537 55 54803 ved påmelding. Merk innbetalingen med LMS medlemshelg og navn på den/de innbetalingen gjelder.

Ved kansellering av deltagelse etter 01. oktober 2023 kan deltakeravgiften ikke refunderes.

For nærmere informasjon om Vesle Skaugum sjekk www.vesleskaugum.no

Ønsker du nærmere informasjon om programmet, så kontakt Luftmilitært Samfund på www.luftmils.no eventuelt sekretær på 992 08 711.

VESLE SKAUGUM

Vesle Skaugum Fondet Etablert 1949

NYTT FRA VESLE SKAUGUM FONDET

Når dette leses er vintersesongen på Vesle Skaugum avsluttet. Stedet har vært godt besøkt i vintermånedene etter nytt år. Påskehøytiden var velsignet med meget godt vær og godt belegg selv om det var plass til flere. Nå har vertskapet sin velfortjente ferieperiode før aktivitetene starter opp igjen 15. juli.

TEKST:
KJELL BUGGE

Styret i Vesle Skaugum Fondet har det siste halve året arbeidet med å få på plass den nye driftsformen for stedet. Vedtektene er justerte, og det er inngått driftsavtale med ARGAN AS som står for selve driften. Dette har blant annet medført at styret ikke lengre har noen ansatte direkte i sin organisasjon i og med at vertskapsrollen nå ivaretas av driftsselskapet som også har overtatt de fleste oppgavene som vår tidligere forretningsfører hadde. Selve styret er også organisert på en noen annen måte i og med at hvert enkelt styremedlem nå har fått sine faste oppgaver knyttet til planlegging og drift av stedet.

Som all annen omorganisering så har også denne vært krevende. Arbeidsavtalen med driftsselskapet har måtte «gå seg til» og vi kom etter en noe hektisk periode til enighet med forretningsfører om en sluttavtale.

De som nå besøker Vesle Skaugum vil nok legge merke til noen vesentlige forandringer. På grunn av økte priser på spesielt strøm og matvarer så må også prisene for kost og losji på Vesle Skaugum øke i takt med økte driftskostnader. Det er også innført skjenke-

bevilling på stedet, slik at medbragt kan ikke lengre nyttes i de felles oppholdsrommene som Reistadstua og spisesalen. Vertskapet drifter et eget barutvalg som har «behagelige» priser sammenlignet med en del andre utvalg av samme sorten.

Vi har også foretatt de første befaringer med et lokalt byggefirma for å se på mulighetene for toalett og muligens også dusj på noen flere av rommene. Dette ligger noe fram i tid. Blant annet må det skaffe finansiering til dette prosjektet, noe som ikke er helt billig i disse dager. I tillegg må styret drive god økonomikontroll. Vi har store utgifter både knyttet til avtalen med ARGAN og ikke minst vedlikeholdet av stedet.

Bestilling for bruk av Vesle Skaugum gjøres nå direkte på nettet, så det er bare å logge seg inn på www.vesleskaugum.no så finner du alt av informasjon der.

Hjertelig velkommen til et hyggelig opphold på Vesle Skaugum hvor Luftforsvarets krigshistorie bokstavelig talt «ligger i veggene.» ■

VESLE SKAUGUM

Luftforsvarets feriested
på Golsfjellet

Velkommen til Vesle Skaugum

Luftforsvaret sitt feriested Vesle Skaugum ligger sentralt til på Golsfjellet i naturskjønne omgivelser ved Tisleifjorden nær Oset høyfjellshotell på 850 m.o.h.

Vesle Skaugum er feriested for veteraner, tjenestegjørende og tidligere ansatte i Luftforsvaret med familie og venner. Stedet tar også imot andre kategorier av besøkende. Vesle Skaugum egner seg godt for seminarer, kurs, jubileer og familieselskaper.

Vesle Skaugum sin historie strekker seg tilbake til den andre verdenskrig da det norske flyvåpen etablerte et trenings-senter for fly – og bakkemannskaper i Toronto, Canada. Stedet er best kjent som «Little Norway». Sjefen på stedet, Ole Reistad, ville også gi soldatene gode rekreasjonsmuligheter. Han satte i gang en innsamlingsaksjon og etablerte et fond som finansierte kjøp og bygging av Vesle Skaugum. At stedet betydde mye for personellet i denne periode kan vel best omtales på den måten veteranene selv sier: «Denne perioden husker vi fremdeles i detalj».

Etter krigen ble Vesle Skaugum i Canada solgt. Salget gjorde det mulig å finansiere et nytt Vesle Skaugum i Norge. Lokaliteten som ble valgt var Golsfjellet, nær Oset Høyfjellshotell. Den 22. mars 1953 åpnet daværende Kronprins Olav dette nye feriested.

Vesle Skaugum er blitt et samlingssted for veteraner og tjenestegjørende personell i Luftforsvaret.

Vertskap ønsker alle gjester velkommen til et hyggelig opphold på Vesle Skaugum.

All informasjon om Vesle Skaugum finner du på: vesleskaugum.no

Her finner du alt om Vesle Skaugums historie, bestilling av rom, bilder av alle rommene, bilder tatt av besøkende, alle måltider og priser på det vi har å by på, - og mye mer.

Du og dere er hjertelig velkommen.

For enkelhets skyld kan du scanne QR-koden her med mobilen, og komme rett inn på nettsiden: vesleskaugum.no

Følg oss også på Facebook Vesle Skaugum feriesenter. Du kan selvfølgelig også ringe: +47 32074000

Enkleste måte å komme seg til Vesle Skaugum på er med privat bil. Kjør da til Gol, følg riksvei 51 ca 13 km og skilting til Oset Høyfjellshotell, som er nærmeste nabo til Vesle Skaugum. Kjører du etter GPS, er koordinatene: 60° 49'48" N - 90° 00'13" Ø Kommer du med tog til Gol, må du ta taxi eller minibuss.

▲ The Nordic Air and Space Seminar at Fanehallen, Akershus.

Foto: Kjell Bugge

▲ Lt Col Daniel Berg Eriksen.

Foto: Kjell Bugge

NORDIC AIR & SPACE SEMINAR SUMMARY

The Norwegian Air Force Association (LMS), in collaboration with the Air Warfare Section of The Royal Swedish Academy of War Sciences (KKrVA) and The Norwegian Defence Association (NFF), organized the Nordic Air & Space Seminar on April 18th, 2023, in Fanehallen at Akershus Fortress in Oslo.

TEXT: LIEUTENANT COLONEL DANIEL BERG ERIKSEN

The seminar aimed to explore various aspects of military cooperation, air power, and space relevance in the Nordic region. LMS Chairman Staff Sergeant Ole Jan Holtsdalen, opened the seminar before passing the floor to the seminar host, Lieutenant Colonel Daniel Berg Eriksen.

First out was "Nordic Military Cooperation - Origins and Way Ahead" by General (ret) Sverre Diesen, the former Norwegian Chief of Defence and Principal Scientist at FFI. Lieutenant Colonel and Professor Dag Henriksen from the Royal Norwegian Air Force Academy then discussed the "Conceptual framework for Nordic Joint Air Operations" and shared the key takeaways from the Air Power Seminar. Lieutenant Colonel Daniel Berg Eriksen presented "Nordic Air Cooperation Status and

Opportunities in a Multi-Domain World." Brigadier General Anders Persson, Vice President (Mil) of the Swedish Defence University, followed with a discussion on "A Flexible and Resilient Nordic Air Base Concept."

After a lunch break, the seminar resumed to delve into with Major Vidar Willumsen from the Norwegian Space Operations Centre who discussed space relevance for the Nordic Air Forces. Vice Admiral (US, ret) Rick Breckenridge, the Sector Vice President of Strategy & Business Development at Northrop Grumman, then provided his outside perspectives on the current state of play from an American, technological and industry perspective.

With the backdrop of previous discussions, Major General Tonje Skinnarland from the Norwegian Ministry of Defence presented the Norwegian perspective on

Nordic Air and Space, followed by Brigadier General Anders Persson providing the Swedish perspective. Finally, Colonel Tommi Heikkala, the Chief of the Finnish Air Operations Centre, concluded the individual perspectives with the Finnish viewpoint on Nordic Air and Space. Finally, a combined panel discussion took place with the national representatives under the capable guidance of Major General (ret) Tom Henry Knutsen. Göran Pettersson of KKrVa delivered the final remarks.

The upshot of the seminar was both a more enlightened audience, both physically present and at home across the Nordic region and beyond. The multi-national discussions and wide variety of different perspectives gave ample opportunity for the air power community overall to continue the common effort to develop and integrate the Nordic region. By thinking big, starting small and utilizing the technological opportunities that exist in the new Multi-Domain World, this effort can prove valuable both in the immediate near term and for all years to come.

The seminar can be viewed at <https://youtu.be/7Qg89ldlNBw> ■

DATO	TID	AKTIVITET	STED	ARR.
15. juni		Utdeling av pris til beste ELEV ved Luftforsvarets flygeskole	Bardufoss flystasjon	LMS i samarbeide med LFS
17. juni		Utdeling av pris til beste bachelorbesvarelse ved Luftkrigsskolen	Luftkrigsskolen	LMS og LKSK
27. august		Markering av Vesle Skaugum 70 år. For spesielt inviterte.	Vesle Skaugum på Golsfjellet	Vesle Skaugum Fondets styre
3. - 5. november		LMS medlemshelg Se egen annonse	Vesle Skaugum på Golsfjellet	LMS

Etterlysning

Ved Bardufoss flystasjon var det for inntil et par år siden en større utstilling av luftvernrelaterte gjenstander plassert i en glassmonter i foajeen til befalsmessa (se vedlagte bilde).

Disse gjenstandene ble fjernet av «en eller annen» og det er ikke mulig å få fatt i vedkommende. Flere av disse gjenstandene er helt unike og det er nå et ønske å få kontroll på disse igjen.

Dersom noen av våre lesere vet noe om disse gjenstandene og hvor de nå kan befinne seg, ber vi om at LMS sekretariatet blir kontaktet på luftmils@online.no

LMS BEDRIFTSMEDLEMMER

CONRAD MOHR AS

KONGSBERG AVIATION MAINTENANCE SERVICES
A KONGSBERG-PATRIA COMPANY

LUFTMILITÆRT SAMFUNDS ÅRSMØTE 2023

Protokoll fra årsmøtet i Luftmilitært Samfund TORSDAG 16. MARS 2023

Møtetidspunkt:

Torsdag 16. mars 2023
kl. 1800 – 1845

Møtested:

Kantina Forsvarets stabsskole
Akershus festning

Til stede:

29 medlemmer av LMS

TEKST:

KJELL R. BUGGE

SAK 01: ÅPNING

Leder LMS stabssersjant Ole Jan Holtsdalen åpnet årsmøtet og ønsket de frammøtte velkommen. Han så fram mot et godt årsmøte og ikke minst mot mye aktiviteter i LMS regi i 2023.

Leder LMS forsto Espen Gukild som møteleder, noe som forsamlingen godkjente med akklamasjon. Espen Gukild overtok som møteleder.

SAK 02: GODKJENNING AV FULLMAKTER

Det var ingen fullmakter som ble innlevert til godkjenning.

SAK 03: GODKJENNING AV INNKALLINGEN

Møteleder refererte til innkalling av årsmøtet som var kunngjort i LUFTLED 03 2022, på våre hjemmesider, på diverse Facebooksider samt ved utsending på Epost til de av våre medlemmer som vi har epostadresse til. Årsmøtet godkjente innkallingen.

SAK 04: VALG AV REFERENT OG 2 DESISORER

Møteleder foreslo Kjell R. Bugge som møtereferent, og da det ikke var andre forslag, ble han valgt. Bjørn Bjune og Karl Bjørn Andersen ble av møteleder forslått som desisorer, og disse to ble valgt.

SAK 05: ÅRSBERETNING 2022

Styrets årsberetning for 2022, som var tilgjengelig for de frammøtte på årsmøtet, ble lest opp av møte- referenten. Det ble gitt anledninger til å kommentere hvert punkt. Det ble av noen møtedeltakere gjort oppmerksom på at det var noen feil i årsberetningen som ble presentert for årsmøte. Dette må rettes opp, noe som vil bli gjort. Årsberetningen ble med de merknader som ble fremmet, godkjent av årsmøtet.

SAK 06: REGNSKAP OG REVISJONSBERETNING 2022

Regnskap for 2022 var gjort tilgjengelig for årsmøte- deltagerne og ble presentert av LMS kasserer Øyvind Berg-Kristiansen. Han orientert om utgifter og inntekter for 2022, og la spesielt vekt på kontrollen med de tildelte midlene fra LST til LMS bokkomite. Selv om regnskapet viser at LMS har en solid økonomi understreket kasserer at vi må jobbe aktivt for å holde en god økonomisk buffer. Det var ingen avklarende spørsmål til regnskapet.

Revisorrapporten for 2022 ble lest opp av møteleder. Rapporten anbefalte at regnskapet godkjennes. Det var ingen merknader til revisjonsrapporten. Møteleder ba deretter om at årsmøte godkjente LMS regnskapet for 2022 og samt gi styret ansvarsfrihet, noe som årsmøte gjorde.

SAK 07: STYRETS FORSLAG TIL HANDLINGSPLAN FOR 2023

Leder LMS presenterte styrets forslag til handlingsplan for 2023. Denne inneholder mange interessante saker flere elementer som, dersom alt skal gjennomføres, kan bli krevende for LMS å gjennomføre, men som gjør at vi har noe å strekke oss etter. Enkelte punkter ble diskuterte, og Årsmøtet ga sin tilslutning til styrets handlingsplan for 2023.

SAK 08: BUDSJETTRAMME 2023

Kasserer presenterte styrets forslag til budsjettramme for 2023. Denne reflekterer i stor grad de aktiviteter som LMS legger opp

til i 2023, men kan ikke gi konkrete summer knyttet til konkrete aktiviteter. Budsjettrammen er gjort opp med et handlingsrom på ca kr. 30.000.- Budsjettrammen ble godkjent av årsmøtet.

SAK 09: KONTINGENT 2024

Leder LMS redegjorde for styrets forslag om ikke å øke LMS kontingenten for 2024. Årsmøtet godkjente forslaget.

SAK 10: INNKOMNE FORSLAG

Det var ingen innkomne forslag verken fra styret eller fra medlemmene.

SAK 11: VALG

Valgkomiteens forslag ble presentert av leder valgkomiteen Daniel Berg Eriksen.

Samtlige kandidater var forespurte og hadde sagt seg villige til å påta seg de aktuelle vervene.

Valgkomiteens forslag ble godtatt av årsmøtet, og fom 17. mars 2023 har LMS hovedstyre følgende sammensetning:

Leder:	Ole Jan Holtsdalen	(2022-2024)	
Nestleder:	Hans M. Lie	(2023-2024)	Ny
Kasserer:	Øyvind Berg Eriksen	(2022-2024)	
Styremedlem:	Tobias S. Holtan	(2022-2024)	
Styremedlem:	Caroline Erlandsen Lysne	(2023-2025)	Ny
Styremedlem:	Mille Marie Seland	(2023-2025)	Ny
Varamedlem:	Øyvind Kirsebom Strandman	(2023-2025)	Ny
Varamedlem:	Odin Leirvåg	(2023-2024)	Ny
Varamedlem:	Christine Huseby Torjussen	(2022-2024)	
Revisor:	Anne Katrine Reiersølmoen	(2023-2025)	Gjenvalg
Leder valgkomiteen:	Daniel Berg Eriksen	(2023-2025)	Gjenvalg
-Medlemmer:	Linn Therece Johansen Kristoffersen og Jens Henrik Paulke	(2023-2025)	Gjenvalg
Ansatt sekretær:	Kjell R. Bugge		

AVSLUTNING:

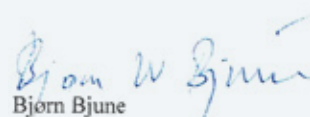
Møteleder takket for seg og ga ordet til leder LMS, Ole Jan Holtsdalen, som takket for vel gjennomført jobb. Møteleder fikk LMS' nye coin som takk for jobben.

Videre ble Reidar Ødegaard som nå går ut av styret, også tildelt LMS coin. Leder LMS avsluttet så den formelle delen av LMS årsmøte 2023, og invitert til sosialt samvær og orientering om status i Luftforsvaret ved brigader Øyvind Gunnerud, stabssjef LST.

Protokollen godkjent 22. mars 2023

Karl Bjørn Andersen (sign)
Desisor

Kjell R. Bugge
Referent

Bjørn Bjune
Desisor

LUFTMILITÆRT SAMFUND

Med Luftmilitært Samfund til Luftforsvarets beste

Luftmilitært Samfund (LMS) er en organisasjon som gjennom sin virksomhet skal bidra til å styrke korpsånden i Luftforsvaret, skape miljø for utveksling av erfaringer mellom Luftforsvarets veteraner og stadig tjenestegjørende, samt arbeide for opprettholdelse av Luftforsvarets tradisjoner og bevaring av den historiske arv. Videre skal LMS fremme forsvarsgrenens interesser i samfunnsdebatten og tjene som kontaktformidler mellom medlemmene og Luftforsvaret.

LMS har ca. 1100 medlemmer, samt utgir sitt eget luftmilitære tidsskrift «LUFTLED». Se for øvrig våre hjemmesider www.luftmils.no

LMS søker nå etter en ny sekretær/administrativ leder

Sekretær/administrativ leder LMS er ansvarlig for driften av organisasjonen. LMS disponerer kontorlokaler på Rygge flystasjon.

Vi søker etter en utadvendt person som har erfaringer fra Luftforsvarets organisasjon og virksomhet, og med gode kunnskaper om forsvarsgrenens kultur og tradisjoner. Videre er det en fordel med et stort kontaktnett i forsvarssektoren og interesseorganisasjoner og virksomheter med grensesnitt mot sektoren. Stillingsinnehaveren må ha god skriftlig fremstillingsevne, evne til å arbeide selvstendig og til å følge opp flere saker parallelt over lengre tid. Stillingen passer godt for en person som nylig har blitt pensjonert fra Luftforsvaret, men andre med nødvendige kvalifikasjoner kan også søke.

Dette er en 30 prosent stilling som godtgjøres etter avtale med styret. Stillingen innebærer bla. medlemskontakt, drift av LMS medlemsregister, deltakelse i utgivelsen av «LUFTLED», samt vanlige sekretærfunksjoner knyttet til møte – og seminarvirksomhet.

Opplæring vil bli gitt.

For nærmere informasjon om stillingen kontakt LMS styreleder stabssersjant Ole Jan Holtsdalen på telefon 404 53 965 eller e-post ojholtsdalen@gmail.com, eventuelt LMS sekretær oblt (p) Kjell R Bugge; telefon 9920 8711 evt epost luftmils@online.no.

Søknad med opplysninger om kvalifikasjoner sendes innen 1. august 2023 til Luftmilitært Samfund, bruk epost luftmils@online.no

KONGSBERG

ONE SYSTEM

- TO GROW WITH

MIX OF MISSILES

- FOR MISSION FLEXIBILITY

EVOLUTION CONTINUES

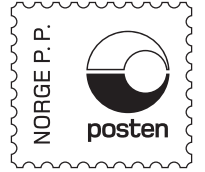
- APPROACHING FULL SPECTRUM AIR DEFENCE

AIM-120 AMRAAM

AMRAAM Extended Range (ER)

AIM-9X Sidewinder

ERFARING BETYR MEST

Når norsk verdier og fri tilgang til havet står på spill, betyr erfaring mest. Når oppdraget er å beskytte, overvåke og kontrollere kystlinjen og havene, betyr erfaring mest. Insitus ubemannede flysystemer har fløyet mer enn 9200 tokter fra 28 klasser krigsskip. De har muliggjort maritim domenebevissthet for 17 mariner, tre kystvakter, tre spesialoperasjonsstyrker og to arktiske nasjoner. Erfaring betyr mest.

9200
TOKTER

28
KLASSER
KRIGSSKIP

